తాళ్లపాక పదకవుల

"హనుమత్సంకీర్తనలు"

సంకలనం : పీఠిక

సర్వోత్తమరావు

తాళ్లపాక పదకవుల
"హనుమత్సంకీర్తనలు"

దేవకార్యముల దిక్కువరేణ్యుఁడు
భావింపఁగఁ దపఃఫలపుణ్యుఁడు
శ్రీవేంకటేశ్వరు సేవాగ్రగణ్యుఁడు
సావధానుఁడు సర్వశరణ్యుఁడు

సంకలనం : పీఠిక
కె. సర్వోత్తమరావు

తాళ్లపాక పదకవుల
"హనుమత్సంకీర్తనలు"

సంకలనం : పీఠిక

కె. సర్వోత్తమరావు

ప్రథమ ముద్రణ : నవంబరు 2010

ప్రతులు : 1000

వెల : అమూల్యం

ప్రతులకు :

రచయిత
పారిజాత ప్రచురణలు
6-7-554, హరేకృష్ణరోడ్
తిరుపతి-517 507

డి.టి.పి. :

యస్. చంద్రశేఖర్, తిరుపతి
సెల్ : 9849314956

ముద్రణ :

సి.యన్.ప్రింటర్స్
ప్రకాశంరోడ్, తిరుపతి
సెల్ : 9848264047

నివేదన

తీగె కొనకొమ్మున కదలాడుతూ నవ్వుతున్న మొగంలా కనిపించే మల్లెను చూస్తే సుకుమారంగా పట్టుకొని ఆ పువ్వును మన సొంతం చేసుకోవాలని పిస్తుంది. వీనులవిందుగా ఎవరో పాడుతుంటే బిరబిరా అడుగులు వేసే వ్యక్తి కూడా 'ఎంత చక్కని గాత్రమంటూ' ఆగి గాయకుని చూడడానికి తహతహలాడటం నైజం. ముకుపుటాలు ఎగిరిపోయేలా ఘుమ ఘుమ లాడుతూ తాజాదనాన్ని ప్రకటిస్తూ వంటింటి నుండి వచ్చే వాసనను మెచ్చుకోవడమే కాదు ఆ పదార్థాన్ని రుచిచూద్దామని ఆరాటపడడం కూడా సహజమే. అలాగే అత్యాశ్చర్యకరమయిన భావజాలం, పదబంధాలతో సాగిన తాళ్లపాక పదకవుల సంకీర్తనల్ని తొలిసారి చదివే లేదా వినే శ్రోత ముగ్ధుడై తాను ఆనందించడం కాకుండా సహృదయులయిన పాఠకులకు తెలియచెప్పడానికి కుతూహలపడడం, అందుకు సంబంధించి ఒక చిరువ్యాసమో లేదా సంకలనమో వెనువెంట ముద్రించడం కూడా సామాన్యాంశమే. ఈ సందర్భంలో శ్రీరాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మగారి వాక్యాలను గుర్తుకు తెచ్చుకోవడం మంచిదే.

'గ్రంథమంతా ప్రామాణికంగా పూర్తిగా బైటపడే వరకూ సాహిత్య శోధకులు వేచివుండడం మంచిదే. ఆ సాహిత్యరాశిలోని అందచందాలు ఓజస్తేజస్సులు, రసధార భావ వైవిధ్యాలు మనలను అట్లు వేచివుండ నీయవు.

–తాళ్లపాక వారి పలుకుబళ్లు – ప్రస్తావన

చిననాటినుండి తాళ్లపాక సాహిత్యంతో పరిచయమున్నా శ్రీవేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయంలో తెలుగు అధ్యయన శాఖలో ఉపన్యాసకునిగా చేరాక అన్నమయ్య సాహిత్యాన్ని పాఠ్యాంశంగా బోధించ వలసిన రోజుల్లో ఇంత

వరకు ఈ విశాల సాహిత్యాన్ని పరిశోధక దృష్టితో చూడలేదే అని బాధ కలిగింది.

కాలము గడచిన మగుడదు
కాలము కంటెను ధనంబు కలుగదు ధాత్రిన్
కాలమమూల్య పదార్థము

అనే పద్యం గుర్తుకు వచ్చి సాహిత్యాధ్యయనంచేస్తూ బాలచాపల్యంతో రెండు చిన్న పుస్తకాలను తి.తి.దే. సహకారంతో 1983లో ముద్రించి ప్రకటించాను. అందులో ఒకటి అన్నమయ్య హనుమత్సంకీర్తనలు. ఈ పుస్తకం చిన్నదే. అప్పటికి తాళ్లపాక పదసాహిత్యమంతా ముద్రితం కాలేదు. కాలం గడుస్తున్న కొద్దీ రాళ్ళపల్లి వారి మాట నిజమనిపించింది. ఆ పుస్తకం చిన్నదయినా ప్రణాళికలో లోపంలేదు. ఆ పుస్తకాలు రెండు మూడు నెలలకే అయిపోయాయి. మరల ముద్రించే ప్రయత్నమూ చేయలేదు, తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం వారినీ అడగనూ లేదు.

తాళ్లపాక సాహిత్యాన్ని సమగ్రంగా ఆకళింపు చేసుకొన్న శ్రీ రంగారావు గారు ఒకసారి తి.తి.దే. సంయుక్త కార్యనిర్వహణాధికారి శ్రీ ఎన్. ముక్తేశ్వర రావు, ఐ.ఏ.ఎస్. గారికి ఉత్తరం వ్రాస్తూ ఈ పుస్తకాన్ని ముద్రించవలసిందిగా కోరారు. మాన్యులు శ్రీ ఎన్. ముక్తేశ్వరరావు నా పుస్తకాన్ని తెప్పించుకొని చదివి మరికొన్ని అంశాలుకూడా చేర్చి ముద్రించవలసిందిగా సలహా ఇచ్చారు. అయినా చాలాకాలం ఊరుకున్నాను. నా 70వ ఏడు గడచిపోతున్న సందర్భంలో ఈ పుస్తకం గురించి ఆలోచించి మరికొంత విషయసేకరణచేసి ప్రకటించాలని నిశ్చయించుకొన్నాను. ఆ ఆలోచనా ఫలితమే ఈ చిరుపొత్తం.

ఈ ప్రయత్నంలో తాళ్లపాక పద సాహిత్య సంపుటాలన్నీ మరోమారు తిరగవేశాను. వాటిలో హనుమత్సంకీర్తనలను గుర్తించాను. పైగా ఇతర

దేశాలలోని హనుమత్కథల్ని, జానపద వాఙ్మయంలోని పాటల్ని, అన్నమయ్య సంకీర్తనలకు ఆధారమయిన గ్రంథాలను చదివి అవసరమయిన చోట వాటిని చేర్చి పెంచి వ్రాశాను.

ఇంతేగాక రెండు మూడు సందర్భాలలో విభిన్నప్రదేశాలలో హనుమత్సంకీర్తనలకు సంబంధించి ఉపన్యాసాలివ్వడం, విన్నవారు మీరు ఈ పుస్తకం ప్రచురించకూడదా అని ప్రశ్నించడం కూడా నా ఎరుకలోని విషయమే. అంతేకాదు ఇటీవలికాలంలో బ్రహ్మోత్సవాల సందర్భాలలో హనుమద్వాహనసేవవేళ కొత్త కీర్తనల్ని వినిపించాలని, ప్రసంగంలో ఉటంకించాలని కొందరు ఆశ్రయించడం వాస్తవం. అన్నిటికంటే మించి బాల్యదశలోనూ, చదువుకొనే రోజుల్లోనూ నాలో హనుమద్భక్తి సహజంగా ఉండేదనడం వాస్తవం. అందుకే పునఃముద్రించాలని భావించాను. గత సంవత్సరం నిర్ణయించుకొన్నేట్టే ఈ పుస్తకానికి వెలగట్టడం నాకిష్టంలేక 'అమూల్యంగా' సహృదయులకు అందజేయాలని సంకల్పించాను.

ఈ సందర్భంలో నాకు అవసరమయిన సంస్కృత గ్రంథాలను అందించినవారు డా॥ ఆకెళ్ళ విభీషణశర్మగారు, తెలుగు అధ్యయన శాఖలోని సిద్ధాంత గ్రంథాలను పరిశీలించడానికి అనుమతించినవారు ఆచార్య కె.దామోదర నాయుడు. అడిగిన పుస్తకాన్ని వెంటనే తెచ్చి యిచ్చినవారు శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయం ప్రధాన గ్రంథాలయం తెలుగు విభాగంలోని సహృదయ శిఖామణి శ్రీషణ్ముగం గారు మరి ప్రసిద్ధ విద్వాంసులైన శ్రీ ముట్నూరి సంగమేశం గారి కుమారులు శ్రీ ఎం. అణ్ణాజిగారు.

ఈ పుస్తకాన్ని డి.టి.పి. చేసి ఇచ్చినవారు శ్రీ చంద్ర, తిరుపతి. అలాగే నా పుస్తకాన్ని అందంగా ముద్రించి ఇచ్చినవారు సి.యన్.ప్రింటర్స్, తిరుపతి. నాకు సాయపడిన వారికందరికి వినయాంజలి.

తిరుపతి — కె. సర్వోత్తమరావు

కార్తీకపౌర్ణమి, 2010

విషయసూచిక

1.	వేదంలో 'కపి'	7
2.	పురాణాలలో 'కపి'	7
3.	వివిధ రామాయణాలలో హనుమజ్జనన వృత్తాంతాలు	9
4.	విదేశాలలో హనుమత్కథలు	12
5.	తమిళవాఙ్మయంలో హనుమత్ ప్రశంస	15
6.	కన్నడ హరిదాస సాహిత్యంలో హనుమంతుడు	18
7.	తెలుగు సాహిత్యంలో హనుమత్ప్రశంస	20
8.	జానపద సాహిత్యంలో హనుమత్కథలు	22
9.	తాళ్లపాక పదకవుల హనుమత్సంకీర్తనలు - విశేషాంశాలు	32
10.	హనుమత్సంకీర్తనలలో శ్రీమద్రామాయణ సన్నివేశాలు	35
11.	భారతంలో 'హనుమంతుడు'	49
12.	సమీరకుమార విజయంలో 'పురుషామృగవృత్తాంతం'	51
13.	హనుమత్ వైభవం	55
14.	పదకవుల హనుమత్ క్షేత్ర సంకీర్తనలు	64
15.	హనుమత్సంకీర్తనలు - తాళ్లపాక పదకవుల రచనావైశిష్టం	70
16.	తమిళ కర్ణాటక ప్రదేశాలలో హనుమదాలయాలు	73
17.	హనుమత్ సంకీర్తనల అకారాది సూచిక	77
18.	అనుబంధం-1	134
19.	అనుబంధం-2	135
20.	ఉపకరించిన రచనలు	136

వేదంలో కపి

ఋగ్వేదంలో "వృషాకపి" (10.86) అనే మాటవుంది. ఋత్విజులు ఒకసారి సోమయాగం చేశారు. సాధారణంగా సోమయాగం చేసేటప్పుడు ఇంద్రుణ్ణి స్తుతించడం సంప్రదాయం. అతనికే సోమం అర్పించడం విధిగా వుండేది. కాని ఋత్విజులు అలాగాకుండా ఇంద్రునికి బదులు "వృషాకపిని" కొనియాడి అతనికి సోమమర్పించారు. ఈ అకృత్యానికి ఎవరికయినా కోపం రావడం సహజం. కాని ఇంద్రుడు సుతరాము బాధపడలేదు. పైగా "వృషాకపి" నా కొడుకే అని సమర్థించుకొన్నాడు కూడా. ఇంద్రుడిలా తన స్థానాన్ని మరచి మరొక్కణ్ణి నెత్తికెక్కించుకోవడం ఇంద్రాణికి నచ్చలేదు. అంచేత ఇంద్రుణ్ణి తూలనాడింది. పైగా అక్కసుతో "వేటకుక్కలు వృషాకపిని కాట్లువేసి చిత్రహింసపెట్టి తిననీ" అని శపించింది. పై "వృషాకపి" మాట ఒక వానరాకారం కల్గిన దేవతను సూచిస్తుంది.

యాస్కుడు నిరుక్తంలో "వృషాకపి" శబ్దాన్ని ఆదిత్యపరంగా సమన్వయించాడు. ఎవడు తన కిరణాలతో ప్రతివస్తువును కంపింపజేస్తాడో అతడే వృషాకపి అని యాస్కుడు వివరణ ఇచ్చాడు.

"బృహద్దేవతా" అనే గ్రంథంలో "వృషాకపి" (2-10) హరితవర్ణం గల మృగంగా చెప్పబడింది.

పురాణాలలో కపి

అష్టాదశపురాణాల్లో బ్రహ్మపురాణమొకటి. ఈ పురాణం 77 నుండి 175 అధ్యాయాల్లో "వృషాకపి" ప్రస్తావన వుంది. రాక్షసుల్లో మొదటివాడు హిరణ్య. అతని కొడుకు మహాశని. అతని అకృత్యాలు అసంఖ్యాకం. అతడు మహాశక్తిమంతుడు. మహాశని ధైర్యసాహసాదులు ప్రదర్శించి ఇంద్రుణ్ణి వోడించి బంధించి తండ్రికి కానుకగా ఇచ్చాడు. హిరణ్యుడు ఇంద్రుణ్ణి

కారాగారంలో బంధించాడు. ఇంద్రుణ్ణి జయించిన సంతోషంతో మహాశని వరుణుని మీదికి దాడితీశాడు. వరుణుడు మహాశని పరాక్రమాదుల్ని ముందే విన్నవాడు కనుక తన అమ్మాయిని ఇచ్చి బాంధవ్యం పెంచుకొన్నాడు. ఇంద్రుడు బందీకావడం, వరుణుడు మహాశనితో వియ్యమందడం దేవతల్ని కలవరపెట్టాయి. అంచేత దేవతలందరు కూడబలుక్కొని విష్ణువును ఆశ్రయించారు. విష్ణువు దేవతలతో ఈ వ్యవహారాన్ని వుపాయంతో సరిదిద్దు కోవాలని చెప్పాడు. దేవతలకు కలిగిన ఇబ్బందుల్ని విష్ణువు వరుణునితో విశదంగా చెప్పాడు. వరుణుడు విష్ణువు మాటల్ని పెడచెవి పెట్టలేదు. అల్లుణ్ణి ప్రార్థించి ఇంద్రుణ్ణి విడిపించాడు. ఇంద్రుడు బంధవిముక్తుడయ్యాడు. అయినా ఇంద్రుడు ఈ అవమానాన్ని భరించలేకపోయాడు. భార్య శచీ దేవితోకూడా వెళ్ళి గోదావరినదీతీరంలో హరిహరుల నుద్దేశించి తపస్సు మొదలెట్టాడు. అప్పుడు గోదావరినుండి ఒక మహాశక్తిమంతుడు పుట్టాడు. అతడే వృషాకపి. ఈ వృషాకపి రసాతలానికి వెళ్ళి మహాశనిని చంపేశాడు. ఇంద్రునికి పట్టరాని సంతోషం కలిగింది. వృషాకపి అంటే ఇంద్రునికి గౌరవ ఆదర అభిమానాలు పెరిగాయి.

వాల్మీకిరామాయణంలో దానవసంహారకార్యాలలో శివప్రసక్తి కని పించదు. కాని శైవసంబంధ పురాణాలలో హనుమజ్జననానికి రుద్ర సంబంధమున్నట్లు అనేక కథలు చెప్పబడ్డాయి. ప్రత్యేకించి స్కాందపురాణం, బ్రహ్మవైవర్తపురాణం, బృహద్ధర్మ గ్రంథాలలో వాటిని పరిశీలించవచ్చు.

భస్మాసురసంహారార్థం విష్ణువు మోహిని అవతారమెత్తాడు. ఆ లోకోత్తర సౌందర్యానికి శివుడు మరులు గొన్నాడు. అపుడు శివునికి వీర్యస్ఖలన మయింది. సప్తర్షులు అద్దానిని ఒక ఆకులో ఉంచి అంజన చెవిలో పోశారట. అంజన గర్భవతియై హనుమంతుని కన్నదని శతరుద్రీయం చెబుతుంది.

బృహద్ధర్మపురాణంలో హనుమంతుడే శివుడుగా ప్రత్యక్షమై లంకా పట్టణాన్ని పాలించే చండికను కైలాసానికి వెళ్ళమని ఆదేశించినట్లు వర్ణితం.

హనుమంతుని ప్రవేశాన్ని చండిక అడ్డగించింది. అపుడు శివుడు సాక్షాత్కరించాడు. చండిక కైలాసానికి వెళ్ళిపోయింది.

వివిధ రామాయణాలలో హనుమజ్జనన వృత్తాంతాలు

సంస్కృత వాఙ్మయంలో రామాయణాలు అనంతం. వాటికి వాల్మీకి రామాయణం మూలమయినా కవుల కల్పనలబట్టి అనేక కథాంశాలు చేరాయి. వాటికి రామకథలుగా వింగడించడం పరిశోధకుల సంప్రదాయం. తత్త్వసంగ్రహరామాయణం, ఆనందరామాయణం, దేవీ రామాయణాలలో హనుమజ్జనన వృత్తాంతాలు భిన్నంగా ఉన్నాయి.

వాల్మీకి రామాయణం

రామాయణ భారతాలకు ఇతిహాసాలని పేరు. వీటిలో రామాయణం ఆది మహాకావ్యం. రామాయణా లెన్నో వున్నాయి. వాటిలో వాల్మీకి రామాయణం మొదటిది. ఈ రామాయణం కిష్కింధా కాండలో (66.8.18) హనుమంతుని జన్మవృత్తాంతం కనిపిస్తుంది. ఇక్కడి కథప్రకారం హనుమంతుడు అంజనాదేవి కుమారుడు. “పుంజికస్థల” అనే అందగత్తె శాపం కారణంగా కుంజరుడనే వానరునికి కుమార్తెగా పుడుతుంది. ఆవిడే అంజన. కేసరి అంజన భర్త. ఆవిడ కామరూపిణి కూడా, ఒకసారి అంజన మానవరూపంలో బాగా అలంకరించుకొని విహరిస్తుంది. వాయువు అంజనను చూశాడు. ఆవిడ అందచందాలకు ముగ్ధుడయ్యాడు. అంజనను కావలించుకొన్నాడు. అయితే వాయువు చేష్టలకి అంజన మండిపడ్డది. అపుడు వాయువు “అంజనా! నేను నిన్ను బాధ పెట్టలేదు. నీ పాతివ్రత్యానికి ఏలాంటి అపచారమున్నా కలిగించలేదు. నీ అందానికి పరవశించాను. మానసికంగా నిన్ను వలచాను. నీకే లోపమున్ను రాదు. పైగా దీని వల్ల మంచే జరుగుతుంది. పరాక్రమంలోను, తపస్సులోనూ, చివరకు అద్వితీయమయిన మేధాసంపత్తిలోను గొప్పవాడయిన కుమారుణ్ణి కంటావ్”

అని నచ్చచెప్పాడు. కొంతకాలానికి అంజన కొండగుహల్లో హనుమంతుణ్ణి ప్రసవించింది.

తత్త్వ సంగ్రహరామాయణం

రామాయణాలలో తత్త్వసంగ్రహ రామాయణమొకటి. రామాయణం లోని పాత్రల్ని, సంఘటనల్ని వేదాంతపరంగా అన్వయించి చెప్పడం దీని ప్రత్యేకత. ఇందులో రామాయణకథ సంగ్రహంగా ప్రస్తావించ బడింది.

పార్వతీ పరమేశ్వరులు కైలాసపర్వత సానువుల్లో విహరిస్తున్నారు. అపుడు రతిక్రీడలాడుతున్న వానర మిథునాన్ని చూశారు. వారికిని రతికాంక్ష కలిగింది. వానరుల్లా క్రీడించాలనే తపన కలిగింది. ఇద్దరు వానరాకారం దాల్చారు. పార్వతి గర్భవతి అయింది. పార్వతి శివతేజస్సును భరించలేక పోయింది. శివునితో తన మొఱ విన్నవించుకొంది. శివుడు ఆ తేజస్సు పార్వతి బొడ్డునుండి ఇవతలికి పడేలాగా చేశాడు. తేజస్సు భూమిమీద పడ్డది. భూమి ఆ గర్భాన్ని భరించలేక పోయింది. వాయువును ఆ తేజస్సు భరించ మన్నాడు శివుడు. వాయువు ఆ తేజస్సు మోశాడు. అపుడే గౌతముని కూతురు అంజన సంతానం కోసం తపస్సు చేస్తూవుంది. వాయువు ఆ శివతేజస్సును అంజన చేతిలో పెట్టాడు. అంజన దాన్ని మింగేసింది. ఫలితంగా గర్భవతి అయింది. సుందరాకారుడయిన కొడుకు పుట్టాడు. అతడే హనుమంతుడు.

ఆనందరామాయణం

రామాయణాల్లో "ఆనందరామాయణం" ఒకటి. ఈ రామాయణానికి మహారాష్ట్రలో వ్యాప్తి ఎక్కువ. ఈ రామాయణం ప్రధానంగా హనుమంతుని మహిమల్ని విశదీకరిస్తుంది. ఇందులోను హనుమజ్జనన వృత్తాంతం వుంది.

దశరథుడు పుత్రకామేష్టి చేశాడు. యాగపురుషుడు పాయస మిచ్చాడు. ఆ పాయసాన్ని దశరథుడు భార్యలకు ఇచ్చాడు. అలా ఇచ్చేటపుడు కొంత భాగాన్ని గ్రద్ద ఎగరేసుకుపోయింది. అందులో కొంతభాగం అంజనకు

దక్కింది. ఆమె గర్భవతి అయింది. ఈ కథ ప్రకారం హనుమంతుడు రాముని సోదరుడు.

దేవీ రామాయణంలో 'హనుమత్కథ'

సమరరంగంలో రామలక్ష్మణులు అలసి శిల తలగడగా నిదురించారు. రావణుడు తన మిత్రులయిన ఐరావణ మైరావణులతో వచ్చి రామ లక్ష్మణులకు నిద్రాభంగం కలిగించకుండా పాతాళానికి తీసికెళ్ళి కాళికాశక్తికి బలి ఇవ్వడానికి సిద్ధమయ్యాడు. హనుమంతుడు గుర్తించి వారి వెంబడి వెళ్ళి మాయోపాయంతో వారిని వధించి రామలక్ష్మణులను తమ భుజాలపై కూర్చుండబెట్టుకొని తిరిగి వచ్చాడు.

జైన రామాయణాలు

జైన సాహిత్యంలోని రామాయణకథల్లో రెండు సంప్రదాయాలున్నాయి. మొదటిది గుణభద్రుని ఉత్తరపురాణ కథను అనుసరించింది. రెండవది విమలసూరి "ప ఉమ చరి అ"ను అనుసరించింది.

గుణభద్రుని ఉత్తరపురాణంలో సీత మండోదరి కుమార్తెగా చెప్పబడింది.

"పౌమ చరియలో" వానరులు కపిధ్వజులయిన విద్యాధరులు. రాక్షసులకు వానరులకు సంబంధ బాంధవ్యాలున్నాయి. హనుమంతుడు రావణుని కూతురు సత్యవతిని, శూర్పణఖ కూతురు అనంతకుసుమను, సుగ్రీవుని కూతురు పద్మరాగను, నలుని కూతురు హరిమాలినిని వివాహ మాడినట్లు ఈ రామాయణం చెబుతుంది. ఈ బాంధవ్యం కారణంగానే రావణుడు హనుమంతుణ్ణి కర్ణమండల పురానికి రాజు చేశాడు. సీతాపహరణం తగదని హనుమంతుడు రావణునికి హితబోధ చేశాడు. కాని రావణుడు వినలేదు. అంచేత రాముని పక్షం చేరాడు హనుమంతుడు. ఈ రామాయణం ప్రకారం సంజీవి పర్వతాన్ని తెచ్చినవాడు భామండులుడు. హనుమంతుడు కాడు.

విదేశాలలో హనుమత్కథలు

రామకథ జగత్ప్రసిద్ధం. ఈ కథ ఖండ ఖండాంతరాలకు ప్రాకింది. ఆయా ప్రాంతాలకు అనుగుణంగా ఈ కథలో మార్పులు చేర్పులు కూర్పులు జరిగాయి.

బర్మాదేశంలో హనుమత్కథ

బర్మాలో 'పోపా' అనే కొండ వుంధి. ఆ కొండ ఓషధులకు నిలయం. హనుమంతుడు ఈ కొండనే తీసికెళ్ళాడని అంటారు. మరల యథాస్థలంలో హనుమ ఉంచేవేళ రెండుగా చీలిందట. ఐన్‌బౌంగ్ సరస్సులో ఒక భాగం పడిందట. అందుకే అక్కడ ఎపుడూ సుడిగుండాలు, ఉప్పెనలు.

కాంబోడియాలో హనుమత్కథ

ఈ దేశంలోని రామాయణంలో హనుమంతుడు వాలి స్నేహితుడయిన సంబురాణుని రామసహాయార్థం పిలుచుకొని వచ్చాడు. హనుమంతుడు సంజీవినితో బాటు నందిమూత్రం, దేవగంగాజలాలు తెచ్చాడు.

ఫిలిఫైన్స్‌లో హనుమత్కథ

రామలక్ష్మణులు సీతకోసం వెదుకుతుంటే రాముడు అలసట చెందాడు. నిదురపోయాడు. కలలో నీరసించినట్లు, ఒక వానరుడు కొడుకై పుట్టినట్లు కలగన్నాడు. రాముడు నిద్రనుండి లేచి తన కల చెప్పాడు. అపుడే చెట్టుమీద కోతి దిగివచ్చి రాముని చూచి 'తండ్రి' అంది. సీతాన్వేషణకు సహాయపడతా నంది.

టిబెట్‌లో హనుమత్కథ

సుగ్రీవుడు పంగ్సు సింతు, హనుమాన్లను ఎంపిక చేసి సీతాన్వేషణ కోసం పంపాడు. హనుమాన్ ద్వారరహిత వప్రాకార కోట మధ్యలో సీతను చూచాడు. ఇతర కథాంశాలన్నీ వాల్మీకి రామాయణంలో లాగే ఉన్నాయి.

తాయ్‌లాండ్‌లో 'హనుమత్కథ'

రామలక్ష్మణులు సీతాన్వేషణ చేస్తూ కదిలారు. చెట్టు కింద నిదురిస్తుంటే చెట్టుమీద కోతి, తచ్చాడుతున్న వారెవరో తెలుసుకోవడానికి కొమ్మ విదిలించింది. ఆకులు రాలాయి. లక్ష్మణుడు పైకి చూచి విల్లెక్కుపెట్టాడు. వానరం 'విల్లును' మాయం చేసింది. చివరకు అన్నను లేపాడు. వానరుడు దిగి వచ్చి రాముని చూచి నారాయణుడని నమస్కరించాడు. హనుమంతుడు సముద్రంపై పయనించేవేళ నారదుడు హనుమంతుని గర్వం అణచాడు. హనుమంతుడు సముద్రం మధ్యవున్న కొండపై దిగాడు. మహర్షి సంతోషించాడు. కుటీరం చూపించాడు. హనుమంతుడు తనకది చాలదన్నాడు. నారదుడు మంచువర్షం కురిపిస్తే గడగడ వణకిపోయాడు హనుమంతుడు. తన్ను క్షమించమన్నాడు. సముద్రంలో రాళ్ళు వేస్తుంటే రావణుని కుమార్తె 'సువర్ణమచ్ఛ' వీటిని లాగేసేది. హనుమంతుడు 'ఆరాతీసి' ఆమెను పట్టుకొంటే ఆమె తనకు పుత్రసంతానం కలిగించమని కోరింది. 'మచ్ఛను' అనే కొడుకు వారికి పుట్టాడు. రావణుని ప్రాణరహస్యం ఉన్న పంజరాన్ని రామునికిచ్చాడు. రాముడు సువిశాల సామ్రాజ్యాన్ని విభజించి హనుమంతునికి 'సమిపురి ప్రయ అనుజిత్' రాజ్యాలు ఇచ్చాడు.

ఇండోనేషియాలో హనుమత్కథ

హనుమంతునికి సముద్రం దాటడానికి మూడురోజులు పట్టింది. లంక చేరిన హనుమంతుడు తెల్లవారే వరకు కొన్నిగంటలు నిదురపోయాడు. సాయంకాలం ఒక సేవకురాలు 'సీత' ఉన్నచోటు చెప్పింది. తాను లంకాదహనం చేస్తానని హనుమంతుడు ముందుగానే సీతకు చెప్పాడు, రావణుడు హనుమంతుని దేహానికంతా నిప్పుపెట్టమన్నాడు. హనుమంతుడు ఇంద్రజిత్తును మెడకొరికి చంపాడు.

మలేషియాలో హనుమత్కథ

హనుమంతుడు సముద్రలంఘనం చేయడానికి రామ సహాయం కోరాడు. రాముడు చేయి చాచాడు. ఆ చేయి ఆధారంగా హనుమ లంక చేరాడు. లంక చేరి నీళ్ళబావిదగ్గర వృద్ధ బ్రాహ్మణవేషంలో కూర్చుంటే రాక్షసస్త్రీలు వచ్చారు. అపుడు అంగుళీయకాన్ని కుండలో వేశాడు. ఆ కుండ సీతదగ్గరికి చేరితే ఉంగరాన్ని చూచి సంతోషించింది. రామ సేవకుడు వచ్చాడని తెలుసుకొని అతనిని పిలుచుకు రావలసిందిగా పురమాయిస్తుంది. వారు 'ఆలాగే' చేశారు.

లావోస్‌లో హనుమత్కథలు

లావోస్‌లో అనేకరకాలయిన రామాయణ కథలున్నాయి. ఒక కథలో రాముడే హనుమంతుని బలాన్ని పరీక్షించాడు. హనుమ సముద్రలంఘనంలో ఒక చోట ఆగి అక్కడి రాక్షసునికి తెలియకుండా తప్పించుకొన్నాడు. అంతః పురంలో 'రావణుడు మండోదరి' నిదరపోతుంటే వారి శిరోజాలకు ముడివేశాడు. గోడమీద ముష్టిఘాతం చేస్తే ముడివిడివడుతుందని వ్రాసి వెళ్ళాడు. మండోదరి రావణులు లేచారు. మండోదరి గోడమీద వ్రాత చూచి ముష్టిఘాతం చేసింది. ముడులు వీడి పోయాయి. కాని రావణుని కున్న దూరదృష్టి నశించింది. రావణుడు బాధపడి 'దోషిని' బంధించ మన్నాడు.

రాముడెన్ని బాణలు వేసినా రావణుడు చావలేదు. అపుడు విభీషణుడు 'థసషాస్' దివ్యాస్త్రంతోనే రావణుడు చస్తాడని చెప్పాడు. ఆ అస్త్రం కోసం హనుమంతుడు వెళ్ళిన దారిలో ఒక రాక్షసుని చూశాడు.

ఒక కీటకంగా ప్రవేశించి రాక్షసుడి కంఠంలో ప్రవేశించి శరీరాన్ని పెంచి రాక్షసుణ్ణి తికమక పెట్టాడు. రాక్షసుడు శరణు కోరి అస్త్రమిచ్చాడు. ఆ అస్త్రాన్ని రామునికి హనుమంతుడిచ్చాడు. ఒక కొండమీద నిలబడి

రాముణ్ణి భుజాలకు ఎత్తుకొని బాణం వేయమన్నాడు. ఆ దివ్యాస్త్రం ప్రయోగంతో రావణుడు మరణించాడు.

లావోస్‌లోని మరో రామాయణంలో 'ప్రలమ్' రాజు. అతడే రాముడు. అతని భార్య సీత. రావణుడు రాముని సోదరిని భార్యను అపహరించాడు. ప్రలమ్ కర్మ విశేషాన మూడేళ్ళు వానరవుతాడు. అతనికి 'హనుమాన్' అనే కొడుకు పుడతాడు. కొడుకు వెంటరాగా లంకపై దండెత్తి చెల్లెల్ని భార్యను విడిపించాడు.

చైనాలో హనుమత్కథ

చైనీస్ భాషలోని బౌద్ధ త్రిపిటకంలో రెండు రామకథలున్నాయి. ఒకటి పేరు తెలియని జాతక కథ. ఈ కథలో లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్న పాత్రలు లేరు. హనుమ, వాలి, అంగద పాత్రలు కూడాలేవు. కాని శుక్ర కపి అనే వానర పాత్ర మాత్రం ఉంది.

తమిళ వాఙ్మయంలో హనుమత్ప్రశంస

ద్రవిడ భాషలలో తమిళం ప్రాచీనం. తమిళులు రామయణాన్ని ఆదరించినవారే. తమిళ వాఙ్మయంలో "శ్రీ పురాణమనే" జైన కావ్యముంది. ఇందులో ఇరవైయవ తీర్థంకరుడయిన మునీశ్వరస్వామి కథ కీర్తింపబడింది. ఈ కథలో రామకథా ప్రస్తావన కనిపిస్తుంది. ఈ కథ ప్రకారం వానరులు విద్యాధరులు. ఇతడు రాముని రాయబారికూడా, రావణుని దగ్గరికి హనుమంతుడు వెళ్ళి సీతను వదలిపెట్టవలసిందిగా రాయబారం నడిపాడు.

తమిళ వాఙ్మయంలోని "నాలాయిర దివ్యప్రబంధం" వైష్ణవులకు పారాయణగ్రంథం. ఇందులో నాలుగువేల పాశురాలు వున్నాయి. పన్నిద్దరాళ్వారుల పాశురాల సంకలనమిది. ఈ ప్రబంధంలో రామాయణ వృత్తాంతాలెన్నో వున్నాయి. ప్రత్యేకించి కులశేఖరాళ్వారు, తిరుమంగై ఆళ్వారు, పెరియాళ్వారులు హనుమంతుణ్ణి బహుధా కీర్తించారు.

వాల్మీకి రామాయణంలో హనుమంతుడు ముద్రికను, సీతకిస్తూ రాముడు తనతో చెప్పిన కొన్ని ఘట్టాలను ఆనవాలుగా చెప్పాడు. పెరియాళ్వారు వాల్మీకి చెప్పని మరికొన్ని సన్నివేశాలను హనుమంతునిచేత చెప్పించాడు. హనుమంతుడు సీతారాముల వివాహంతో ప్రారంభించి ముద్రికాప్రదానంతో తన కార్యాన్ని నిర్వహించినట్టు పెరియాళ్వారు చిత్రీకరించారు.

మిథిలలో సీతారాముల వివాహం జరిగింది. నూత్న దంపతులు అయోధ్యలో సుఖజీవితం గడుపుతున్నారు. వేసవి వచ్చింది. మల్లెపూలు తోటనిండా విరగపూశాయి. సీతమ్మ మల్లెపూలను మాలగా కూర్చింది. శ్రీరామచంద్రునికి ఆ హారమర్పించి కన్నులారా చూచి మురిసిపోయిందట. ఈ సన్నివేశాన్ని రాముడు హనుమంతునితో ఆనవాలుగా చెప్పమన్నాడు.

మల్లెలమాల సీతమ్మనే సూచిస్తుంది. మల్లెపూలు గుబాళించేట్టు సీతమ్మ సౌశీల్యం గుబాళిస్తుంది. రాములవారికి మల్లెల మాలవల్ల అందం వచ్చింది. పేరుకు రామాయణమన్నా సీతమ్మవారి వల్లనే ప్రఖ్యాతి అన్న రహస్యాన్ని పెరియాళ్వారు సూచించారు.

కులశేఖరాళ్వారు హనుమంతుని లంకాదహనాన్ని విస్తృతీక రించారు. రావణుని మీదున్న కోపంతో హనుమంతుడు లంకను గాల్చినట్టు వర్ణించారు.

"సిణ మడంగ మారుతియాల్ శుడువిత్తాణై
త్తిల్లైనగర్ తిరుచ్చిత్రకూడన్తణ్ణుళ్
ఇణిదమర్న్ద అమ్మాణై ఇరామన్ తణ్ణై

తిరుమంగై ఆళ్వారు కూడా పెరియత్తిరుమొళి (10.2.6) లో 'ఓడమాకడవై కడందేరి' అను పాశురంలో హనుమంతుని లంకాదహనాన్ని వర్ణించారు. లంకలోని ప్రజలు రామునికి నమస్కరించారట. హనుమంతుని పరాక్రమాదుల్ని మనసారా పొగిడారట.

ఆళ్వారుల తరువాత హనుమంతుణ్ణి కీర్తించిన కవులలో "కంబన్" ప్రముఖుడు. హనుమంతుడు లంకను దహించినవేళ అతడు త్రివిక్రముని లాగా కంబమహాకవికి కనబడ్డాడు. నిప్పునుండి పుట్టిన పొగ పైకెగబ్రాకి విస్తరించిన దృశ్యం వామనుడు విజృభించి లోకాలను పాదాలతో కొలిచినట్టు ఉందట. చతుర్దశ భువనాలు ప్రళయకాలంలో నశిస్తూవుంటే రుద్రమూర్తి నిలబడ్డట్టు నిప్పురవ్వ లెగురుతుంటే హనుమంతుడు నిలబడ్డాడు. త్రిపురాలను కాల్చిన శివునిలాగా హనుమంతుడు తన తోకను లంకపై సాగించాడు.

కంబమహాకవి హనుమంతుణ్ణి పంచభూతాత్మకునిగా వర్ణించాడు.

హనుమంతా! నీవు అంజనా వాయుదేవుల కుమారుడివి. వాయుదేవుని తండ్రిగా భావించి వాయుమూర్త్యాత్మకుడయ్యావు. పంచభూతాలలో ప్రాణస్వరూపుడయ్యావు.

నీ బలాన్ని తెలుసుకొని ఆకాశం కేసి ఎగిరి లంకను చేరావు. ఆకాశంలో తేలిపోయి మందుల కొండ తెచ్చావు. ఆకాశమంతా నీదయినట్టు విహరించావు. పంచభూతాలలో వ్యాప్తుడయ్యావు.

నీళ్ళు నిండిన అపార అగాధసముద్రాన్ని రామాజ్ఞతో దాటేశావు. సముద్రలంఘనానికి రాముడే కాచుకు కూర్చోవలసి వచ్చింది. పంచభూతాలలో నొకటైన " అప్పు" ను గెలిచావు..

భూమిలో పుట్టింది భూమాతలాంటి సహనం కలిగింది అయిన సీతను చూశావు. లంకలో నీ ధైర్యసాహసాలు మెచ్చుకోదగ్గవి.

ముద్రిక ఇచ్చి మరల చూడామణి స్వీకరించి రావడం ఎపుడూ మరచి పోవడానికి వీలులేని సన్నివేశాలు. పంచభూతాలలో ఒకటయిన భూమిని దర్శించిన వాడవయ్యావు.

వాలానికి పెట్టిన నిప్పుతో లంకను గాల్చావు. నీ ఆజ్ఞకోసం ఆ నిప్పు కాచుకు కూర్చొన్నట్టుంది. నిప్పునే నీవు గెలిచావు.

అంజిలే ఒణ్ణు పెట్రాన్ అంజిలే ఒన్తైత్తావి
అంజిలే ఒణ్ణు అఱాగ అరియర్కాగ ఏగి
అంజిలే ఒణ్ణు పెట్ర అణంగైక్కణ్డు అయలార్ ఊరిల్
అంజిలే ఎన్ణు వైత్తాన్ అవన్ నమ్మై అళిత్తుక్కాప్పాన్

నాలాయిరం ప్రబంధంలో పూదత్తాళ్వార్ 'పోదఱిన్దు' పాశురంలో తిరుమలలోని కోతులు బ్రాహ్మముహూర్తంలో లేచి మంచి పువ్వులు గల పర్వతతీర్థాలలో చొరబడి అక్కడి మనోహరములయిన సుమములను కోసికొని ఆసర్వేశ్వరుని సందర్శించి స్తోత్రం చేయడం కోసం వెళుతున్నాయని వర్ణించారు. ఈ భావం కలగడానికి పూర్వజుడయిన హనుమంతుడే మార్గదర్శికానోపు. తిరుమలకొండలలో 'అంజనాద్రి' ఒకటికూడా.

కన్నడ హరిదాస సాహిత్యంలో హనుమంతుడు

తెలుగులో తాళ్లపాక పదసాహిత్యంలాగే కన్నడంలో హరిదాస సాహిత్యం ప్రసిద్ధికెక్కింది. శ్రీవైష్ణవులు రామానుజులను ఆదిశేషసంభూతులుగా లక్ష్మణ స్వరూపులుగా భావించినట్లు ద్వైతమతానుయాయులు, మధ్వాచార్యులను వాయ్వంశసంభూతులుగా, హనుమదవతారంగా భీమావ తారులుగా భావిస్తారు. అంతేగాక విజయనగర సామ్రాజ్య కాలంలో వ్యాస రాయలు అనేక మారుతి విగ్రహాలు ప్రతిష్ఠ చేసినట్లు చెబుతారు. విజయనగర సామ్రాజ్యపు ఎల్లలు విస్తరిస్తున్న కొద్ది ఆ ప్రాంతాల రక్షణకు తగ్గినట్లు ఆంజనేయస్వామి ఆలయాలు వెలశాయని పెద్దలు చెబుతుంటారు.

హరిదాసులలో శ్రీ పాదరాయలు మొదలు నేటిదాక వెలసిన వారందరు హనుమత్ప్రశంస చేసినవారే. వారికి స్వామి ప్రాణదేవరు. హరిదాసులలో పురందర దాసులవారిది పెద్దపీట. వారు హనుమంతుని కీర్తించిన తీరు

భిన్నమయినది. వారి రచనలలో క్షేత్రకీర్తనలున్నాయి. భారత రామాయణ సంబంధ కథాంశాలున్న 'దేవర నామగళు'న్నాయి. అలాగే ద్వైత సంప్రదాయాలకు అనుగుణంగా సంకీర్తనం చేసిన పాటలు కూడా ఉన్నాయి. ఈ క్రింది సంకీర్తన షోళింగపురం (ఘటికాచలం) కొండమీది ఆంజనేయ మూర్తికి సంబంధించింది.

ఘటికాచలది నింత శ్రీహనుమంత
ఘటికా చలది నింత పటు హనుమంతన
పరనెయ మాడు లుత్కటది పొరెవె నెందు

చతురయుగది తాను ముఖ్యప్రాణను
చతురముఖనయ్యన
చతురమూరుతిగళను చతురతనది భజిసి
చతుర్ముఖనాగి జగకె చతుర్విధఫల కొడుతె

సరసిజ భవ గోస్కర కల్మషదూర
వర చక్రతీర్థ సర
మెరెవా చలది నిత్ర నరహరిగెదురాగి
స్థిరయోగాసనది కరెదు వరగళ కొడుతె

శంఖ చక్రవ ధరిసి భక్తర మనః
పంకవ పరిహరిసి
పంకజనాభ శ్రీపురందర విఠలన
బింకద సేవక సంకట కళెత

అలాగే హంపిలోని యంత్రోద్ధారక (ప్రాణదేవరు) ఆంజనేయుని కీర్తించారు. యంత్ర మధ్యంలో యోగముద్రావశిష్టుడయిన ఆంజనేయుడున్నాడు. యంత్రం చుట్టూ గ్రంథిస్థలాలలో వానరపరివారముంది.

హనుమంతుని చుట్టు షట్కోణ యంత్రం ఉంది. వృత్తమధ్యంలో గ్రంథాక్షరాలలో మంత్రోల్లేఖనం ఉంది.

స్వామి ముఖ్యప్రాణ నీ మలెవర గంటల గాణ
సకల విద్యాప్రవీణ నీ హిడిదెయో రామర చరణ

ఏకాదశీయ రుద్ర నీ హిడిదెయో రామర ముద్ర
సేతువె గట్టి సముద్ర నీ హారిదెయో బలభద్ర

సంజీవిని పర్వతవన్ను అంజదె తందెయో నీను
అంజనె తనుసంభవను నిన్న బేడికొంబెనో నాను

వైకుంఠస్థళదంద బందు పంపాక్షేత్రది నిందు
మంత్రోద్ధారక నెందు పురందర విఠలనె సలహెందు

హనుమంతునికి ఏకాదశరుద్రుడని పేరు. అతనికి 'ధృతవ్రత' అనే మరో పేరున్నది.

హనుమంతుని శిశువుగా భావించి దాసులవారు పాడినపాట మనోహరం.

కూసిన కండీరా ముఖ్య ప్రాణన కండీరా
బాలన కండీరా బలవంతన కండీరా
అంజనె ఉదరది జనిసితు కూసు
రామర పాదక్కెరగితు కూసు
సీతగె ఉంగుర కొట్టితు కూసు
లంకాపురవను సుట్టితు కూసు

తెలుగు సాహిత్యంలో హనుమత్ప్రశంస

ఆంధ్రదేశంలో రామమందిరం లేని పల్లెటూరు కనిపించదు. అంతగా రామకథ ప్రజాజీవితంలో ప్రాముఖ్యం సంతరించుకొంది. అందువల్లనే దక్షిణ

దేశ సాహిత్యాలలో తెలుగులో వెలసినన్ని రామాయణాలు మరే భాషలోనూ కనిపించవు. సాహిత్యంలోని అన్ని ప్రక్రియల్లోను రామాయణ కథ విస్తరించి వుంది. వాల్మీకి రామాయణాన్ని అనువదించియో, అనుసరించియో, అనుకరించియో వ్రాయబడ్డ గ్రంథాలన్నిటిలోను, హనుమంతుని వృత్తాంతం సమానంగా కనిపిస్తుంది.

మహాకవులు కృత్యాదిలో ఇతర దేవతలతోపాటు హనుమంతుణ్ణి కొనియాడారు. కవులలో హనుమదుపాసకులును వున్నారు. వసుచరిత్ర (1.8) చంద్రభానుచరిత్ర (1.3) బహులాశ్వచరిత్రము (1-8) అప్పకవీయము (1.15) వాల్మీకిచరిత్రము (1-6) తారాశశాంకవిజయము (1.16) చంద్రికా పరిణయము (1-8) ఉత్తర రామాయణము (1.8) హంసవింశతి (1.7) నృసింహవిలాసము (1.1) కృష్ణభూపాలీయము (1.7) మహేంద్రవిజయము (1.7) రావువంశముక్తావళి (1-8) మొదలయిన వాటిల్లో హనుమత్‌స్తుతి కనిపిస్తుంది. ప్రత్యేకించి చిత్రకవి పెద్దన "హనుమోదాహరణమే" వ్రాశాడు. అయినా హనుమంతునికి సంబంధించిన అన్ని వృత్తాంతాలను సమన్వయించి హనుమత్పురాణమనబడే సమీరకుమార విజయాన్ని వ్రాసినవాడు పుష్పగిరి తిమ్మన. ఇవేగాకుండా లింగన శత కంఠరామాయణం, మాడయ మైరావణ చరిత్రలోను హనుమంతునికి ప్రాధాన్య మివ్వబడింది. మహమ్మద్ అబ్దుల్లా హనుమద్రామ సంగ్రామం, పరాంకుశదాసు హనుమద్విజయమనే యక్షగానాలు కూడా వ్రాశారు. మరి శతకాలు, దండకాలు, ముక్తకాలు, హరికథలు చెప్పపనిలేదు. కృష్ణ భూపాలునికి కంకితంగా వ్రాయబడ్డ హనుమచ్ఛతకాన్ని అమలాపురానికి చెందిన ఎఱ్రమిల్లి సూర్యప్రకాశరావు వ్రాశారు. ఇదే ఆధునిక యుగంలో మొదటి హనుమచ్ఛతకం. ప్రాచీన శతకాలలో 'మరున్నందన శతకం' చాల ప్రాముఖ్యం పొందింది. ఇందులోని ఒక పద్యాన్ని లుప్తవిసర్గకస్వరవళికి ఉదాహరణగా అప్పకవి కూడా వుదాహరించాడు.

కోపా టోపము కుప్పిగంతులు నిజా
కుంఠీభవచ్చౌర్యరే
ఖాపాండిత్యమయారె నీకును నమ
స్కారంబు లంకాపురీ
పాపగ్రంథి కులాంగనా కుచతటీ
పైఠాపతద్గ్రాహ బా
హాపాటచ్చర రామదాస! తవదాసో
హమ్మరున్నందనా!

ఇటీవల శ్రీ వేదగిరి నరసింహరాయశర్మగారు శ్రీసమీర కుమార విజయము పేర పద్యకావ్యం ప్రకటించారు.

జానపద సాహిత్యంలో హనుమత్కథలు

జానపదులు స్వతంత్రమయిన భావనాశక్తి గలవారు, జానపద వాఙ్మయంలో రామాయణానికి సంబంధించినవి చాలావున్నాయి. వాటిలో కొన్నిటిని మాత్రం పరిశీలిద్దాం.

జన్మవృత్తాంతాల కథలు

ఒకరోజు పార్వతీ పరమేశ్వరులు తమ నాట్యం చూడవలసిందిగా దేవతల్ని ఆహ్వానించారు. అతిథులు ఒక్కొక్కరే వస్తున్నారు. అపుడు పర్వత సీమల్లో ఒక వానర మిథునం రతిక్రీడ సలుపుతుండడాన్ని పార్వతి చూసింది. అపుడు పార్వతికి తనుకూడా అలా క్రీడిస్తే బాగుంటుందనిపించింది. శివుడు కూడా ఆవిడ కోరికను కాదనలేక పోయాడు. ఇద్దరు కొండకేసి నడిచారు. నాట్యం చూద్దామని వచ్చిన అతిథులు ఆతిథ్యమిచ్చేవారు కనబడకపోవడంతో ఆశ్చర్యపడ్డారు. పార్వతీపరమేశ్వరు లెక్కడున్నారో చూసి రావలసిందిగా

వాయుదేవుణ్ణి ఆజ్ఞాపించారు వాయువు కొండంతా తిరిగాడు. ఎక్కడా కనబడలేదు. చివరకు నిరాశతో వెనుకడుగువేస్తుంటే పార్వతీపరమేశ్వరులు కనిపించారు. కొంతకాలానికి పార్వతి గర్భవతి అయింది. కపిరూపం ధరించిన ప్రాణికి జన్మ ఇవ్వవలసిరావడం పార్వతికి సిగ్గనిపించింది. అంచేత ఆ గర్భభారాన్ని మరొకరు వహించడానికి వీలుగా వాయుదేవుని సహాయ మర్థించింది. వాయువు ఆ గర్భాన్ని అంజనకిచ్చాడు.

మరొక జానపదకథప్రకారం అంజన అహల్యా గౌతముల కుమార్తె. ఒకానొకరోజు తెల్లారిందని అహల్య గౌతముణ్ణి లేపి స్నానానికి పంపింది. గౌతముడు నదికేసి నడిచాడు. స్నానార్థం నదిలో దిగేవేళ నదీదేవత

"ఓ మహర్షి! అప్పుడే వచ్చేశారేం? స్నానం చేసేవేళ కాదే! కాసేపు ఆగి రండి" అంది.

గౌతముడు ఆశ్రమానికి మరలివచ్చాడు. అపుడు కుమార్తె అంజన ఆశ్రమం ముంగిట్లో కూర్చొనివుంది. గౌతముడు అమ్మాయితో

"అంజనా! ఎందుకిలా దిగాలుగా కూర్చొన్నావ్! లోపలికి వెళ్ళరాదూ" అని అప్యాయంగా ప్రశ్నించాడు.

అపుడు అంజన లోపల కోతి వచ్చిందని చెప్పింది. గౌతమునికి కోపం వచ్చింది. వెంటనే కోపావేశంతో గర్భవతివి కమ్మని అంజనను శపించాడు. అందువల్ల ఆవిడ ఆంజనేయునికి తల్లి అయింది.

మరొక జానపద కథలోకూడా తండ్రి అయిన గౌతముడు కుమార్తె అంజనను అకారణంగా శపించినట్టు వుంది. తండ్రిలేని కొడుక్కి తల్లివి కమ్మని గౌతముడు శపించాడట. అంజన ఈ శాపానికి భయపడింది. అందువల్ల ఒక గోయి త్రవ్వి రొమ్ముదాకా పూడ్చుకొని శివుణ్ణి వుద్దేశించి

తపస్సు చేయడం మొదలెట్టింది. ఆవిడకు మంత్రోపదేశం చేయడానికి శివుడు నారదుణ్ణి పంపించాడు. ఆ మంత్రశక్తితో అంజన గర్భవతి అయింది. "కేశి" అనే వానరుణ్ణి చూస్తూ జపం చేయడం వల్ల వానరాకారం గల కొడుకు పుట్టాడట. గుజరాతీ భాషలో ఈ కథకు ప్రాచుర్యం ఎక్కువ.

అహల్యకు గౌతమ మహర్షి వల్ల 'అంజన', మరొకరి వల్ల వాలి సుగ్రీవులు జనించారు. అంజన తన తల్లి స్వేచ్ఛా విహారాన్ని తండ్రికి చెప్పేసింది. గౌతముడు చకితుడయ్యాడు. కుమార్తె అంజనను సూదిమొన మీద నోరు తెరచుకొని నూరు సంవత్సరాలు తపస్సు చేయమని శపించాడు. వాలి సుగ్రీవులను ఒక సరోవరంలో త్రోసి మీరు నా కొడుకులయితే రూపాంతరంతో నా దగ్గరికి రండి అన్నాడు. వారు సరోవరంలో మునిగారు. వానరాకారులై లేచి వచ్చారు.

సీతారామ లక్ష్మణులు వనవాసం చేస్తూ ఒక ఋషిని చూశారు. ఆ ఋషి లక్ష్మణునితో "దారిలో రెండు సరోవరాలున్నాయి. మొదటి దానిలో స్నానం చేస్తే వానరాకారం వస్తుంది" అన్నాడట. లక్ష్మణుడు వద్దన్నా సీతారాములు ఆ సరోవరంలో తానమాడారు. వానరులయ్యారు. అరణ్యంలో యథేచ్ఛగా సంచరించారు. లక్ష్మణుడు ప్రయాసపడి వారిని పట్టుకొని మరో సరోవరంలో మునిగేలా చేశాడు. వారికి పునః మానవాకారం వచ్చింది. అపుడు సీత గర్భవతి. ఆ గర్భాన్ని వాయువు నోరు తెరచి తపస్సు చేసే అంజన నోట్లో పడేశాడు. ఆ గర్భ సంజాతుడే హనుమ.

పాటలలో హనుమంతుని పాత్ర

తెలుగులో రామాయణ సంబంధి పాటలు అనేకం. జానపదులు రామాయణాన్ని రామాయణ పాత్రల్ని తమదిగా తమవారుగా భావించి పాటలుగా చిత్రీకరించారు. వీటిలో సీతాదేవి ఆనవాళ్ళు లంకా సారథి మొదలయిన పాటలు ప్రసిద్ధమైనవి.

సీతాదేవి ఆనవాళ్ళు

మూలరామాయణంలో సీత ఆకారం గురించి రూపరేఖా లావణ్యాదుల గురించి హనుమంతునితో ఎవరుగాని చెప్పినట్లు కానరాదు. కాని జాన పదుల రామాయణ కథలో ఈ అంశముంది. సీతాన్వేషణం కోసం బయలు దేరుతూ రామునితో హనుమంతుడు.

"శ్రీకాంత రూపమ్ము మాకు యెరిగించి

అతివ మెచ్చేటట్టు ఆనవాలిమ్ము" అని అడిగి సీత రూపు రేఖలు తెలిసికొన్నాడట. లంకలో అశోకవనంలో సీతకూడా 'నీవెవరో తెలియదు'. అయోధ్యకూడ చూడని వాడివి. 'ఏలాగు వస్తివన్న' అని ఆదరంతో అడిగితే హనుమన్న

'వాలి సుగ్రీవులకు మేనల్లుడను నేను

వల్లభుల బంటునమ్మ

ఆ వాయుసుతుడను, హనుమంతుడు నా పేరు

సీతమ్మ నమ్మవమ్మా' అని చెప్పాడు. ఈ మాటలతో నమ్మకం కుదిరి సీత తనవారితో కష్టాలు చెప్పుకొన్నట్టు

'దిన దిన గండాలు దెయ్యాలతో పోరు హనుమన్న చెప్పవయ్యా

రాముణ్ణి బాసి నేపడరానవస్థలూ పడితి నసురచేతను

చెప్పరాదోయన్న చెల్లెలా యంటేను చెడ్డమాటలు పుట్టును'

అని చెప్పుకొందట. ఎంతో ఆప్తులుగా పలకరించుకోవడమే ఈ పాటలలోని నేర్పు. ఈ సన్నివేశం పూర్తిగా తెలుగువారి పలకరింపే.

ఆంజనేయుడు తనకు ఆకలని, అశోకవనంలోని చెట్టు పండు ఇమ్మని లేదా తినడానికి అనుమతి యిమ్మని అడిగితే సీతమ్మ

'పట్టితెచ్చినవాని పండ్లు మనకేటికి పదిలాన వెళ్ళుమన్నా' అన్నదట. సీతమ్మ ఆభిజాత్యానికిది ఒక్కటి చాలు.

లంకాసారథి

వాల్మీకి రామాయణంలో హనుమద్రావణ సంవాదం ప్రత్యక్షంగా లేదు. 'అతని గూర్చి తెలిసికొనుడు' అని రావణుడు ఆన ఇడినాడు. ప్రహస్తుడు

తత్త్వ తః కథయ స్వాద్య
తతో వానర మోక్ష్యసే
అనృతం వదత శ్చాపి
దుర్లభం తవ జీవితమ్

అథవా యన్నిమితస్తే ప్రవేశో రావణాలయే 5.1 అన్నాడు. కాని జానపదులు హనుమద్రావణ సంవాదాన్ని పెంచి వ్రాశారు.

'ఏడేడు సముద్రములు యేకమై పారగా యేలాగు వస్తి వోరి
నాకేడు సముద్రములు నీకేడు కాలువలు నిజమనుచు వస్తి నోరి
ఏడు సముద్రములలో మకరి నిను మ్రింగక రానిచ్చెనా
ఏడు సముద్రములలో మకరులు నీవు నా వేలు వంచగ లేరురా
దక్షిణపు యీలంక దానవులకే గాని తరమటర యితరులకునూ
నిన్నును నీలంక నిమిషమాత్రములోన నిర్మూలనముగ చేతును
ఎదిరించి నా తోను యింతి మాటలు పలుక యే రాజుబంటువోరి
ఎదిరించి నా తోను యింత మాటలు బలుకయే రాజు బంటునోరి
కృతత్రేత ద్వాపర కలియుగము లేలేటి గురురాము బంటు నోరి
నీరాజు కొలువులో నీపాటి బంట్లు యేపాటి కద్దు చెప్పరా
నావంటి బంట్లను నీవంటి తృణములు కోటానుకోటిరోరి

హనుమంతుని వాక్చాతుర్యానికి పరవశించి రావణుడు

'మూరు రాజ్యమనక మావద్ద కొన్నాళ్ళు కొలిచిన నిలిచేయుండుమా
రాజ్యంబులో సగము రాజ్యమిచ్చెద నీకు నమ్మి నాచెంతనుండుమా'

ఈ పాట రావణుని గొప్పతనాన్ని కీర్తించే పాట.

సేతుమాహాత్మ్యం

భోజన సమయంలో రాముడు ప్రత్యేకంగా హనుమంతుని పిలిచి పలికిన పలుకులలో రామునికి హనుమంతుని పట్ల గల ఆప్యాయతను జానపదులు చక్కగా చిత్రీకరించినారు.

"పుత్రుడవు మిత్రుడవు సౌమిత్రికంటె
నీ ఋణము యెన్నటికి తీర్చంగ లేను
కోరి నా ఎత్తు నాకుడవరమ్మనగ
ఇట్లానతిత్తురా ఇనకులాధీశ" అన కోరితే వెనుకడుగు వేయడం హనుమంతుని సౌశీల్యానికి గుర్తు.

అరణ్యావాసానంతరం రామాదులు తల్లులకు నమస్కరించగా రాముని అడవికి పంపిన తల్లి ఎవరిని హనుమ ప్రశ్నించాడు. లక్ష్మణుడు కనుసైగతో కైకేయిని సూచించాడు. హనుమన్న కైకకు నమస్కరించినాడు. 'రాముడొకడే కాన పొమ్మన్నావు. నేడిందరము కలము' అని జవాబిచ్చాడు. అడవికి పంపబట్టే కదా మేము రాముని వారమయినామని చెప్పక చెప్పడం.

గుహ భరతుల అగ్నిప్రవేశం

రాముడు వానరసేనతో రాక్షసరాజుతో నంది గ్రామానికి వచ్చాడు. వారి రాకలు తెలిసి బావ ఋష్య శృంగుడు వచ్చాడు. బంధువులను చూడ గానే సీతారాముల దుఃఖం కట్టలు త్రెంచుకొంది. ఈ పరిస్థితిని చూచి హనుమన్న స్వభావోక్తిగా తనభావాన్ని ప్రకటించిన తీరు రమణీయం.

'ఎందరైనా మునులు యేతెంచిరి గాని
ఏడిపించేటి మునిని యెక్కడా చూడ' అన్నాడు.

లక్ష్మణ దేవర నవ్వు

రామునింట సంతర్పణం సాగింది. కపులందరు బారులు తీర్చి భోజనాలకు కూర్చున్నారు. ఉస్తికాయకూర వడ్డించారు. ఒకడు ఉస్తికాయను

నొక్కగా అది పైకి ఎగిరినది. పక్కనవాడు నీ కంటె నేను ఎత్తు ఎగర గలనని ఎగిరినాడు. అతనిని చూచి మరొకడు. ఇట్లు ఒకరిని మించి మరొకరు ఏగరగా కిష్కింధ వాతావరణం నెలకొన్నది. హనుమంతుడు తాను ఎగరడానికి సిద్ధపడగా రాముడు సముద్రం పైకి ఎగిరిన 'చతురుడవు' అని అదుపులో పెట్టాడు.

రత్నాలహారం

పట్టాభిషేక సమయంలో రాముడు సీతతో రత్నాల హారం, ముత్యాల సరాలు హనుమకు ఇవ్వమన్నాడు. సీతమ్మ ఒక హారం తీసి వాయుసుతుని మెడలో వేసింది. ఆ వానర వీరుడు చెట్టెక్కి పణుగు రాతిపై పతకం ఉంచి బద్దలు కొట్టాడు. అందులో తారకం లేదు. 'తారకం లేని తావళంబేల' అంటూ కాళ్ళపై పడ్డాడు. రాముడు తారకమంత్రం హనుమ చెవిలో ఊదాడట.

మరికొన్ని జానపద కథలు

సేతుబంధన సమయంలో వానరులు రాళ్ళుతెచ్చారు. హనుమంతుడు రాళ్ళపై 'రామ' అని వ్రాసేవాడు. అవి మునిగేవి కావు. రాముడు కూడా రెండు రాళ్ళు వేయడానికి సిద్ధపడితే వద్దన్నాడు హనుమ. కాని రాముడు వేస్తే అవి మునిగి పోయాయి.

'రాముడయినా గాని రామ వ్రాయక తేలదు' అన్నాడట హనుమ.

రాక్షసులు హనుమ తోకకు చీరలు చుట్టారు. తోక పెరుగుతూనే వుంది. ఎన్ని చీరలయిన చాల్లేదు. అపుడు వానరులు సీతమ్మ చీర కట్టగానే తోక చిన్నదయినదట.

రాముడు 'శివలింగం' తెమ్మని హనుమను ఆదేశించాడు. హనుమ కాశికి వెళ్ళాడు. ఆలస్యమయింది. ఈలోగా రాముడు 'సైకతలింగం' చేసి

పూజించాడు. హనుమ బాధపడుతుంటే నీవు తెచ్చిన లింగ పూజానంతరమే నా లింగపూజ అన్నాడట.

హనుమంతు లింగంబు నర్చించి గాని
రామలింగని చూడ నరకంబు లేదు
తీర్థ ఫలంబు లేదు త్రిలోకములను

రామేశ్వరంలో ఇప్పటికి ఇదే సంప్రదాయం కొనసాగుతోంది.

పట్టాభిషేక కాలంలో సుగ్రీవుడు మాణిక్య హారం ఇచ్చాడు. ఆ సరాన్ని రాముడు సీతమ్మకు ఇచ్చాడు. అంతేకాదు ఎవరి మూలాన వృద్ధి పొందావో వారికిమ్మన్నాడు. సీత వెంటనే.

'నా ఆత్మ బంధుడ జీవ రక్షకుడా
మాయన్న హనుమంతు రమ్మనుచు' పిలిచిందట.

లవకుశలవులకు వానరులతో యుద్ధం జరిగింది. వానరులు పట్టు పడ్డారు. తల్లి సంతోషిస్తుందని వారిని వెంటబెట్టుకొని వెళితే తల్లి సీతమ్మ చూచి మందలించిందట. నా ప్రాణరక్షకుల ఇలా చేసారేమిటి అని పరితపించిందట.

లక్ష్మణుడు మూర్ఛలో నుండి తేరుకున్నాడు. రాముడు వాయుసుతుడు వెరపు తీర్చాడని అంటే వినమ్రంగా అక్కడనుండి రాక్షసులున్న కడకు వెళ్ళాడట మారుతి. తెలుగువారికి హనుమంతుడు 'హనుమన్న'.

పట్టాభిషేక సమయంలో రాములవారికి ఎందరో ఎన్నో కానుక లిచ్చారు. సుగ్రీవ మహారాజు నడుమ మాణిక్యం గుచ్చిన సరమొక్కదాన్ని చదివించాడట. రాముడు ఆ సరాన్ని సీత చేతికిస్తూ "ఎవరిమూలంగా వృద్ధి పొందావో వారికి ఆ హారమివ్వమన్నాడట. అపుడు సీతమ్మ "నా ఆత్మబంధువా! జీవరక్షకుడా! మాయన్న హనుమంత!" అంటూ తన చేతిలోని

ఆ సరాన్ని హనుమంతునికి ప్రసాదించిందట. అపుడు ఆంజనేయుడు తాను నిమిత్త మాత్రుడనని రామభక్తి ప్రదర్శించాడు. అపుడు సుమిత్రకూడా "సంజీవి పర్వతం బెత్తిన హస్తములా" అంటూ పచ్చలా కడియాలు హనుమంతునికి పెట్టిందట. తన కొడుకును బతికించిన కృతజ్ఞత సుమిత్ర మాటల్లో వ్యక్తమవుతుంది.

అయోధ్యలో పట్టాభిషేక సందర్భంలో గొప్ప విందు జరిగింది. శ్రీరామ చంద్రుడు బంధుమిత్రులతో కలిసి విందు ఆరగిస్తున్నాడు. మధ్య మధ్య లంకావిశేషాలు ఇతరులతో ముచ్చటిస్తున్నాడు. ఆ సందడిలో హనుమంతుణ్ణి మరచిపోయాడు. అప్పుడక్కడికి హనుమంతుడు రానే వచ్చాడు. రామునికి తాను చేసిన పొరబాటు అర్థమయింది. హనుమంతుణ్ణి బతిమాలి భోజనానికి ఆహ్వానించాడు. "ఇంటివాడవు నీవని వూరకున్నా"మని సమర్థించుకొన్నాడు. అయినా హనుమంతుడు మాత్రం వూరకున్నాడా! "నేనేమయినా సమానంగా కూర్చొని తినడానికి వుత్తమపురుషుణ్ణా" అని దెప్పి పొడిచాడు.

చివరికి అందరికి హనుమంతుడు తానే వడ్డించాడు. ఆపై పళ్ళెమెత్తుకొని అవిసి చెట్టెక్కినాడట. ఒక ముద్ద కొమ్మపై వుంచి పళ్ళెం కింద పడవేశాడు. రాముడు కింద నిలబడి హనుమంతుణ్ణి గారాబంతో పిలిస్తే రామచిలుకలాగా వాలాడట.

వాల్మీకి రామాయణంలో కాకాసురుని వృత్తాంతం చెప్పబడింది. జానపద కథల్లో మరికొన్ని వున్నాయి.

సీతమ్మ పెళ్ళయిన కొత్తలో అయోధ్యలో అంతఃపురంలో అలంకరించు కొంటూ వుందట. అద్దంలో ప్రతిరూపం కనిపించింది. సీతమ్మకు అనుమానం వేసింది. రాముడెవతెనో సవతిని తెచ్చాడని అనుమానించింది. రాముడక్కడికి రానే వచ్చాడు. సీతమ్మ రుసరుస లాడింది. రాముడేమి చెప్పినా వినలేదు.

సరే నీకు కనిపించిన స్త్రీకి మొగుణ్ణి చూపిస్తానని అద్దంముందు సీతతో నిలబడ్డాడట. అపుడు సీతమ్మకు అసలు విషయం తెలిసింది. ఈ వృత్తాంతాన్ని హనుమంతుడు సీతమ్మతో లంకలో చెబుతాడు. ఈలాంటిదే మరొక సంఘటన వుంది.

ఒకసారి సీతమ్మ స్నానం కోసం కొలనికేసి నడిచింది. కొలనులో తామరలు కనపించాయి. తామరల్ని తుమ్మెదలు ముద్దెట్టుకొంటున్నాయి. సీతమ్మ జడుసుకొంది.తాను ఆ కొలనులో ససేమిరా స్నానం చేయనని మారాం చేసింది. రాముడు సీతమ్మతో కొలని దగ్గరికి వచ్చి "చూడు! అవి తామరలు కావు. నీ అందాల ముఖమే తుమ్మెదలు కావు అవి నీకురు"లని చెప్పాడట.

జానపదులకు 'రామాయణం' పొరుగుప్రాంతం కథకాదు. తమ ఊరికథ. తమవారికథ. తమ ఇంట్లో జరిగే సంఘటనల కూర్పుగల కథ. అందుకే తెలుగువారి ఇండ్లల్లో కనిపించే 'ఆలుమగల' సాన్నిహిత్యాన్ని సీతారాములకు కూడా అన్వయించి జానపదులు తమవిగా చేసుకొన్నారు. తెలుగునాట రామచిలుక, సీతాకోకచిలుక, రామాఫలం, సీతాఫలం, రామాయణంవారు లాంటి పదాలు పరిశీలిస్తే తెలుగువారి రామాయణ ప్రీతి సువ్యక్తమవుతుంది. తెలుగువారికి కళ్యాణమంటే సీతాకల్యాణమే. అలాగే రామాయణ పాత్రలపేర్లు తెలుగువారిలోనే ఎక్కువ. వాటిలో హనుమ, హనుమంత, హనుమంతరావు, ఆంజనేయ, అంజనీకుమార్, మారుతి, పావని, పవనకుమార్ లాంటివి చెప్పుకోదగ్గవి. ఇంకా తెలుగునాట ఊరూరా రామమందిరాలు కనిపిస్తాయి. అలాగే రామాయణసంబంధి గ్రామ నామాలు విశేషం. ఇటీవల 'హైవేస్‌లో' పొడుగాటి హనుమద్విగ్రహాలు దర్శనమిస్తున్నాయి.

'పవమానసుతుడు పట్టు పాదారవిందములకు' చేతులు జోడించనిదే హరికథ తెలుగునాట పూర్తికాదు.

తాళ్లపాక పదకవుల హనుమత్సంకీర్తనలు విశేషాంశములు

జానపద సాహిత్యానికి శిష్టసాహిత్యానికి వారధిలాంటిది పద సాహిత్యం. ఈ పదసాహిత్యాన్ని సుసంపన్నం చేసిన వారు తాళ్లపాక పదకవులు. వారిలో ఆద్యుడు అన్నమాచార్యులు. క్రీ.శ. 1408 నుండి క్రీ.శ.1503 దాకా జీవించిన వారు.

'నరహరికీర్తన నానిన జిహ్వా
ఒరుల నుతింపగ నోపదు జిహ్వా' అంటూ ప్రతినబూని జీవితకాలంలో 32 వేల కీర్తనలు వ్రాసినవారు.

అన్నమయ్య కీర్తనలలో వివిధ దేవతామూర్తుల వర్ణనలున్నాయి. ప్రత్యేకించి మహావిష్ణు పరివార గణముంది. మహావిష్ణువు వివిధావతారాల ప్రసక్తివుంది. అన్నిటాకన్నా మించి అన్నమయ్య తనకాలం నాటి విభిన్న భక్తి సంప్రదాయాలను గౌరవించి శ్రీవేంకటేశ్వరానుబంధంతో కీర్తనలు రచించారు. తిరుమంగై ఆళ్వార్ లాగా విభిన్న ప్రాంతాలలోని విష్ణ్వాలయాలు సేవించి అధ్యాత్మ శృంగార సంకీర్తనలు ప్రకటించినవారు. తనకాలం నాటి రాధామాధవ సంప్రదాయం, దత్తాత్రేయ సంప్రదాయం, గోరక్షనాథ సంప్రదాయం, హనుమత్సంప్రదాయాలను గౌరవించి ఎన్నో పాటలు వ్రాశారు. వాటిలో హనుమత్సంకీర్తనల్ని వాటి విశేషాలను తెలుసుకోవడం, తెలియచెప్పడం కోసం ఈ చిన్నప్రయత్నం.

శ్రీవైష్ణవులకు గరుడునిలాగే హనుమంతుడు ఆరాధ్యుడు. విష్ణ్వాలయా లలో స్వామికి ఎదుట గరుడుడు, కొంతదూరంలో హనుమదాలయ ముండడం గుర్తించవచ్చు. గరుడుని 'పెరియత్తిరువడి' అని హనుమను 'సిరియత్తిరువడి' అని సంభావించడం వైష్ణవుల విధానం.

ఇక రెండవది ద్వైత సంప్రదాయాలలో హనుమకు ప్రత్యేక ప్రాధాన్య ముంది. కర్ణాటక ప్రాంతంలో దాస సాహిత్యం కారణంగా, పాలకుల అనుమతి, ప్రోత్సాహాల కారణంగా హనుమదాలయాలు ఎక్కువగా వెలశాయి. స్వామి సుందర చైతన్యానంద మాటల్లో చెప్పాలంటే.

"బలవంతుడైన మల్లయోధుడు అభయకవచము
బలహీనులైన పసిపిల్లలకు రక్షకస్థానము
భక్తజనులకు సద్గురువు
ఆశ్రితజనులకు కల్పతరువు
నిరంతర రామధ్యానంతో తన మాయ శరీరాన్ని
మంత్ర శరీరంగా మార్చుకొన్న వాడు మారుతి"

విజయనగర సామ్రాజ్య అభ్యుదయ కాలంలో పోరాటాలెక్కువ. సైనికులకు 'స్వామి' ప్రోత్సాహ ప్రదాయకుడు. విజయనగర పాలకుల అభివృద్ధిలో విశ్వాసంగల మంత్రుల స్థానం దొడ్డది. ఆ బంటు తనానికి 'స్వామి' మార్గదర్శి. సంపదలు చేరుతుంటే లౌకిక భోగానురక్తి పెరగడం సహజం. కాని ఆధ్యాత్మిక ఔన్నత్యం అవసరమనడానికే ఆలయాల నిర్మాణం జరిగింది. వివిధ సంప్రదాయాలను గౌరవించడం జరిగింది. ఈ దృష్టితోనే తాళ్ళపాక పదకవులు హనుమత్సంకీర్తనలు వ్రాశారు.

ఏది ఏమయినా ముందు హనుమంతుని మహాత్మ్యాలను పాఠకులకు, శ్రోతలకు హత్తుకొనేలా చెప్పడానికి అన్నమయ్య ప్రయత్నించినట్లు స్పష్ట మవుతోంది. ఇలా చెప్పడంలో రెండు పద్ధతులు కనిపిస్తున్నాయి.

మొదటి వాల్మీకి రామాయణంలోని సన్నివేశాలు చెప్పడం

రెండవది రామాయణేతర గ్రంథాలలోని సన్నివేశాలు చెప్పడం

వాల్మీకి రామాయణంలోని సన్నివేశాలు

వాల్మీకి రామాయణాన్ని నిరతం పారాయణం చేసిన వారు అన్నమాచార్యులు. తాను కూడా రామాయణం వ్రాసినవాడే. కాని అలభ్యం. హనుమంతునికి సంబంధించిన అంశాలు శ్రీరామ సంకీర్తనలలోను కనిపిస్తాయి.

శ్రీరామ సంకీర్తనలలో హనుమత్ప్రశంస

"రామచంద్రుని వంటి రాజు కల్గితె కదా

పవనతనయు వంటి భటుడు కలండు" అని ఒక శతకకారుడు తన ఆవేదనను ప్రకటించుకొన్నాడు. పాయసం లేక పండుగ లేదన్నట్లు రామకథ చెప్పడమంటే రామాయణాంతర్గత హనుమత్కథను గూడ చెప్పడమే. తాళ్లపాక పదకవులు శ్రీరామసంకీర్తనలలో వానరులను, వానర ముఖ్యుడయిన హనుమను కీర్తించినవారే.

సురలు వానరులైరి.	10.295
వలగొని దేవతలు వానరులై వచ్చిరట	11.235
కూరుచుక యేలితేను కోఁతులు రాజ్యము సేసె	10.280

లాంటివి వానరుల ప్రశంసలయితే

వారిధి దాఁటి మెప్పించ వాయుజుఁడనేఁగాను	15.28
పావని యల్లవాఁడె	11.1.77
కపిసేనానాయక	10.170
సరి హనుమంతు పాలి సామ్రాజ్యము	10.147
అలర రుద్రునెదుట నటు విశ్వరూపు చూపి లలి బ్రహ్మపట్ట మనిలజుని కిచ్చి	11.4

లాంటివి హనుమత్సంబంధి అంశాలు.

హనుమత్సంకీర్తనలలో వాల్మీకి రామాయణ సన్నివేశాలు.

అన్నమాచార్యులు శ్రీమద్రామాయణం ఆధారంగా హనుమజ్జననం, బాల్యం, విద్యాభ్యాసం, సముద్రలంఘనం, మైనాకదర్శనం, సింహికపై మారుతి విజయం, లంకిణీతాడనం, అంగుళీయక ప్రదానం, శిరోమణి గ్రహణం, లంకాదహనం, అక్షకుమార సంహరణం, మధువన ప్రవేశం, సంజీవి పర్వతం తేవడం, సీతారామ కల్యాణం లాంటి వాటిని రమ్యంగా వర్ణించారు. చివరిది తప్ప మిగిలినవన్ని సుందరకాండ కథాంశాలే.

హనుమజ్జననం - బాల్యం - విద్యాభ్యాసం

తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల వారు తమ సంకీర్తనలలో హనుమజ్జననం, బాల్యం, విద్యాభ్యాసం గురించి తలస్పర్శిగానే వర్ణించినారు.

అంజనీదేవి కొడుకు హనుమంతుడు 4.272

ఆంజనేయ యనిలజ హనుమంత 4.458

రుద్రవీర్యము దానై 4.462

తాళ్ళపాక పదకవులు శ్రీరాముని గురించి చెప్పే సందర్భాలలో 'కౌసల్యాతనయ' ప్రసంగం తెచ్చినట్లే హనుమత్ప్రశంసలో 'అంజన'కు ప్రాధాన్యమిచ్చారు. రామపద సేవకుడంతటి వానిని కన్నతల్లిగా తమ భక్తి ప్రపత్తులను చాటించుకొన్నారు.

వాల్మీకి సుందరకాండలో హనుమంతుని ద్వారా శ్రీరామలక్ష్మణుల రూప సౌందర్యాన్ని వర్ణింపజేశాడు. ఆలాగే హనుమద్రూపాన్ని, తేజాన్ని కూడా సీత, అక్షకుమార, రావణాదులచే ప్రశంసింపజేశాడు.

'అహో భీమ మిదం రూపం వానరస్య దురాసదమ్

దుర్నిరీక్ష్యమ్ 32-4

విక్రాంతస్త్వం సమర్థస్త్వం ప్రాజ్ఞస్త్వం వానరోత్తమ 36-7

రాక్షసాధిపతిం చాపి దదర్శ కపి సత్తమః
తేజో బలసమాయుక్తం తపంత మివ భాస్కరమ్ 48-59

శంకాహతాత్మా దధ్యౌ స కపీంద్రం తేజసావృతమ్
కిమేష భగవాన్ నందీ భవేత్ సాక్షాదిహాగతః 50-2

బాల హనుమంతుని రూపాన్ని

జాతరూపవర్ణుఁడు 4.483

కనకకుండలాలతో కౌపీనముతోడ
జయించినాఁడు 2.207

పుట్టు కౌపీనము మహాద్భుత యజ్ఞోపవీతము 4.85

సిరుల బంగారు కాసె చెలగిన సింగారము 4.413

అని వర్ణించినారు. ఆలాగే సూర్యఫలభక్షణ వృత్తాంతాన్ని

పుట్టిన నాడే భువనము లెరగగ
పట్టితి సూర్యుని పండనుచు 3.421

అందుకొనె సూర్యఫలమని హనుమంతుడు 4.155

కంజాప్త ఫలహస్త 3.522

వో రవిగ్రహణ 4.327

అని వర్ణించారు. ఆలాగే సూర్యుని కడ విద్యాభ్యాసాన్ని తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుల వారు పలుమారులు స్మరించారు.

చదివె సూర్యుని వెంట సారె మొగము ద్రిప్పుచు
యెదుట నీతని మహిమేమని చెప్పేమయ్యా 4.509

వుదయాచలము మీఁది నొక్క జంగ చాంచుకొని
వుదటున నపరాద్రి నొక్కజంగ చాంచుకొని
తుద సూర్యమండలము తోఁడ మోము దిప్పుకొంటా
పెదవు లెత్తి చదివె 4.470

మొగి సూర్యునిచే శాస్త్రములు చదివినవాఁడు 4.525

సముద్ర లంఘనం

హనుమంతుని అపార పారావారలంఘనం గురించి వాల్మీకి సుందర కాండ ప్రథమసర్గలో అతిరమణీయంగా వర్ణించాడు. దుష్కర మయిన, సాటిలేని కార్యాన్ని సాధింప దలచిన హనుమంతుడు ప్రవేశించిన విధమును

ప్రవిశన్ అభ్రజాలాని నిష్పతంశ్చ పునః పునః
ప్రచ్ఛన్నశ్చ ప్రకాశశ్చ చంద్రమా ఐవ లక్ష్యతే 1.82

అని మేఘాల మధ్య ప్రవేశిస్తూ, బయటికి వస్తూ పురోగమించే చంద్రుని లాగా గోచరించాడని వాల్మీకి వర్ణిస్తే తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల వారు

వనధి లంఘన శీలవైభవుఁడు 4.483

వనధ లంఘన గాత్ర 1.366

జలధిఁబుట మెగసి చంద్రుఁడు దానైనాఁడు 4.462

అని వర్ణించారు.

మైనాక దర్శనం

హనుమంతుడు సముద్రంపై ఎగురుతుంటే సాగరుడు తిలకించాడు. తన వైభవానికి ఐక్ష్వాకులే కారణమని, శ్రీరామ కార్యనిర్వాహణార్థం కదలు తున్న హనుమకు విశ్రాంతి కలిగించమని మైనాకుని ఆదేశించాడు. ఈ

వృత్తాంతం వాల్మీకి రామాయణం సుందరకాండ 1-95 -122 శ్లోకాలలో వర్ణితం. అయినా హనుమంతుడు విశ్రాంతిని సున్నితంగా తిరస్కరించి మీ ఆదరములకు తృప్తిపడ్డాను. ఆతిథ్యం స్వీకరించినట్లే భావించు" అని కదలి వెళ్ళాడు.

ఏక ముక్తః కపి శ్రేష్ఠః తం నగోత్తమ మబ్రవీత్
ప్రీతోస్మి కృత మాతిథ్యం మన్యురేషోఽపనీయతామ్ 1-130

సురసపై మారుతి విజయం

మహావేగంతో సముద్రంపై పయనం సాగించే హనుమంతునికి క్షణ కాలంపాటు ఆటంకం కలిగించాలని దేవతలు, గంధర్వులు, సిద్ధులు, మహర్షులు భావించారు. అందుకు నాగమాత అయిన సురసను ఆశ్రయించారు. ఆమె భయంకరాకారంతో హనుమను అటకాయించింది. తనకు బ్రహ్మవరముందని ఎవరయినా నోట ప్రవేశించి వెళ్ళక తప్పదని షరతు విధించింది. హనుమంతుడు శరీరం పెంచగా ఆ నాగమాతకూడా శరీరం పెంచింది. మారుతి సమయస్ఫూర్తితో తన దేహాన్ని సంకుచితం చేసి అంగుష్ఠమాత్రుడై ఆమె నోట ప్రవేశించి చిటికెలో బయటికి వచ్చాడు. ఈ వృత్తాంతం వాల్మీకి రామాయణం సుందరకాండ 1-145-170 శ్లోకాలలో వర్ణితం.

తం దృష్ట్వా వదనాన్ముక్తం చంద్రం రాహుముఖాదివ 1.170

రాహుముఖం నుండి చంద్రుడు విడివడినట్లు సురసముఖం నుండి బయలు వెడలినాడు..... ఆకారం పెంచడం వంటివన్నీ మాయలే. కనుకనే తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల వారు. సీతాన్వేషణ సంబంధి మరియు ఒక వృత్తాంతాన్ని కూడా స్ఫురించేలా

'మాయా బిలము చొచ్చి' 2-276 అని

సూక్ష్మంగా ఈ వృత్తాంతమును తడిమినారు.

సింహికపై మారుతి విజయం

సింహిక ఒక రాక్షసి. మారుతికి సముద్రలంఘన సమయంలో అడ్డుపడిన అసుర. మారుతి ఛాయను ఒడిసి పట్టి అతని వేగాన్ని అణచింది. ఆంజనేయుడు తన్నెవరో లాగుతున్నారని గ్రహించాడు. 'సముద్రంలో ఛాయాగ్రాహిణి ఉన్నది. జాగ్రత్త' అని సుగ్రీవుని హెచ్చరికను గుర్తుకు తెచ్చుకొన్నాడు. పాతాళకుహరం లాంటి సింహిక నోట సూక్ష్మాకారంతో ప్రవేశించి తదనంతరం ఆమె ఆయువు పట్టులను చీల్చి చెండాడినాడు. ఈ వృత్తాంతం వాల్మీకిరామాయణం సుందరకాండ ప్రథమసర్గ 194... 196 శ్లోకాలలో వర్ణితం.

"స తస్యా వివృతే వక్త్రే వజ్రసంహననః కపిః
సంక్షిప్య ముహూరాత్మానం నిష్పపాత మహాబలః
తతః తస్యా నఖైః తీక్ష్ణైః మర్మాన్ ఉత్కృత్య వానరః
హృతహృత్ సా హనుమతా పపాత విధురాంభసి" అని వర్ణిస్తే

తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల వారు

మాయాబిలము జొచ్చి మగుడి యంబుధిలోని
ఛాయాగ్రహముఁ జంపి చయ్యన దాటి 2.216

అని వర్ణించారు.

లంకిణీ తాడనం

లంకాధిదేవత లంకిణి. హనుమంతుడు లంకలో ప్రవేశించకుండా అడ్డు తగిలిన రాక్షసి. హనుమంతుడు ఆమెను ముష్టిప్రహారాలతో దెబ్బ తీశాడు. ఈ వృత్తాంతం వాల్మీకి రామాయణం సుందరకాండ 3-23--40 శ్లోకాలలో వర్ణితం. హనుమంతుడు

స్త్రీ చేతి మన్యమానేన నాతిక్రోధః స్వయం కృతః
సా తు తేన ప్రహారేణ విహ్వలాంగీ నిశాచరీ 3-41

హనుమంతుని తన్నని దెబ్బకే ఆమె 'త్రాయస్వ! హరిసత్తమ' అన్నది. తాళ్లపాక పదకవులు ఈ వృత్తాంతాన్ని

లంకిణీ ప్రాణలంఘున 1.366

ఆ యెడ లంకిణిఁ గొట్టి 2.216

ఘాతతో లంక గాలిచి గక్కన లంకిణిఁ జంపి 3.503

అనే పాదాలలో సువ్యక్తం చేశారు.

అంగుళీయక ప్రదానం

సుందరకాండలో ఆశ్చర్యకరమయిన సన్నివేశమిది. రామలక్ష్మణుల స్వరూప స్వభావములను, తన పుట్టుకను, సుగ్రీవ సాంగత్యమును తెలియ జేసి అంగుళీయకమును ఆనవాలుగా ఇచ్చి సీత దుఃఖోపశమనం చేసిన వాడు హనుమంతుడు. శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణం సుందరకాండలో

వానరోహం మహాభాగే దూతో రామస్య ధీమతః
రామ నామాంకితం చేదం పశ్య దేవ్యంగుళీయకమ్ 36-1

అని వర్ణితం. సీత అంగుళీయకాన్ని పుచ్చుకొని భర్తను పొందిన దానివలె మహదానంద భరితురాలయినదట. ఈ వృత్తాంతాన్ని తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల వారు

వుద్దవిడి లంక చొచ్చి వుంగరము సీతకిచ్చి 2.272

వొల్లనె రాముల ముద్దుటుంగరము సీతకిచ్చె 4.155

జలనిధి దాటి లంక సాధించి చొచ్చి సీతకు
నలర నుంగర మిచ్చె నతి సాహసమున 4.141

అని వర్ణించారు.

శిరోమణి గ్రహణం

సీతాదేవి శ్రీరాముని అంగులీయకమును పుచ్చుకొన్నదై తన వస్త్రంలో ముడిచి వుంచిన దివ్యచూడామణిని హనుమకిచ్చి రాముని కర్పించ వలసిందిగా కోరింది. ఈ అంశం వాల్మీకి రామాయణం సుందరకాండ 38వ సర్గలో విస్తృతంగా ఉంది.

ప్రతి గృహ్యా తతో వీరో మణిరత్న మనుత్తమమ్
అంగుల్యా యోజయామాస నహ్యస్య ప్రాభవద్భుజః 38-68

అంగులీయకం భుజమున ఇముడదు గావున దాన్ని తన చేతి వేలియందు భద్రపరచుకొన్నాడట. వాల్మీకి దివ్యం చూడామణిం, మణిరత్న మనుత్తమమ్, మణివర ముపగృహ్య" అని వర్ణించాడు. హనుమంతుడు చూడామణిని రాముని కొసగిన వేళ లేగదూడపై గల వాత్సల్యంతో ధేనువు పాలను చేపునట్లు ఆ చూడామణి చూచి ద్రవించాడు.

అయం హి శోభతే తస్యాః
ప్రియాయా మూర్ధ్ని మే మణిః
అస్యాద్య దర్శనే నాహం
ప్రాప్తాం తామివ చింతయే 66.7

'ఈ మణి నా ప్రియురాలు సీత శిరస్సునందు ఇంతవరకు అలంకృత మగుచు శోభిల్లుచున్నది. నేను దీనిని చూచి ఆమెను పొందినట్లు తలచు చున్నాను' అన్నాడు. ఈ చూడామణి వృత్తాంతాన్ని తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు వర్ణించారు.

చేకొని శిరోమణి చేతబట్టి జలనిధి 4.155
అకసాన దాటి వచ్చె

సీతాదేవి యానవాలు శ్రీరామునికిచ్చి 4.141

సీతా శిరోమణి శ్రీరామునకు నిచ్చి 3.503

లంకాదహనం

'చూసి రమ్మంటే కాల్చి వచ్చాడని' సామెత. ఇది రామయణ సంబంధి సామెత. హనుమంతుడు సీతా సందర్శనానంతరం చేసిన ప్రతిక్రియ. ఈ దహన కార్య ప్రణాళిక హనుమంతుని స్వనిర్ణయం. ఈ అంశం గురించి శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణంలో ఒక ధర్మం ప్రతిపాదింప బడింది.

కార్యే కర్మణి నిర్దిష్టే యో బహూన్యపి సాధయేత్
పూర్వకార్యా విరోధేన స కార్యం కర్తు మర్హతి 41.5

అప్పగింపబడిన కార్యాన్ని సాధించి. దానికి భంగం వాటిల్లకుండా మరి ఎన్ని కార్యములనైన సాధింవచ్చు. అట్టివాడే నిజంగా కార్యదక్షుడని శ్లోక తాత్పర్యం. ఇక్కడి శత్రుబలాన్ని, రాక్షసుల ఆలోచనా విధానాలను స్పష్టంగా తెలుసుకోవడం అవసరమని భావించి ముందు అశోకవనం పాడుచేయడానికి సిద్ధమయ్యాడు. రాక్షస స్త్రీలవలన ప్రమదావన విధ్వంసనం తెలిసి రావణుడు 80 వేల సైన్యం పంపితే హతమయింది. బ్రహ్మాస్త్రం కారణంగా హనుమంతుడు బంధితుడయ్యాడు. ఆపై సభలో రావణునికి హితబోధ చేశాడు. దూతను వధించుట న్యాయము కాదని. వానరులకు వాలంపై మక్కువ ఎక్కువని వాలానికి నిప్పుపెట్టించాడు. 'తేన దగ్ధేన గచ్ఛతు' వాలం కాలుతుండడంతో వానరుడు వెళతాడని భావించాడు. కాని ఆ వానరం విభీషణ ప్రాసాదాన్ని తప్ప లంకనంతా కాల్చింది. లంకానగరమంతా చూడ డానికి వీలయింది. 'నన్ను చల్లగా చూచిన అగ్నిదేవునకు కృతజ్ఞతగా భవనాలను ఆహుతి చేయడం న్యాయమని హనుమ భావించి అట్ల చేశాడు. ఈ లంకాదహన వృత్తాంతాన్ని వాల్మీకి సుందరకాండ 54వ సర్గలో రమణీయంగా వర్ణించాడు.

యుగాంత కాలానల తుల్య వేగః
సమారు తోగ్నిర్వవృధే దివస్పృక్
విధూమరశ్మిర్భవనేషు సక్తో
రక్ష శ్శరీరాజ్య సమర్పితార్చిః 54-33

పొగలేని మంటలు వ్యాపించాయి. రాక్షసుల శరీరాలు అగ్నిజ్వాలలకు ఆహుతులయ్యాయి. ఆకాశం అంటే మంటలతో ప్రళయాగ్నివలె అది మహాశక్తి కలదై వృద్ధి చెందిందని భావం. ఈ సన్నివేశాలను దృష్టిలో పెట్టుకొని తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల వారు

లంకయెల్లా అవల యివల జేసె 2.207

నిండు నిధనపులంక నిమిషాన నీరు సేసె
అనుపమ లంకాదహన 2.347

అని వర్ణించారు.

అక్షకుమార సంహరణం

తాళ్లపాక పదకవుల హనుమత్సంకీర్తనలలో బహుధా ప్రశంసింప బడిన సన్నివేశం అక్షకుమార సంహరణం. ఈ అక్షకుమారునికి సంబంధించిన వృత్తాంతం వాల్మీకి రామాయణం సుందరకాండ 47వ సర్గలో ఉంది. ఈ సర్గలో అక్షకుమారుని ఆశారు. అక్షకుమారుని రథం. అక్షకుమారుని సమరోత్సాహం గంభీరంగా వర్ణించడం బట్టి అక్షకుమారుడు సామాన్యుడు కాడని విశదమవుతుంది.

సమీక్ష్య రాజా సమరోద్ధతోన్ముఖం
కుమార మక్షం ప్రసమైక్షతాగ్రతః 47.1

రణకండూతితో గర్వముతో విర్రవీగుచు సమరోత్సాహముతో ఎదురుగానున్న అక్షకుమారుని రావణుడు చూచాడట. అతడు బ్రాహ్మణోత్తములచే అర్పింప

బడిన హవిస్సుతో ప్రజ్వలించిన అగ్నిలాగా తటాలున నిలబడ్డాడట. అతని రథం 'బాలదివాకర ప్రభాసదృశం ప్రతప్త జాంబూనద జాలసంతతం. తపః సంగ్రహ సంచయార్జితం. రత్న విభూషిత ధ్వజయుతం. మనోజవాష్టా శ్వవర సముపేతం. సురాసురలకు ఎదిరింప శక్యము కానిది. నిరాటంకంగా సాగిపోయేది. అంతరిక్షంలో సైతం సంచరింపగలది. సముచిత స్థానాలలో అమ్ముల పొదులు, ఎనిమిది కత్తులు, శక్తితోమరములు కలది సూర్య రథ వేగంతో సాటిరాదగినది' అని వాల్మీకి వర్ణించాడు. అంతేగాదు అతనిని చూచి హనుమంతు డంతటి వాడు

అబాలవద్బాల దివాకర ప్రభః
కరోత్యయం కర్మ మహాన్ మహాబలః
న చాస్య సర్వాహన కర్మ శోభినః
ప్రమాపణే మే యతి రత్ర జాయతే 47.26

ఇతనిని చంపడానికి మనసు అంగీకరించడం లేదు. ఇతడు బుద్ధిశాలి. మహావీరుడు. ఏకాగ్ర మనస్కుడు, కార్యసామర్థ్యంలో నిస్సంశయంగా నాగులు, యక్షులు, మునలు మొదలగువారి ప్రశంసలకు పాత్రుడై వుండ వచ్చు అని తలచినాడట. అయినా సమరం సాగింది. అక్షకుమారుడు కూడా పరాక్రమశాలి అయిన బాలుని వధించడమేలాగా అని సందేహించా డట. చివరకు హనుమంతుడు బలిష్ఠమైన అరచేతితో అక్ష కుమారుని రథమును కొట్టాడు. రథచక్రాలు ముక్కలయ్యాయి. నొగలు వేరై పోయాయి. గుఱ్ఱాలు నేలకూలాయి. అక్షకుమారుని కాళ్ళు గట్టిగా చిక్కించుకొని అనేకసార్లు గిరగిర త్రిప్పి వేగంగా విసరి నేలకేసి కొట్టి చంపేశాడు. అందువలననే హనుమత్ ప్రార్థనలో 'కపీశం అక్షహంతారం వందే లంకాభయాపహమ్' అని చోటుచేసుకొంది. వీటిన్నిటిని దృష్టిలో పెట్టుకొని తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల వారు.

తొక్కి యక్షకుమారునిఁ దుంచి యడగాళ సంది
నిక్కించెను 4-167

అక్షమర్దనుఁడి తఁడా 2-223

అని వర్ణించారు.

కార్య సాఫల్య సంసిద్ధికారణంగా మధువన ప్రవేశం జరిగివుండ వచ్చు. ఇది పెద్దల అంగీకారంతో జరిగిన చేత అని

విచిత్య దక్షిణామాశామ్ ఆగతైః హరిపుంగవైః
ఆగతైశ్చ అప్రధృష్యం తత్ హతం మధువనం కిల 63-17

ధర్షితం చ వనం కృత్స్నమ్ ఉపయుక్తం తు వానరైః
పాతతౌ వనపాలాస్తే తదా జానుభి రాహతాః 63-23

అని సమర్థించినాడు. ఈ వృత్తాంతమన్నిటిని దృష్టిలో నిడుకొని

'మేరమీరి యక్షు గొట్టి మేటివనము వెరికె'

అని అశోకవన చ్ఛేదాన్ని కూడా సూచించారు.

రంజిత వానరకుల రక్షకుఁడ వైతివి 3.522

అనే వాక్యం మధువన విహారానందాన్ని లీలగా స్ఫురింపచేస్తున్నది.

కడలి దరినుండిన కపులతో గూడుకొని
వడి దీరగా మధువనము చొచ్చి 2.216

పాదాలలో 'మధువనం' సుస్పష్టంగా చెప్పబడింది.

వివిధ రాక్షస సంహార వృత్తాంతాలు

తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల వారు హనుమత్ కృత రాక్షస సంహారాన్ని చాలవరకు సామాన్య వాక్యాలతోనే సమర్థించినారు. సుందరకాండలో ఎనుబది వేలమంది రాక్షసులను, ఏడుగురు మంత్రి పుత్రులను, రావణుని అయిదుగురు సేనానులను, జంబుమాలినిని సంహరించినట్లు వర్ణనలున్నాయి.

బల్లిదుఁడ్డె లంక జొచ్చి బలు రాకాసులఁ గొట్టి 4-155

కుడిచేత దనుజులఁ గొట్ట నూఁకించినవాఁడు 4-493

వోడక పిడికిలించి వుగ్రదైత్యుల తలలు
బేడలుగాఁ జేసినాఁడు 2-350

రక్కసుల పాలికి రణరంగశూరుఁడు 4-528

శ్రీమద్రామాయణంలో కుంభకర్ణుని వీరవిహారవృత్తాంతం యుద్ధకాండ 67లో విపులంగా వర్ణితం. కుంభకర్ణుడు వానరసైన్యాన్ని కకావికలు చేశాడు.

వానరులు సమరానికి విముఖులయితే అంగదుడు ధైర్యోత్సాహాలు నింపాడు. మరల సమరం సాగింది. కుంభకర్ణుడు హనుమంతుని శూలాయుధంతో ఎదుర్కొన్నాడు. ఈ ప్రసక్తిని వాల్మీకి అనేకమార్లు ఆవృతం చేశాడు.

తాని పర్వతశృంగాణి శూలేన స బిభేదహ 67.16

సశూల మావిధ్య తటిత్ప్రకాశం 67.19

సశూల నిర్భిన్న మహాభుజాంతరః 67.20

తచ్ఛూలం సముపాదాయ సుగ్రీవమ్ అభిదుద్రువే 67.51

వ్యావిధ్యశూలం చ తటిత్ప్రకాశం 67.62

శూలం శితం కాంచన ధామ జుష్టమ్ 67.63

కుంభకర్ణుని శూలం వేయి బారువుల బరువుగలది. అయినా హనుమంతుడు అవలీలగా విరచినాడట.

బభంజ జానున్యారోప్య ప్రకృష్టః ప్లవగర్షభః 6764

భగ్నమయిన శూలాన్ని చూచి కుంభకర్ణుడు

స తత్ తదా భగ్న మవేక్ష్య శూలం
చుకోప రక్షోధి పతిర్మహాత్మా 67-67

ఈ అంశాన్ని అన్నమయ్య వర్ణించాడు

చెదరక కుంభకర్ణు చేతి శూల మందరిలో
సదరాన విరిచె భీషణ హనుమంతుడు 3.138

సంజీవి పర్వతం తేవడం

హనుమంతుని మహత్కార్యాలలో సంజీవి పర్వతం తేవడం సాహసోపేత మయిన కార్యం. లక్ష్మణుడు మూర్ఛిల్లినాడు. సూర్యోదయం లోపల ఔషధ సేవనం జరగాలి. భార్యావియోగ తప్తుడయిన రామునికి ఐదొక పరీక్ష కాని హనుమంతుని ప్రయత్నంతో సాధ్యమయింది. ఈ వృత్తాంతం వాల్మీకి రామాయణంలో విస్తారంగా వర్ణితం.

దేశే దేశే కళాత్రాణి దేశే దేశేచ బాంధవాః
తం తు దేశం న పశ్యామి యత్ర భ్రాతా సహోదరః 13

అని విలపించాడు రాముడు. సుషేణుని సూచనతో హనుమంతుడు కదిలాడు

ఇదమేవ గమిష్యామి గృహీత్వా శిఖరం గిరేః 102.63

ఈ గిరి శిఖరమునే పెల్లగించి తీసికొని వెళ్ళెదనని నిశ్చయించి మనోవేగంలో తెచ్చాడు.

తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల వారు ఈ వృత్తాంతాన్ని శ్రీరామ సంకీర్తనల లోను హనుమత్సంకీర్తనలలోను విశదం చేశారు.

సారెఁ గదలి వచ్చె నీ సన్నల సంజీవి కొండ 10.280

ఇక హనుమత్సంకీర్తనలలో చెప్ప పనిలేదు.

జానకీ రమణ సప్త జలధులు లంఘించి
అనుక సంజీవి దెచ్చె 4.490

దిట్టయై మందుల కొండ తేజమున నడురేయి
పట్టపగలున దెచ్చె బాపురే 1.69

సంజీవి దెచ్చినాడు సమర రంగమున 4.499

సంజీవి దెచ్చిన శౌర్యుడవు 3.522

మధువన ప్రవేశం

ఈ వృత్తాంతం వాల్మీకి రామాయణం సుందరకాండలో 61-63 సర్గలలో వర్ణితం - సుగ్రీవ సంరక్షణలోని మధువనంలో వానరులు విశృంఖలంగా విహరించడం కథాంశం. ఈ వనం సుగ్రీవుని పూర్వజు లయిన బుక్షరజసుని కాలం నుండి వర్ధితం. వాలి కాలంలో మహోన్నతం. ఈ వనంలో సంచారానికి కపులు ఆరాటపడడంతో అంగదుడు జాంబ వాదుల ఆమోదం పొంది వానరులకు అనుమతి ఇచ్చాడు. వానరులు వనరక్ష పాలకులను లెక్కసేయక విహరించారు. దధిముఖుడు సుగ్రీవునికి ఫిర్యాదుచేశాడు.

కడలి దరినుండిన కపులతో గూడుకొని
వడి దీరఁగ మధువనము చొచ్చి 2-216

అని తాళ్లపాక అన్నమాచార్యులవారు వర్ణించారు.

సుందర కాండ పారాయణ సంప్రదాయం

భారతీయులలో ఆంధ్రులకు 'సుందరకాండ పారాయణ సంప్రదాయం' బలీయంగా ఉంది. ఈ సంప్రదాయం పాటించేవారు సుందరకాండా నంతరము హనుమంతునికి లభించిన శ్రీరామ ఆలింగన భాగాన్ని సూచించే యుద్ధకాండం మొదటి సర్గ చదవడం సంప్రదాయం. తదనంతరం 'శ్రీరామ

పట్టాభిషేక ఘట్టం'లో పూర్తిచేయడం అలవాటు. ఈ సంప్రదాయం చాలా కాలం నుండి ఉన్నదనడానికి తాళ్లపాక అన్నమయ్య హనుమత్సంకీర్తనలలోని 'పాదాలు' కూడా సాక్ష్యమనక తప్పదు. ఆ కవులు శ్రీరామపట్టాభిషేకాన్ని

అయోధ్యాపురికి వచ్చి
బలురాముని సీతతోఁ బట్టము గట్టి 3.503

అని వర్ణించారు. మరోచోట

రాముఁడు నీవంకనే పో రమణి సీతాదేవిఁ
బ్రేమముతో మగుడను బెండ్లాడెను 4.458

అని వైవాహికోత్సవంగా చెప్పడం గుర్తించదగ్గది.

రామాయణేతర గ్రంథాలలో చెప్పబడిన హనుమత్సంబంధి సన్నివేశాలు.

హనుమత్సంబంధి కథలు వాల్మీకి రామాయణంలోనే గాక భారత, ఇతర రామాయణాదులలోను కనిపిస్తాయి. వానిని తాళ్లపాక పదకవులు ఉదాహరించారు కూడా.

భారతంలో హనుమ

భీముడు గంధమాదన పర్వతపు చరియలలో ద్రౌపదితో విహరించే వేళ మనోహరమయిన వేయిరేకులు గల తామర పువ్వొకటి గాలివాటున వారి ఎదుటపడింది. ఆ పుష్పాన్ని చూచి ద్రౌపది పరవశురాలయి 'ఇటువంటి పువ్వులు మరికొన్ని లభిస్తే బావుంటుందని, తనకు ఆ పువ్వులు తెచ్చిపెట్టమని అడిగింది. భీముడు సరేనంటూ కదిలాడు. భీషణ శంఖ ధ్వని చేశాడు. అపుడు ఆ పర్వత గుహలోని హనుమంతుడు భీముడు సాగిపోవడానికి వీలులేకుండ చెట్లను పడవైచి కాలిబాట శయనించాడు. అరటితోపు మధ్య రాతిబండ మీద పొడవయిన తోకతో పవళించిన వానిని చూచి సింహనాదం చేశాడు. హనుమంతుడు మేలుకొనినట్లు నడించి నిదురపాడుచేశావేమిటని గద్దించాడు. భీముడు తన్ను తాను ఎరుక పరచుకొని లంకను దాటిన

ఆంజనేయుడలా దాటి వెళతానన్నాడు. అపుడు ఆ కథ చెప్పమని ప్రశ్నించాడు. భీముడు హనుమత్సముద్రలంఘనం చెప్పగా 'ఓహో'. నేను ముసలివాడిని. తోకను అవతలికి నెట్టి దారి చేసుకొని వెళ్ళమన్నాడు భీముడు ప్రయత్నించినా తోక కదల్చడం కుదురలేదు. చివరకు సిగ్గుపడి 'ఎవరవు నీవని' ప్రశ్నిస్తే హనుమంతుడు తన జన్మవృత్తాంతాన్ని చెప్పాడు. మేము జయించలేని వీరులు ఈ లోకంలో లేరని భీముడు జవాబు చెప్పాడు. అపుడు హనుమంతుడు నన్ను రణాంతరంబునం దలంచునది. నీయందు సౌహృదంబున వాహనంబులో నకిరథుండైన యర్జువు రథధ్వజంబునందుండి మీ బలపరాక్రమంబులం జూతునని (భార. అర. 354) వాగ్దానమిచ్చి సౌగంధిక సరోవర మార్గం తెలియజేసి మాయమయ్యాడు. తాళ్లపాక పద కవులు కపిధ్వజాంశాన్ని

తేరిమీద నీరూపు దెచ్చిపెట్టి యర్జునుడు చటులార్జున సఖుడు
కౌరవుల గెలిచె సంగర భూమిని 4.458

అని ఈ అంశాన్నే వివరించారు. శ్రీకృష్ణుడే శ్రీరాముడు. రాముడున్న చోటనే హనుమ. ఆ రాముడు కృష్ణుడయినవేళ రథంమీద 'హనుమ' ఉండడంలో వింతలేదు.

అవతారాలలో శ్రీకృష్ణుడు తన జీవితకాలంలో ఐదుమార్లు తన విరాట్స్వరూపాన్ని ప్రదర్శించాడు. తన విష్ణుత్వాన్ని నిరూపించుకొన్నాడు. హనుమంతుడు సీతాదేవికి విశ్వరూపము చూపినట్లు అన్నమయ్య పేర్కొన్నాడు.

వివరించి సీతకు విశ్వరూపము చూపుతా 2.207

అనే వాక్యం ఇందుకు ఉదాహరణం. ఇంతకంటె హనుమంతుని త్రివిక్రమ మూర్తిగా భావించి చెప్పిన కీర్తనలో విశ్వరూపకత్వం సుస్పష్టంగా ఉంది.

త్రివిక్రమ మూర్తియైన దేవునివలె నున్నాడు
భువి సేవించే వారి పాలి పుణ్యఫల మీతడు

అంచె నుదయాస్తగిరులందు నొక జంగ చాఁచి
వంచించక మిన్నుదాఁక వాలమెత్తి
ముంచి బ్రహ్మలోకము మోవగఁ బ్రతాపమున
పెంచినాఁడు తన మేను పెద్ద హనుమంతుడు

తిరమున హస్తములు దిక్కుల నిండఁ బరపి
వరుసఁ గర్ణము లిరువంకఁ జిక్కించి
దురదుర మస్తకము ధ్రువమండలము సోక
పెరిగి నాఁడిదివో పెద్ద హనుమంతుఁడు 28-496

పురుషామృగ ప్రస్తావన

తాళ్లపాక అన్నమాచార్యులవారు హనుమత్సం కీర్తనలలో ప్రాస్తావికంగా ఉదహరించిన సన్నివేశం 'పురుషామృగ' వృత్తాంతం. ఇది భీమునకు సంబంధించినది. ఈ వృత్తాంతానికి సంబంధించిన విశేషాలు ఆంధ్రమహా భారతములో కనిపించవుగాని పుష్పగిరి తిమ్మన సమీరకుమార విజయంలో కనిపిస్తాయి.

ధర్మరాజు అశ్వమేధయాగం చేయ తలపెట్టాడు. ఆ యాగానికి 'బహుద్విజులను' ఆహ్వానించాడు. అప్పటి 'ఉచ్ఛిష్ట సమష్టి సృష్టి'ని తిలకించాడు. అద్దాన 'యాగశాలాంతర క్షితి సమ్మర్దమా' కావడం గుర్తించాడు. పరిసర శుద్ధి దెబ్బతినడం చూచి కృష్ణుని ఆశ్రయించి తన వేదన ప్రకటించాడు. కృష్ణుడు ఈ శద్ధి మానవ మాత్రులకు సాధ్యము కానిది. పురుష మృగేం ద్రానికి మాత్రం సాధ్యం. ఈ మృగేంద్రాన్ని తనవెంట తీసుకు రాగలిగిన సమర్థుడు భీముడని కూడా చెప్పాడు. తానే భీమునికి కర్తవ్యం విశదం చేశాడు.

భీముడు ఆంజనేయుని స్మరించాడు. ఆంజనేయుడు 'సురలకు కూడా సాధ్యం కాని ప్రయత్నమిది. అయిన హరిప్రేరితమని' పురుషామృగం ఆచూకి చెప్పాడు.

'ఆకారంలో మొగము మాత్రం పురుషామృగం. ఇతరాంగములు మృగాంగములే. ఆ మృగం 'అశని ధ్యానం' చేయగలిగిన వానిని తరుము తుంది. అతనిని పట్టి వధిస్తుంది. ఆ మృగానికి పట్టువడక పరుగెత్త గలవాడే ఆ మృగాన్ని స్వాధీనం చేసుకోగలడు. వెంట బడుతుంటే అద్దానివేగాన్ని ఆపడానికి ఒక ఉపాయముంది. ఆ పురుషామృగం శివభక్తి పరాయణ. శివలింగం కనబడితే పూజ చేయనిదే కదలదు. ఆ కాలవ్యవధానంలో సుదూరం వెళ్ళవచ్చు. కనుక నీకు ఏడు రోమములు ఇస్తున్నాను. పురుషామృగం దగ్గర పడినవేళ ఒక రోమం పడేయ్. శివలింగం సాక్షాత్కరిస్తుంది. పురుషామృగం ఆగుతుంది. ఎపుడు దగ్గర పడినా ఇదే నీకు శరణ్యం. అయినా ఆగక పరుగెత్తడం నీవంతు అని రోమము లిచ్చింది.

భీముడు భయంకరారణ్యం చేరాడు. గర్జించాడు. పురుషామృగం మేల్కొంది. కన్నుల్లో నిప్పులు కురుస్తుంటే భీముణ్ణి పట్టడానికి పరుగులు తీసింది. భీముడు పరుగిడుతూ పురుషామృగం మరి దగ్గరికి చేరేవేళ 'రోమాలు' పడేశాడు. ఆ రోమం పడ్డచోట లింగం, సరోరుహం, రత్నగోపురాలు, విరుల తోటలు వెలశాయి. పురుషామృగం 'హరహరా' అంటూ ఆగమసూక్తులతో నుతించింది. సరములో మునిగింది. కెందా మరలను కల్వలను వివిధ పుష్పాలను సేకరించి శివపూజ ముగించింది. ఆపై భీముని పట్టడానికి పరుగిడింది. నాకు చిక్కకుండా పోగలడా అని అత్యుత్సాహంతో తరిమింది. ఇలా పయనం సాగింది. చివరకు భీముడు హస్తిన చేరి గడప దాటి పాదం పెట్టాడు. మృగం అంతలో లాగడం మొదలెట్టింది. అపుడు ధర్మసూనుడు

పరుగెత్తి భయముతో మా
శరణము సతతంబుఁ దనకు శరణం బనుచున్
శిరమటుగాఁ ద్రెళ్లిన సో
దరు నిం గఱకతీ యొనర్చఁ దగునే నీకున్ 7.426

శిష్టమృగంబ! నీవె యిటు సేసిన నేమను వారమన్న సం
తుష్ట వహించె నీ సుకృత దోహళబుద్ధికి నామనంబు నీ
యిష్టము దెల్పుమన్నను మృగేశ్వర, నా మఘమైన యంతకున్
స్పృష్టి దొలంగ నీయెడ వసింపఁగదే యననుండెనయ్యెడన్ 7.127

అని ప్రార్థిస్తే పురుషామృగం సమ్మతించింది. ఈ అంశాన్ని తాళ్లపాక అన్నమాచార్యులు.

"సారెకు భీముఁడు పురుషామృగముఁ దెచ్చుచోట
నీ రోమములు గావా నిఖిల కారణము 4.458

అనే పాదాలలో వర్ణించినారు. ఇంతేగాక హనుమ ద్రోమముల గురించి ఇతరత్ర వర్ణించినారు కూడా

పలు నీ రోమములకు బహుదేవతలు రక్ష 4.459

దిక్కులు పిక్కిటిలఁగ దేహరోమములు వెంచె 4.509

కొంచక సురలు రోమ కూపముల విహరించ 2.218

చుక్కలు మొలపూసలు సూదుల వాఁడిరోమాలు 4.85

అక్కజపు రోమము లన్ని లోకము లారయ 28.496

కాలనేమి. వృత్తాంతం

వాల్మీకి రామాయణంలో లేని వృత్తాంతాలతో 'కాలనేమి' వృత్తాంతం ఒకటి. రావణుని శక్తి ప్రయోగం కారణంగా లక్ష్మణుడు మూర్ఛిల్లినాడు.

సంజీవనేషధి కోసం హనుమంతుడు బహుదూరములోని ద్రోణగిరికి బయలు దేరాడు. సూర్యోదయాత్పూర్వం సంజీవని తీసుకొని రావాలి. హనుమంతుడు ఆకాశవీధిలో పోవుచు ఒకముని వనం చూచాడు. దారితప్పానని భావించాడు. మున్యాశ్రమం చేరుకొని దాహం తీర్చమని కోరాడు. ముని నమ్మకం కలిగించాడు రాత్రి నిద్రించమన్నాడు. తన వనంలోనే సంజీవని ఉన్నదని నమ్మకం కలిగించాడు. కమండలజలం తెమ్మని దగ్గరి సరోవరానికి పంపాడు ముని. హనుమంతుడు సరోవరం చేరగానే ఒక మొసలి అతనిని పట్టింది. మొసలి హనుమంతుని మింగింది. హనుమంతుడు ఆ మొసలి కడుపులోని నరాలు తెంచాడు. జీర్ణం కాలేదు. ఆ మొసలి తాపంతో నోరు తెరిచింది. హనుమంతుడు బయటికి వచ్చి పెంచిన ప్రేగులను మొసలి నోట గుక్కి చంపేశాడు. మొసలి దివ్యసుందరిగా మారింది. ముని సహజముని కాదని, కపటముని అని హెచ్చరించింది. తాను ధన్యమాలి అనే గంధర్వకన్య అని శాండిల్యుని శాపంచేత మొసలి అయ్యానని చెప్పింది. హనుమంతుడు ముని బాహుమధ్యభాగాన్ని పిడికిట పొడిచాడు. ముని పక్షి అయ్యాడు. హనుమంతుడు ఆ పక్షి రెక్కల్ని తుంచి పడవేశాడు. వాడు సింహమై దర్పిస్తే అణచాడు హనుమంతుడు. వాడు సుగ్రీవాకారం దాల్చి – 'లక్ష్మణుని మూర్ఛ వీడింది. ద్రోణగిరికి వెళ్ళనవసరం లేదని' నమ్మ పలికాడు. హనుమంతుడు వక్షంపై కొట్టాడు. ఆ ముని శత శృంగుడై శర వర్షం కురిపించాడు. హనుమంతుడు పాదతాడనములతో మర్దించి మదించిన ఏనుగు తామరతూడును తుంచినట్లు త్రెంచివేశాడు. ఆపై ద్రోణగిరికి కదిలాడు.

ఈ కథ వాల్మీకి రామాయణంలో లేదు. ఆధ్యాత్మ రామాయణంలో ఆనంద రామాయణంలో మాత్రముంది. రంగనాథ రామాయణంలో ఉంది. అన్నమయ్య రామాయణం వ్రాసినట్లు ప్రతీతి. అలాగే ఎర్రన రామాయణం కూడా అలభ్యం. ఈ కథలో హనుమంతునికి ప్రాతినిధ్యం ఉండడం వల్ల

భంజించెఁగాలనేమిని పంతమున నితఁడా 2-223

అని కాలనేమి వృత్తాంతాన్ని తడవినాడు.

మైరావణ వృతాంతం

యుద్ధరంగంలోని రామలక్ష్మణుల్ని మైరావణుడు చెరబట్టినాడు. పాతాళ లంకలో దాచినాడు. పాతాళ లంకలో దాచినాడు. హనుమంతుడు ఆమైరావణుని చంపి రామలక్ష్మణులను విడిపించినాడు. ఈ వృత్తాంతాలలో పదకవులు వర్ణించారు.

పాతాళములోపలి మైరావణు
నాతలఁ జంపిన హనుమంత 4-444

హనుమద్వైభవం

తాళ్లపాక పదకవులు భక్తిమత ప్రచారానికి కంకణం కట్టుకొన్నవారు. ఈ ప్రచారంలో దేవతాసంకీర్తనలు ప్రధానభాగం. ఆ సంకీర్తనలో అధ్యాత్మికతను, సామాన్యులకు కూడా అత్యంత గౌరవం ఆదరం కలిగే అంశాలను ప్రస్తావించడం వారి విధానాలలో ఒకటి.

హనుమత్సంకీర్తనలలో ప్రత్యేకంగా గణించ దగ్గవి రెండు అంశాలు. సర్వదేవతా సమాహార స్వరూపుడుగా హనుమంతుని చెప్పడం ఒకటి. ఇందులో రెండు భాగాలున్నాయి. మొదటిది సర్వదేవతల ఆశీస్సులు. అనుగ్రహ వీక్షణములు, వరప్రదానములు హనుమంతునికి దక్కడం ఒకటి అయితే హనుమంతుడే దేవతాధికుడుగా గోచరింపచేయడం ఒకటి.

హనుమంతుడు జన్మించినవేళ ఆకలిని అణచుకోలేక ఆకాశంలోని సూర్యబింబాన్ని ఫలంగా భావించి ఎగిరాడని కథాంశం. ఆ సందర్భంలో రాహువు దేవేంద్రుని దగ్గరికి వెళ్ళి 'ప్రత్యబ్దము భాను శీత భానుగ్రసన స్థిత్యార్థ్యుఁ జేసి యొండొకనికి ఈ బాధ్యత ఇవ్వక న్యాయమ' అని

ప్రశ్నించాడు. ఇంద్రుడు శతకోటి కల్పితా శని శతకోటి కఠోరధాటి జళిపించి'నాడు. హనుమ కిందపడినాడు. వాయుదేవుడు కనుక వహించాడు. చివరకు ఇంద్రుడు

తన దంభోళి హనుస్థలిం బెరసియున్ దారింప లేకుండుటన్
హనుమంతుండనుపేర మీరునని జంభారాతి వజ్రాయుధం
బున నిర్భీతుండుగా వరంబొసఁగె 2.181

ఈ అంశాన్నే తాళ్లపాక పదకవులు

జంభారిచే వరములు చయ్యన నందితివి 3.522

అని వర్ణించినారు. వివిధ దేవతలు హనుమకు వరము లిచ్చిన వైనాన్ని (2.180) పుష్పగిరి తిమ్మన రమణీయంగా వర్ణించాడు.

అణిమాదుల ప్రతిహతములై తను గొల్వ
నొకరి కుత్పాదింప నోపు నితడు
కమలజాండము నిరర్గళ మనో వేగంబు
కలిమి నెంచిన మాత్రఁ గాంచు నితఁడు
సతత వైరాగ్యోపరతుల నిష్కాముఁడై
కామరూపముఁ బూన గలుగు నిత
డనివార్య శౌర్య ధైర్య దయాది సద్గుణ
స్తోమంబులకు జన్మభూమి యితఁడు

కడివిచిత్ర క్రియల్ సేయగలఁడితండు
మహిమ నఘటన ఘటనా సమర్థుఁడతఁడు
రామకార్యార్థమై పూని రాక్షసాళి
నెల్ల హరియించి పలికి మేలిచ్చు నితఁడు 2-184

ఈ కథాంశములను తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల వారు చాలరమ్యంగా 5 చరణాల కీర్తనలో ప్రకటించినారు.

ఏలవయ్య లోకమెల్ల యిట్టె రాము దీవెనచే
నీలవర్ణ హనుమంత నీవు మాకు రక్ష

మొదల నింద్రుదు నీ మోమున కెల్లా రక్ష
యిదె నీ శిరసునకు నినుఁడు రక్ష
కదిసి నీ కన్నులకు గ్రహతారకాలు రక్ష
చెదరని నీ మేని కెల్ల శ్రీరామరక్ష

పిరుదు వాలమునకు బెడిదపు శక్తిరక్ష
గరుడఁడు నీ కరయుగముల రక్ష
గరిమ నీకుక్షికి కరివరదుఁడు రక్ష
సిరుల నీ మహిమకు శ్రీరామరక్ష

వడి నీ పాదములకు వాయుదేవుఁడు రక్ష
తొడలకు వరణుఁడు తొడగు రక్ష
విడువని మతికిని వేద రాసులే రక్ష
చెడని నీ యాయువుకు శ్రీరామరక్ష

నలువ నీ గళరక్ష నాలుక కుర్వర రక్ష
అలర నీసందులకు హరుడు రక్ష
పలు నీ రోమములకు బహుదేవతలు రక్ష
చెలగు నీ చేతలకు శ్రీరామరక్ష

అంగపు నీ తేజమున కగ్నిదేవుడు రక్ష
శృంగారమున కెల్లా శ్రీసతి రక్ష

మంగాంబుధి హనుమంత నీకే కాలము
చెంగట శ్రీవేంకటాద్రి శ్రీరామరక్ష 4.459

భవిష్యద్బ్రహ్మ పట్టం

వాల్మీకి రామాయణంలో రాముడు హనుమను కౌగలించుకొని తన అభినందనలను. వాత్సల్యమును, సంప్రీతిని వ్యక్తం చేసినట్లు మాత్రమున్నది. (5.64) ఆలాగే పట్టాభిషేక సమయంలో హనుమంతునికి ఒక హారం బహూకరించినట్లు (40.24) ఉన్నది. భవిష్యద్బ్రహ్మ పట్టాదుల అనుగ్రహం లేదు. బహుశః ఇతర రామాయణాలలో ఉండవచ్చు. ఈ అంశాన్ని అన్నమయ్య పలుచోట్ల వ్యక్తం చేయడం విశేషం.

కిట్టి శ్రీవేంకటేశ్వరు కృపచే ముందరి బ్రహ్మ
పట్టమేల నున్నవాఁడు 4.273

పనిపూని ఇటమీఁది బ్రహ్మ పట్టమునకు నీ
యనుమతిఁ గాచుకున్నాఁ డిదె 4.490

అజుని పట్టాన నిల్చె హనుమంతుఁడు 3.138

అష్టైశ్వర్య సిద్ధి చిత్రణ

ఐశ్వర్యం 8 రకాలు. దీనికి సంబంధించిన ప్రసిద్ధ శ్లోకం

అణిమా మహిమా చైవ గరిమా లఘిమా తథా
ప్రాప్తిః ప్రాకామ్య మీశత్వం వశిత్వం చాష్ట సిద్ధయః

మిక్కిలి చిన్నది కావడం అణిమ. మిక్కిలి పెద్దది కావడం మహిమా. మిక్కిలి బరువు కావడం గరిమ. మిక్కిలి తేలికకావడం లఘిమా. వేలికొనలతో చంద్రాదులను పొందగలగడం ప్రాప్తి. అడ్డులేని ఇచ్ఛ ప్రాకామ్యం. అందరిని మించి వుండడం ఈశత్వం. ఇంద్రియాలను వశంలో ఉంచుకోవడం

వశిత్వం. ఈ అష్టైశ్వర్య సిద్ధులు కలవాడు హనుమంతుడు. ఆ యా సన్నివేశ చిత్రణలో ఈ అంశం స్పష్టం చేయబడింది.

విరాట్స్వరూప చిత్రణ

వాల్మీకి రామాయణం కిష్కింధకాండలో జాంబవంతుడు హనుమంతుని చూచి

విక్రమస్య మహావేగో విష్ణుః త్రీన్ విక్రమానివ 67.37

అన్నాడు. వామనావతార సమయంలో పాదత్రయంతో ముల్లోకాలను ఆక్రమించినట్లు మహావేగంతో విజృంభించు అని సలహా ఇచ్చాడు. అశోకవనంలో సీతాదేవి హనుమంతుని శక్తిని నమ్మలేనప్పుడు తన విరాట్స్వరూపాన్ని ప్రదర్శించాడు.

మేరు మందర సంకాశో బభౌ దీప్తానల ప్రభః
అగ్రతో వ్యవతస్థే చ సీతాయా వానరోత్తమః 37.37

హరిః పర్వత సంకాశః తామ్రవ క్త్రో మహాబలః
వజ్ర దంష్ట్ర నఖో భీమో వైదేహీ మిద మబ్రవీత్ 37.38

ఈ అంశాన్ని అన్నమయ్య

వివరించి సీతకు విశ్వరూపము చూపుతా
ధ్రువమండలము మోచె 2.207

భీముడు కోరగా హనుమంతుడు తనపూర్వరూపాన్ని చూపినవైనం భారతం అరణ్యపర్వం తృతీయాశ్వాసంలో వర్ణితం.

నా నాఁటి తనువుఁ జూచియ
కాని యవశ్యంబు పోవం గావునఁ గపినా

థా! నాకుఁ జూపుమనవుడు
వానికిఁ దనరూపుఁ జూపి వానరుఁడంతన్

అతులితమై ద్వితీయ కనకాద్రి యొకో యిదినా నిజాంగమూ
ర్జితముగఁ బెంచి పుచ్ఛమునఁ జేసి దిగంతములందుచున్నయు
న్నతుఁ గపినాథుఁ జూచి కురునందనుఁడప్పు నిమీలితాక్షుఁడై
మతి నతివిస్మితుండగుచు మారుతి కిట్లనియెన్ భయంబునన్

అతి భీషణ మిది యత్య
ద్భుత మోహో! చాలు భూనభోమధ్య వ్యా
పితమయ్యె భవద్దేహ
యతత్వ ముపసంహరింపు మనవుడుఁగపియున్

అన్నమయ్య హనుమంతుని
'త్రివిక్రమ మూర్తియైన దేవుని వలె నున్నాడు' 28.496

అని ఒక గీతంతో విశ్వవ్యాపకత్వాన్ని విశదం చేశాడు. పైగా భగవంతుని లక్ష్యం. భాగవతలక్ష్యం రెండూ ఒకటి అనడాన్ని నిరూపించాడు.

విశ్వరూపు చూపినాఁడు విష్ణుఁడు దొల్లి యట్టె
విశ్వరూపాంజనేయుడు వీఁడె చూపెను

శాశ్వతుఁడై యున్నవాఁడు సర్వేశ్వరుఁడు వీఁడె
శాశ్వతుఁడై యున్నాఁడు జగములో నితఁడు

ప్రాణవాయు సంబంధి పరమాత్ముఁడు అట్టె
ప్రాణవాయుసుతుఁడు పవనజుఁడు
రాణింప రవివంశుఁడు రామచంద్రుఁడు తాను
నాణెపు రవిసుతుని నమ్మిన ప్రధాని

దేవహితార్థము సేసెఁ ద్రి విక్రముఁడు అట్టె
దేవహితార్థమే జలధి లంఘనుఁడు
శ్రీవేంకటేశుడు చిన్మయమూర్తి తాను
కోవిదుఁడు జ్ఞానమూర్తి గొప్ప హనుమంతుఁడు 4.145

ఈ విశ్వరూప ప్రదర్శనలో అన్నమయ్య హనుమంతుని కర్ణ కుండలాదులను వర్ణించిన తీరు రమ్యాతి రమ్యం

పుట్టు గవచ కుండలంబులు తోడనున్నవాఁడు 4.453

గుట్టు చూపని కవచకుండలములు 4.85

పుట్టు కౌపీనము హేమకుండలములతో 3.519

వొక్క మొలగంట చంద్రుఁ డొక్క మొల గంట రవి
చుక్కలు మొలపూసలై చూపట్టఁగా 4.470

గరిమ రవి చంద్రులు కర్ణకుండలములుగా
ధరణి మేరువు కటితటము గాగ 2.218

విశ్వరూపంలో సమస్తదేవతలు భాగస్వాములే. ఈ అంశాన్ని అన్నమయ్య

ఒక్కడే యేకాంగ వీరుఁడుర్వికి దైవమైనాడు
యెక్కడా హనుమంతుని కెదురా లోకము

ముందటనేలే పట్టమునకు బ్రహ్మాయినాఁడు
అందరు దైత్యులఁజంపి హరి పే రైనాడు 4-462

అనే కీర్తనలో వర్ణించాడు. త్రిమూర్తుల లక్షణాలన్నీ హనుమకు రావడం విశేషం. భవిష్యద్బ్రహ్మ పట్టంతో బ్రహ్మ, దైత్యసంహారంతో హరిత్వం, రుద్రవీర్యజుడు కావడంతో హరత్వం లభించింది. చుక్కలు మోవ పెరగడంతో సూర్యుడు. పాతాళం దూరడంతో శేషుడు, వాయుజుడు కావడంతో

జగత్ప్రాణుఁడు జలధి పుట మెగయడంతో చంద్రుడు కావడాన్ని అన్నమయ్య సమర్థించాడు.

భగవంతుని కంటె భాగవతులు గొప్పవారు. భగవదనుగ్రహంతో చేసే భాగవతుల మహిమలు అత్యాశ్చర్యకరములు. ఈ అంశాన్ని ఇంచుక పరిహాసంతో అన్నమయ్య చెప్పిన తీరు బాగున్నది.

ఇతఁడే యతఁడు గాఁబో లేలిక బంటును నైరి
మితిలేని రాఘవుఁడు మేఁటి హనుమంతుఁడు
జలధి బంధించి దాఁటె చలపట్టి రాఘవుఁడు
అలరి వూరకే దాఁటె హనుమంతుఁడు
గుండు గరఁచె నహల్యకొరకు సీతాపతి
గుండు గరఁగఁగ ఁబాడె కోరి యీతఁడు 4.443

ఈ సందర్భంలో హనుమంతునికి గల రామభక్తిని చర్చించడం సబబు.

స్వామి కార్యమునకే సరిఁ బేరు వడ్డవాఁడు 3.143

రామజపానఁ బెదవులు గదలించీ 3.143

వసుధ మతిలోనిది స్వామికార్య విశ్వాసము
వెసఁదనప నైనది విష్ణుభక్తి 3.232

కదిసి రాము కృప ఁగై కొంటి 3.421

పన్నుగడై రాఘవుని బంట్ల లోపలనెల్లా
పెన్నిధియై యున్నవాఁడు 4.158

వరప్రదాత

దేవతలలో కొందరు వరాలు పొందినవారు. కొందరు వరదాయకులు. కొందరు వరానుగ్రహపాత్రులు. వరదాతలు కూడా. ఈ సమూహం లోనివాడే హనుమంతుడు. ఈ అంశాన్ని అన్నమయ్య పలుచోట్ల వాచ్యం చేశాడు.

బెడిదపు మహిమల పెద్ద హనుమంతుడు 4.470

కామితఫలదుఁడు యీ ఘన హనుమంతుఁడు 4.490

శిష్టరక్షణమునకై వావిరి నిలుచున్నాఁడు 2.216

తక్కక లోకములెల్లా దయఁ గాచేవాఁడు 3.519

చుట్టి చుట్టి తనకు దాసులయిన వారికి
గట్టివరము లిచ్చె 4.273

సందేశాత్మక జీవితం

ఒక సేవకుడు యజమాని కడ ఎలా ఉండాలో భంగ్యంతరంగా అన్నమయ్య హనుమత్సంకీర్తనలో సూచించాడు

ఏలికను దైవముగా నెంచి కొల్చేవాఁడు బంటు
తాలిమి గలిగిన యాతఁడే బంటు
పాలుమాలక యే పొద్దు పనిసేయు వాఁడెబంటు
వేళగాచుక వుండేటి వెరవరే బంటు 4.278

హనుమత్సంకీర్తనల పాదాంతంలో చాలవాటిలో 'బంటుతనాన్ని' శ్లాఘించాడు.

శ్రీ వేంకటేశు బంటై సేవింపుచు 2.207

హితవరి బంటాయ 4.529

శ్రీవేంకటేశ్వరుని మన్నన బంటు 4.470

శ్రీవేంకటపతి పాదసరోరుహ పాలకుడా 4.327

శ్రీవేంకటేశ బలు నీబంట్లలోన రసికుడు 3.232

నీ చే నిమ్మపండైన బంటు 4.67

శ్రీవేంకటేశ్వరు సేవాగ్రగణ్యుఁడు 4.528

పదకవుల హనుమత్ క్షేత్రసంకీర్తనలు

అన్నమయ్య విస్తృతంగా దేశాటనం చేసి భక్తిమతాన్ని ప్రచారం చేసిన వాడు. స్థానిక ఆలయాలను కీర్తించి అక్కడివారికి అనుబంధం పెంచినవాడు. లభ్యమవుతున్న 55 కీర్తనలలో పల్లవి అంతంలోనో, చరణాంతంలోనో, కీర్తనాంతంలోనో లేక అన్నిటా హనుమత్ శబ్ద సంబంధి పదజాలాన్ని విరివిగా ప్రయోగించాడు. వాటిలో హనుమంతుఁడు, హనుహంతా, హనుమంత రాయ, హనుమంత రాయఁడు ముఖ్యమైనవి. కర్ణాటాంధ్ర ప్రాంతాలలో 'హనుమంతరాయ' శబ్దానికి వ్యాప్తి ఎక్కువ కూడా. ఇవేగాక ఒక విశేషణం జతగూర్చి హనుమంతుడు అని చెప్పడం కూడా కనిపిస్తుంది. పెద్ద హనుమంతుఁడు, పెను హనుమంతుఁడు, దొడ్డహను మంతుఁడు, పొడవైన హనుమంతుడు దివ్యహనుమంతుఁడు, ఘన హనుమంతుడు, గురుహను మంతుడు, చొక్కపు హనుమంతుడు, భీషణ హనుమంతుఁడు, ఉగ్ర హనుమంతుడు, దిట్ట హనుమంతుఁడు, బిరుదు హను మంతుడు, సొబగు హనుమంతుడు, దేవహనుమంతుఁడు లాంటివి (చూ. అనుబంధం 1)

ఆలాగే ప్రదేశాన్ని సూచించేవిధంగా మతంగాద్రి, కలశాపుర, మంగాం బుధి, దిగువపట్టణం, విజనగర హనుమంతాదుల కీర్తనలు పరిశీలించ దగ్గవి (చూ.అనుబంధం-2)

క్షేత్ర సంకీర్తనలు

తాళ్లపాక పదకవులు తమ సంకీర్తనలలో హనుమదాలయాలున్న ప్రదేశాలను కూడా పొందుపరుస్తు పాడిన కీర్తనలున్నాయి. వాటిలో మతంగాద్రి, మంగాంబుద్ధి, విజనగర, దిగువ తిరుపతి హనుమదాలయాలు ప్రసిద్ధాలు.

మతంగాద్రి హనుమంతుడు

తాళ్లపాక అన్నమాచార్యులు హనుమత్సంకీర్తనలలో మతంగాద్రి హనుమత్సంకీర్తనలు కనిపిస్తాయి. ఈ కీర్తనలలో శ్రీరామాయణ సంబంధి సన్నివేశాలున్నా విగ్రహనిర్మాణం గురించి కూడా కొంతవరకు తెలిసికోవడానికి ఊహించడానికి వీలుంది.

తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల వారు మతంగ పర్వత హనుమంతుడు మతంగగిరికాడి హనుమంతుడు (2.207) మతంగ పర్వత మాడ (4-158) మతంగాద్రి బిలమువాతనున్నాడు (2.350) మతంగ పర్వతమనుజుండు (4.273) మతంగ పర్వతమాడ మాల్యవంతము నీడ (2.2.23) అని వర్ణించారు. పై సూచనల బట్టి ఈ హనుమంతుడు మాల్యవంతము, మతంగ పర్వతము దగ్గర నెలకొన్న మూర్తియని, బిలము వాత అనడం వల్ల గుహాలయం కావచ్చని ఊహించవచ్చును. ఈ హనుమంతుడు విజనగరములోని వాడే (2.223) అని భావించడానికి వీలున్నది.

ఇక విగ్రహాకారం పరిశీలిస్తే ఈ హనుమంతుని విగ్రహం పెద్దదని పెద్ద హనుమంతుఁడు (3.143) పొడవాటి హనుమంతుఁడు (2.207) పెచ్చు పెరుగుచున్నవాఁడు (4.158) మేటి పవనజుఁడు, ఘనపవనజుఁడు (4.273) అని చెప్పవచ్చును. 'పెచ్చు పెరుగుచున్నవాడు' అనడం వల్ల ఈ విగ్రహం క్రమంగా పెరుగుతున్నదని సూచనగా తెలుస్తున్నది. అటువంటి విగ్రహాలు చాల చోట్ల ఉన్నాయి కూడా.

హనుమద్విగ్రహాలు అనేక రకాలు గనుక ఆ దృష్టితో పరిశీలిస్తే మతంగాద్రి హనుమంతుడు వరప్రదాయక హనుమద్ మూర్తి అని చెప్పక తప్పదు.

రామజపానఁ బెదవులు గదలించీ 3.143

వరములిచ్చీ 2.207

దాసులయినవారికి గట్టివరములిచ్చె 4.273

అరిది వరములిచ్చీ నందరికి 2.223

మంగాంబుధి హనుమంతుడు

తిరుపతి సమీపంలోని తిరుచానూరు అలమేలు మంగాపురంగా ప్రసిద్ధి. చంద్రగిరి సమీపంలోనిది శ్రీనివాసమంగాపురం. ఈ రెండుచోట్ల ప్రాచీన హనుమదాలయాలు లేవు. ఈ అంశం ఇంకా పరిశీలించ దగ్గది. తాళ్లపాక పదకవుల సంకీర్తనల రాశిలో నాలుగు మంగాంబుద్ధి హనుమత్సం కీర్తనలున్నాయి. ఈ కీర్తనలో హనుమత్సంబంధి ప్రతాప ప్రకటన సూచన లున్నా ఈ ఆలయం తిరుమల తిరుపతి సమీపంలోని ఆలయమేమో అనడానికి సూచనలున్నాయి. కాకుంటే వేంకటేశ్వరాలయమున్న చోట హను మంతుడు కావచ్చును.

శ్రీ వెంకటపతి యండనే మంగాంబుధి నిలయపు

హనుమంత 4.458

చెంగట శ్రీవేంకటాద్రి 4.459

శ్రీవేంకటేశుబంట్టై(?) 4.462

చేతులు మోడ్చుక శ్రీవేంకటపతి
నీతల గొలిచే హితహనుమంత 4.444

ఇక విగ్రహముద్రా భంగిమను పరిశీలిస్తే 'చేతులు మోడ్చుక శ్రీవేంకటపతి నీతల గొలిచే హతహనుమంతా' అనడం వల్ల ఈ హనుమంతుడు భక్తాంజనేయుడని ఊహించవచ్చు.

విజనగర హనుమంతుడు

తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల హనుమత్సంకీర్తనలలో విజనగర హనుమత్సంకీర్తనలు కనిపిస్తున్నాయి. 'విజనగర' మని ఉన్నా విజయనగర

మని భావించవచ్చు. సువిశాల పట్టణంలో ఈ ఆలయం ఎక్కడ ఉందో పరిశీలించవలసిందే. ఈ కీర్తనలలో కూడా హనుమత్ ప్రతాప శౌర్యాదుల వర్ణనలున్నాయి.

విజయనగరాన శ్రీవేంకటేశ్వర సేవకుడై
భుజబలుఁడై యున్నాఁడిపుదు 3.138

వీఁడిగో నిలుచున్నాఁడు విజనగరములోన
... ...
ఇక్కువతో శ్రీవేంకటేశ్వరు బంటైనవాడు 3.519

అనడంవల్ల విజనగరం వేంకటేశ్వరాలయం ఎదుట నెలకొన్న స్వామి కావచ్చు. తాళ్లపాక పదకవుల రచనలలో విజనగర వేంకటేశ్వర కీర్తనలు కూడా ఎన్నో ఉన్నాయి.

కీర్తనాంశముల బట్టి విజనగర హనుమంతుడు, చొక్కపు హనుమంతుఁడు, భీషణ హనుమంతుడు (3.138), పెద్ద హనుమంతుఁడు (3.519), ఉగ్రహనుమంతుఁడు (4.85) అని స్పష్టమవుతున్నది. ప్రత్యేకించి 'పండ్ల గొలలు పిడికిలించినమూర్తి' కావడం విశేషాంశం. స్పష్టమైన విగ్రహ వర్ణన ఎక్కడ నెదురులేక (4.85) కీర్తనలో కనిపిస్తుంది.

కలశాపుర హనుమంతుడు

తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల వారి కీర్తనలలో కలశాపుర హనుమత్సం కీర్తనలే హెచ్చు. కలశాపుర మెక్కడో తెలియదు. శ్రీనాథుడు 'కళసాపుర ప్రాంత కదళీవనాంతర ద్రాక్షాల ఫలస్తబకములను' అని వర్ణించాడు. శ్రీమాన్ రాళ్లపల్లివారు మాల్యవంతానికి ఎదురుగా ఉన్న కొండలోని దేవుడే కలశాపురం ఆంజనేయుడన్నారు.

అక్కడ అరటితోటలు హెచ్చుకూడా. ఆనాడే కాదు. ఈనాడు కూడా హెచ్చు. అనంతపురంలోని శ్రీకృష్ణదేవరాయ విశ్వవిద్యాలయంలోని కన్నడా

చార్యులు శేషశాస్త్రిగారు ఈ అంశానికి సంబంధించి అనేకాంశాలను నాకు సెలవిచ్చారు.

కలశాపుర ప్రాంత హనుమంతాలయం ఎక్కడ వుందో సూచించే

కలశాపురము కాడ గంధమాకులనీడ 3.521

కొల్లున మంటపములో గొలువై వున్నాడు 3.144

వర్ణనలు తాళ్లపాక పదకవుల రచనల్లో ఉన్నాయి.

కలశాపురము కాడ కదళీవనాల నీడ 4.272

పెక్కు పండ్లగొలలు పిడకిట పట్టుకొని 3.144

పిడికిట cబట్టినవి పెద్ద పండుల గొలలు 4.506

తాటించి పండ్లగొల దాపరి చేతcబట్టక 28.491

పట్టుకున్నాcడొక చేతc బండ్లగొల 3.232

కలశాపుర సంకీర్తనలబట్టి మరికొన్ని హనుమత్ విగ్రహచిహ్నాలు గుర్తించడానికి వీలుంది.

అతcడా యితcడు పెద్ద హనుమంతుcడు 4.147

వీడివో కలశాపుర వీరహనుమంతుడు 4.525

సరిలేరితనికి సాహసవిక్రముcడీత 4.499

కుందక వీరరసమే కురిసేటిది మొగము 4.506

తాళ్లపాక పదకవులు కలశాపుర ప్రాంత హనుమంతుని

రసికుడు కలశాపురము హనుమంతుడు 3.232 అనడం విశేషం. భగవంతుడు రసస్వరూపుడు. 'రసోవైసః' అందువల్ల భక్తుడు రసికుడు కావడంలో వింతలేదు. భక్తి కూడా రసమే.

విట్ఠల :

పందరంగంలోని దేవుడు విఠలుడు. విజయనగర చక్రవర్తుల కాలంలో విఠలాలయములెన్నో వెలశాయి. విట్ఠలము లోనను (3.301) అనడం వలన విట్ఠల ఆలయం ఎదురుగా ఉన్న హనుమంతుడు కావచ్చు. కదా పందరంగములోని విట్ఠల ఆలయ సమీపంలోని హనుమ కావచ్చును.

'మొక్కరో మొక్కరో వాడదె ముందర నిలుచున్నాఁడు' కీర్తనలో పెనచి తొడల దాక పెద పదకము వేసిన ఆకారం, తనువుపై కదలాడే దండలు వర్ణితం. ఇలాంటి వర్ణనలు ఇతర హనుమత్సం కీర్తనలలో లేవు.

దిగువ పట్టణ హనుమంతుడు

తాళ్లపాక పదకవులు తిరుపతిలోని పలుదేవాలయాలలోని మూర్తులను కీర్తించినవారే. వాటిలో లభ్యమయిన ఏకైక హనుమత్సంకీర్తన 'మగటిమి గల హనుమంతరాయ'. తిరుపతిలో రామాలయం, గోవిందరాజ స్వామి ఆలయం సమ్ముఖంలో, ఆలాగే భవానీ నగరంలో హనుమదాలయం ప్రసిద్ధమయినవి. మరికొన్ని చోట్ల సింధూర లేపిత హనుమదాలయాలు ఉన్నాయి. కీర్తనలోని అంశాలన్నీ రామాయణ సంబంధి అంశాలు కావడం వల్ల స్పష్టంగా నిర్దిష్ట ఆలయ సమీప ఆంజనేయాలయమని చెప్పలేము.

'దిగువ పట్టణములోని దేవహనుమంత' తిరుపతి హనుమదాలయమే.

తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల హనుమత్సంకీర్తనలలో ఎక్కడగాని తిరుమల హనుమంతుడనిగాని అంజనాచల హనుమంతుడని గాని ఉల్లేఖం నిర్దిష్టంగా లేదు. కనుక గ్రామమో నగరమో నిర్దిష్టంగా చెప్పనివన్నీ తిరుమల హనుమత్సంకీర్తనలుగా గ్రహించడం సబబు.

ఘటన నలమేల్మంగకాంతు శ్రీవేంకటేశునకు	3.522
శ్రీవేంకటాద్రి రాముని దేవి కచ్చితి	2.249

శ్రీవేంకటేశుని సేవకుఁడై బెరసె	2.218
శ్రీవేంకటేశు నెదుట ఁబనులుసేసీ	4.493
వెంకటపతి పాద సరోరుహపాలకుడా	4.327
శ్రీవేంకటేశు మోహపు బంటై	28.496
వేంకటేశ్వరు సేవావీర	1.366

హనుమత్సంకీర్తనలు, తాళ్లపాక పదకవుల రచనావైశిష్ట్యం

తాళ్లపాక పదకవులు వివిధ దేవతల సంకీర్తనలలో చమత్కారానికి, ఉక్తి వైచిత్రికి, విలక్షణ భావ ప్రకటనకు అవకాశమిస్తూ రచనలు చేసినవారు. కాని హనుమత్సంకీర్తనలలో 'స్వభావోక్తికే' అగ్రతాంబూల మిచ్చినట్లు స్పష్ట మవుతుంది. నిరహంకార మయిన భక్తి నిర్మలం కనుక అలంకారాల జోలికి పోలేదు. కాకపోతే కీర్తనల ఎత్తుగడలలో వైలక్షణ్యం ప్రదర్శించారు.

కొన్ని చేయెట్టుకొని దగ్గరికి చేర్చి చూపించే దృశ్యాలుగా చెప్పడం

అదె చూడరయ్యా పెద్ద హనుమంతుని	4.509
వీఁడివో కలశాపుర వీరహనుమంతుడు	4.525
మొక్కరో మొక్కరో వాఁడె ముందర నిలుచున్నాఁడు	3.301

కొన్ని సంబోధనాత్మకంగానే సాగించడం.

ఓ పవనాత్మజ వో ఘనుఁడ	4.327

కొన్ని విశ్వాసం పెంచేలా ఎత్తుగడలు

అందరిలోనా యెక్కుడు హనుమంతుడు	2.207
ఎంతని పొగడవచ్చు నితని ప్రతాపము	4.501

కొన్నిట పల్లవిలోనే స్థాననిర్దేశం చేస్తూ చెప్పడం

అంజనా తనయుఁడైన హనుమంతుఁడు	
రంజితపు మతంగ పర్వత హనుమంతుడు	3.143

కలశాపురము కాడ గంధమాకుల నీడ 3.521

కొన్నిట అద్భుత, వీర, రౌద్ర, రసస్ఫోరకత్వం ప్రస్ఫుటం కావడం

పెరిగినాడు చూడరో 4.528

సరిలేరితనికి సాహసవిక్రముఁడు 4.499

హనుమంతుని లోకోత్తర క్రియలకు ఆస్వామి పాదాలు, హస్తములు, వీర చలనములే ఆధారభూతములు. ఈ అంశాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని తాళ్లపాక అన్నమాచార్యులవారు జాంఘిక విన్యాసాలు, హస్త విక్షేపాలు, వాలచలనాదులను సూక్ష్మాతి సూక్ష్మంగా పరిశీలించి సంకీర్తనలు పాడారు. మచ్చుకు -

జాంఘిక విన్యాసం

ఉదయాస్త శైలముల కొక్క జంగగాఁ జాచి
అదె సూర్యుతోఁ జదివె హనుమంతుడు 3.143

నలియతొక్కిన నీ వున్నతపు(బాదము క్రింద
నలమటించే రరులు హనుమంతా 3.500

బాలసూర్య బింబమును పండుగాను భావించి
చాలుకొన (జూదములు జంగ చాచి 28.491

సందడి సమరానకు చాచినది పెనుజంగ 4.506

హస్తవిక్షేపాలు

శ్రీహస్తము 4.413

ఎత్తిన కుడిహస్తము 3.500

ఎడమచేతి పిడికిటికి 3.500

రొమ్ముమిరుగ చేతనే గుద్దె	1.69
కఠినహస్తాలతోడ	2.207
పండ్లగుత్తి చేతబట్టి	4.272
జంగచాచి చేయెత్తి	2.249
దశదిక్కుల కరముల cగబళించి	2.218
చేతులనే పెరికి సంజీవికొండ	4.501
అమర భయమిచ్చిన	2.250

వాల విక్షేపం

అల్లార్చిన వాలము	3.500
నిక్కిన వాలాగ్రము	4.470
వల్లెగా వేసుకొన్న వాలము	3.144
అదరి యెత్తిన మహావాలము	4.506
శిరసుపైకి గక్కన cదోcకనిక్కించి	28.49
బెడిదంపు cబెనుదోcక బిరబిర దిప్పి మొత్తె	3.302
బలువాల మల్లార్చి పట్టుకున్నాcడు	3.148
కొచ్చి కొచ్చి తోక జుట్టు కొన్నది నింగి	3.232

భాషా విషయంగా పరిశీలిస్తే ఒక్క సంకీర్తన మాత్రం సంస్కృతంలో రచితం. మిగిలినవన్నీ తెలుగు కీర్తనలే. ఒక కీర్తన తప్ప మిగిలిన కీర్తనలలో మూడు చరణాలే కనిపిస్తాయి.

సంగీత రాగాలు పరిశీలిస్తే తాళ్లపాక పదకవులు హనుమత్సంకీర్తనలను సాళంగనాట, మాళతి, నాట, రామక్రియ, బౌళి, గౌళ, శంకరాభరణం,

పాడి, శ్రీరాగం, సామంతం, గుండక్రియ, ఆహిరి, ముఖారి, వరాళి, లలిత, దేశాక్షి రాగాలలో వ్రాశారని చెప్పవచ్చు.

తమిళ కర్ణాటక ప్రదేశాలలో హనుమదాలయాలు

హనుమజ్జయంతికి సంబంధించి కొంత వివాదం ఉంది. ఆంధ్రశేష గిరిరావుగారు వ్రాసిన 'పండుగలు – పరమార్థములు' అనేగ్రంథంలో చైత్ర పూర్ణిమ హనుమజ్జయంతిగా చెప్పబడింది. అలాగే కార్తిక కృష్ణ చతుర్దశి స్వాతి నక్షత్రం భౌమ వారమనే వాదం కూడా ఉంది. మరి కొందరు వైశాఖ బహుళ దశమి శనివారాన్ని, ఇంకా కొందరు మార్గశిర శుద్ధత్రయోదశి శనివారాన్ని జయంతిగా భావిస్తారు.

'వ్రతోత్సవ చంద్రిక' ఉత్తరాదిలో జరిగే జయంతి క్రమాన్ని విశదం చేస్తుంది. వీరబ్రహ్మచారి. దాసబ్రహ్మచారి అని రెండు రకాల హనుమంతుని విగ్రహాలు. కింద చండీవిగ్రహం కలది వీరబ్రహ్మచారి. ఈ హనుమంతుని ప్రసాదాన్ని స్త్రీలు పుచ్చుకోరు. దాస హనుమంతుని అందరు పూజిస్తారు.

ప్రేత పతి అయిన శంకరునికి భూతాల మీద ఏలాంటి ఆధిపత్యం వుందో అట్టి ఆధిపత్యం హనుమంతుని కుందని మహారాష్ట్రుల నమ్మకం. అలాగే శనిబాధలను హనుమంతుడు పోగొడతాడని విశ్వసిస్తారు. పూజలలో ఏడవది దాస్యపూజ. ఈ పూజకు హనుమంతుడు మంచి ఉదాహరణం కూడా.

ఉత్తర దేశస్థులకు హనుమంతుడు పౌరుషదేవత. ఎపుడూ కల్లోలాలు. యుద్ధాలుంటాయి కనుక అక్కడి హనుమంతుడు సింధూర లేపితుడగా దర్శనమిస్తాడు. దీనికి సంబంధించి ప్రజలలో కొన్ని కథలు ప్రచారంలో ఉన్నాయి.

పట్టాభిషేకానంతరం హనుమంతుడు అయోధ్యలో శ్రీరామపద సేవకుడుగా కాలం గడుపుతున్నాడు. చివరకు శయనాగారంలో కూడా

రామాజ్ఞకు ఎదురుచూచేవాడట. సీతమ్మకు ఈ వ్యవహారం ఎబ్బెట్టుగా అనిపించింది. రాత్రిపూట శయనాగారంలో రామునితో ఉండే హక్కు తనకే అని పాపిటలోని కుంకుమ చూపించిందట. హనుమంతుడు బదులు చెప్పక వెళ్ళిపోయాడు. మరుసటిరోజు గంగసింధూరాన్ని ఒళ్ళంతా పూసుకొని సభకు వచ్చాడు. సభలోని వారందరూ నవ్వారట. చివరకు రాముడు 'ఏమిటా రంగులవేషం' అని ప్రశ్నిస్తే పాపిటలోని కాసంత సింధూరానికి తమరు బానిసలయితే ఒళ్ళంతా పూసుకొన్న నా సింధూరానికి బహుమతి ఏమిటని ప్రశ్నించాడట. హనుమంతుని ఆవేదన అర్థమయింది. సీతమ్మ కూడా భక్తుని ఆవేదన అర్థం చేసుకొంది. చివరకు సింధూరలేపిత హనుమంతుని పూజించే వారి కోరికలు నెరవేరుతాయని అనుగ్రహించాడట.

ఈ సింధూర లేపనానికి మరో కథ కూడా ఉంది. ఒకసారి అర్జునుడు ఆంజనేయుని కలుసుకొన్నాడట. హనుమంతుడు రాముడే గొప్ప అని అర్జునుడు కృష్ణుడు గొప్ప అన్నాడు. రాముడు గొప్పవాడయితే సేతునిర్మాణానికి వానరులా? బాణంతో నిర్మించవచ్చుకదా అన్నాడట. నేను శరసేతువు నిర్మిస్తానని అర్జునుడు ముందుకొచ్చాడు. హనుమంతుడు సేతువు మీద నడిచాడు. సేతువు కుంగిపోలేదు. సేతువుపై నడిచి అవతలివైపుకు చేరుకున్నాడు. అపుడు సేతువు కింద నుండి కృష్ణుడు వచ్చాడట. ఆంజనేయుని భారంవల్ల కృష్ణుని ఒళ్ళంతా రక్తమయమయింది. హనుమ రామకృష్ణులొకరని గ్రహించి ఆ రక్తాన్ని తన ఒంటికి పూసుకొన్నాడట. అప్పటినుండి ఆంజనేయునికి సింధూర వర్ణం నియతమయింది.

ఇంక వారం జోలికి వస్తే హనుమంతుడు మంగళవారం సింధూరం పూసుకోవడం వల్ల ఆరోజు పవిత్ర మయింది. సూర్యుని దగ్గర విద్య నేర్చుకోవడం వల్ల 'ఆదివారం' కూడా ప్రియమయింది. శనిబాధలు లేకుండా చేయగల సమర్థుడు కనుక 'శనివారం' కూడా సంప్రీతి వారంగా నిలిచి పోయింది.

భారతదేశమంతటా హనుమదాలయాలున్నాయి. కొన్నిటికి పౌరాణిక ప్రశస్తి. మరికొన్నిటికి విగ్రహప్రశస్తి. ఇంకా కొన్నిటికి చారిత్రక ప్రశస్తులున్నాయి. వీటిలో తమిళనాడులోని హనుమదాలయాలకు సంబంధించి వంగీపురం సుందరవరదన్ గారు 'అంజనై మైందనిన్ అర్పుదంగళ్' అనేపేరుతో ఒక మంచి పుస్తకాన్ని ప్రకటించారు. ఆ పుస్తకంలోని కొన్ని అంశాలను అనుసంధానించుకోవడం సబబే.

తంజావూరు జిల్లా కుంభకోణం - తంజావూరుమార్గంలో 'ఇరట్టై వసిట్టేశువరార్' ఆలయానికి వెళ్ళేదారిలో నవనీతకృష్ణాలయంలో ఉత్తరాభి ముఖుడయిన ఆంజనేయుడు దర్శనమిస్తాడు. పీచుతో కూడిన నారికేళ ఫలాన్ని సన్నిధిలో గుడ్డతో చుట్టిపెడితే అభిషేక సమయంలో ప్రార్థితులకు స్వామి 'అరుణవర్ణుడుగా' కనిపిస్తాడట.

కోయంబత్తూరు జిల్లా మేట్టుపాలయం దగ్గరి ఇడుక్కం పాళయంలో హనుమంతుడు లింగాకారంలో ఉన్నాడట. వ్యాసరాయలకు హనుమ సాక్షాత్కరించిన స్థలాలలో ఇదొకటి. ఈ స్వామిని జయమంగళ ఆంజనేయర్ అంటారు. రామేశ్వరం సమీపంలోని తిరుక్కురక్కావల్‌లో రుద్రాక్షమాల ధరించిన ఆంజనేయ విగ్రహముంది. ఈ స్వామికి శివాంజనేయర్ అనిపేరు. తిరువణ్ణామలై జిల్లా ఊర్మేల్ ముడియనూర్‌లో రాతి సంకెళ్ళు కట్టిన హనుమ విగ్రహమున్నది. కారైక్కుడి దగ్గరలోని 'సిరువయల్ పొణ్ణళగి కోవిల్'లో రాముని పాదాలు పట్టుకొన్న హనుమ విగ్రహముంది. చెన్నైకు సంబంధించిన పాడిగ్రామంలో తిరువల్లీశ్వరర్ ఆలయంలో శివునికి నమస్కరించే ఆంజనేయ విగ్రహముంది. మయిలాడుతురై నాగపట్నం మార్గంలో అనంతమంగళంలో త్రినేత్ర దశభుజ వీరాంజనేయ విగ్రహముంది. వాలాజాపేటలోని ముత్యాల పేట దగ్గర ఆకాశంలో ఎగిరే భంగిమలో తోకకు కట్టిన గంటతో ప్రసన్న ఆంజనేయాలయముంది. కంచి వరదరాజస్వామి ఆలయగోడల దక్షిణమాడ వీధి దగ్గర దక్షిణాభిముఖ ఆంజనేయాలయ ముంది.

ఇవేగాక ఘటికాచలమనబడే షోళింగర్ పర్వతం మీద స్వామి చతుర్భుజుడై శంఖ చక్ర జపమాలలతో దర్శనమిస్తాడు. ఆలాగే జ్ఞానారణ్య మనబడే సుశీంద్రంలో 23 అడుగుల స్వామి, నామక్కల్‌లో పై ఆచ్ఛాదనం లేక పెరుగుతున్న ఆంజనేయుడు, చెన్నైకు దగ్గర నంగనల్లూరులో 32 అడుగుల మారుతి. తిండివనం పాండిచ్చేరి రహదారిలో పంచవటి అనబడే క్షేత్రంలో పంచముఖ ఆంజనేయ స్వామి విగ్రహాలు రమణీయంగా భక్తులకు దర్శన మిస్తాయి. ఇక్కడే నీటిలో తేలే 'రామనామక ఇష్టిక (ఇటుక)' భద్రపరచబడి వుంది.

హనుమదాలయాలు దక్షిణాభిముఖంగా ఉండడం సహజం. కర్ణాటక లోని దొడ్డ పెద్దవన హళ్ళి ఆంజనేయస్వామి గుడి దక్షిణాభిముఖం. మూర్తి మాత్రం పశ్చిమాభిముఖం. తుంకూరు దగ్గరి బయ లాంజనేయ గుడి ఉత్తరాభిముఖం. 8 అడుగులది. హొయసల సంప్రదాయంగల సోమనాథ పుర గర్భగుడిపైన చతుర్భుజ ఆంజనేయస్వామి విగ్రహముంది. ఆనె గొంది శ్రీరఘునాథ బృందావనం ఎదురుగా చతుర్భుజ ఆంజనేయ విగ్రహముంది. బెంగుళూరు డిజైన్ సెంటర్ వారు ఏకనాదం పలికించే వాదాన్ని చేబూనిన హనుమంతుని విగ్రహాన్ని సంపాదించారు.

ప్రపంచంలోనే అతిపొడవైన హనుమద్విగ్రహం హిమాచల్ ప్రదేశ్‌లో సిమ్లాలోని జాఖూ ఆలయం వద్ద ఆవిష్కరింపబడింది. ఆ విగ్రహం ఎత్తు 108 అడుగులు కావడం విశేషం. (ఈనాడు 5-11-2010).

ఇవేగాక తంత్ర శాస్త్రంలో అనేకరకాలయిన హనుమద్విగ్రహ రూపాలు చెప్పబడ్డాయి. ఇవన్నీ ఉపాసనకు సంబంధించిన అంశాలు.

'వేంకటేశ్వరు సేవావీర మహాధీర
కింకరరాయ సుఖీభవ'

హనుమత్సంకీర్తనల అకారాది సూచిక

1.	అంజనాతనయుండైన ✓	3.143	80
2.	అంజనీదేవి	4.272	81
3.	అందరికి నెక్కుడైన	4.155	82
4.	అందరిలోనా	2.207	83
5.	అఖిల లోకైక వంద్య ✓	3.522	84
6.	అదివో నీ ప్రతాపము ✓	3.500	85
7.	అదె చూడరయ్యా ✓	4.509	86
8.	అన్నిటా నీ పెంపు ✓	2.249	87
9.	అన్నిటా నేరుపరి ✓	3.138	88
10.	అరుదీ కపీంద్రుని ✓	4.470	89
11.	అరిముటీ ✓	4.278	90
12.	అవధారు చిత్తగించు ✓	4.490	91
13.	అవధారు దేవ ✓	3.144	92
14.	ఆంజనేయ	4.458	93
15.	ఆతండా యీతండు ✓	4.141	94
16.	ఇతండు రాముని బంటు	2.218	95
17.	ఇతడే యతండు గాంబోలు	4.443	96
18.	ఈతని దెంత ప్రతాప	4.493	97
19.	ఎంతని పొగడవచ్చు	4.501	98
20.	ఎంతని పొగడవచ్చు నీతని ప్రతాపము	4.506	99

21.	ఎక్కడ నెదురు లేక	4.85	100
22.	ఎక్కుడు బ్రహ్మ పట్టాన	4.158	101
23.	ఏమని నుతించవచ్చు	2.350	102
24.	ఏలవయ్య లోకమెల్ల	4.459	103
25.	ఒక్కఁడే యేకాంగ	4.462	104
26.	ఓ పవనాత్మజ	4.327	105
27.	కలశాపురము కాడ కందువ తోటల నీడ	28.491	106
28.	కలశాపురము కాడ కందువ సేసుకొని	4.467	107
29.	కలశాపురము కాడ గంధమాకుల నీడ	3.521	108
30.	కలశాపురము కాడ ెగాచుకున్నాఁడు	2.216	109
31.	కొలిచిన వారలకు	3.232	110
32.	ఘనుఁడాతఁడా	3.302	111
33.	చెల్లె నీ చేఁతలు	4.413	112
34.	తలఁచరో జనులు	4.483	113
35.	త్రివిక్రమమూర్తియైన	28.496	114
36.	నెరబిరుదిన్నిటాను	4.67	115
37.	నేలమిన్ను నొక్కటైన	1.69	116
38.	పంతగాఁడు మిక్కిలి నీ పవనజుఁడు	4.273	117
39.	పంతగాఁడు మిక్కిలి బంటతనమునను	3.503	118
40.	పదియారు వన్నెల	4.167	119
41.	పెరిగినాఁడు చూడరో	4.528	120

42.	బిరుదు బంటితఁడు	4.486	121
43.	మంగాంబుధి	4.444	122
44.	మగటిమిగల	2.250	123
45.	మతంగ పర్వతమాడ	2.223	124
46.	మాయపు దనుజుల	1.279	125
47.	మొక్కరయ్య	3.148	126
48.	మొక్కరో మొక్కరో	3.301	127
49.	వీఁడివో కలశాపుర	4.525	128
50.	వీఁడిగో నిలుచున్నాఁడు	3.519	129
51.	శరణు కపీశ్వర	3.421	130
52.	శరణు శరణు	2.347	131
53.	సరి లే రితనికి	4.499	132
54.	సీతాశోక విఘాతక	1.366	133

సాళంగ నాట

అంజనా తనయుఁడైన హనుమంతుఁడు
రంజితపు మతంగ పర్వత హనుమంతుఁడు ॥పల్లవి॥

రాకాసు నెల్లాఁగొట్టి రావణుని భంగపెట్టి
ఆకాసము మోచె నదే హనుమంతుఁడు
చేకొని యుంగర మిచ్చి సీతకు సేమము చెప్పి
భీకర ప్రతాపపు పెద్ద హనుమంతుఁడు ॥అంజ॥

రాముని మెప్పించి మధ్యరాతిరి సంజీవి దెచ్చి
ఆముకొని యున్నాఁడు హనుమంతుడు
స్వామి కార్యమునకే సరిఁ బేరు వడ్డవాఁడు
ప్రేమముతోఁ బూజగొనీఁ బెద్ద హనుమంతుడు ॥అంజ॥

ఉదయాస్త శైలముల కొక్క జంగగాఁ జాచి
అదె సూర్యుతోఁ జదివె హనుమంతుఁడు
యెదుట శ్రీవేంకటేశు కిష్టుఁడై రామజపాన
బెదవులు గదలించీ ఁ బెద్ద హనుమంతుఁడు ॥అంజ॥

(3.143)

మాళవి

అంజినీ దేవి కొడుకు హనుమంతుఁడు
సంజీవిని దెచ్చినాఁడు సారె హనుమంతుఁడు ॥పల్లవి॥

కలశాపురము కాడ కదలీ వనాల నీఁడ
అలనాఁడె వున్నవాఁడు హనుమంతుఁడు
అలరుఁ గొండల కోనలందలి గుహలలోన
కొలువు సేయించుకొనీఁ గోరి హనుమంతుఁడు ॥అంజి॥

పసలుగా జంగవెట్టి పండ్లగుత్తి చేతఁబట్టి
అసురల నెల్ల ఁగొట్టీ హనుమంతుఁడు
వసుధ ఁబ్రతాపించి వడిఁ దోఁక కదలించి
దెసలెల్లా ఁ బాలించీ దివ్య హనుమంతుఁడు ॥అంజి॥

వుద్ద విడి లంక చొచ్చి వుంగరము సీతకిచ్చి
అద్దివో రాము మెప్పించె హనుమంతుఁడు
అద్దుక శ్రీవేంకటేశు కటు బంటై వరమిచ్చి
కొద్ది మీర సంతోసాలే గుప్పీ హనుమంతుఁడు ॥అంజి॥

(4-272)

మాళవి

అందరికి నెక్కుడైన హనుమంతుఁడు
అందుకొనె సూర్యు ఫలమని హనుమంతుఁడు ॥పల్లవి॥

బల్లిదుఁడై లంక చొచ్చి బలురాకాసుల cగొట్టి
హల్ల కల్లోలము చేసె హనుమంతుఁడు
వొల్లనె రాముల ముద్దుటుంగరము సీత కిచ్చె
అల్లదె నిలుచున్నాఁడు హనుమంతుఁడు ॥అంద॥

దాకొని యాకె ముందర తన గుఱుతెరుగించి
ఆకార మటు చూపె హనుమంతుఁడు
చేకొని శిరోమణి చేతcబట్టి జలనిధి
ఆకసాన దాఁటి వచ్చె హనుమంతుఁడు ॥అంద॥

కొంక కిట్టె సంజీవి కొండ దెచ్చె రిపులకు
నంక కాcడై నిలిచెను హనుమంతుడు
తెంకినే శ్రీవేంకటాద్రి దేవుని మెప్పించినాఁడు
అంకెc గలశాపుర హనుమంతుఁడు ॥అంద॥

(4-155)

నాట

అందరిలోనా నెక్కుడు హనుమంతుడు
కందువ మతంగగిరికాడి హనుమంతుడు ॥పల్లవి॥

కనకకుండలాలతో కాపీనము తోడ
జనియించినాడు యీ హనుమంతుడు
ఘన ప్రతాపము తోడ కఠిన హస్తాలతోడ
పెనుతోక యెత్తినాడు పెద్ద హనుమంతుడు ॥అంద॥

తివిరి జలధి దాటి దీపించి లంక యెల్లా
అవల యివల సేసె హనుమంతుడు
వివరించి సీతకు విశ్వరూపము చూపుతా
ధ్రువమండలము మోచె దొడ్డ హనుమంతుడు ॥అందం॥

తిరమైన మహిమతో దివ్యతేజముతోడ
అరసి దాసుల c గాచీ హనుమంతుడు
పరగ శ్రీవేంకటేశు బంటై సేవింపుచు
వరము లిచ్చీ c బొడవాటి హనుమంతుడు ॥అంద॥

(2-207)

రామక్రియ

అఖిల లోకైక వంద్య హనుమంతుఁడా సీత
శిఖామణి రామునికి ఁ జేకొని తెచ్చితివి ॥పల్లవి॥

అంభోధి లంఘించితివి హనుమంతుఁడ
కుంభినీజ దూతవైతి గురుహనుమంతుఁడ
గంభీర ప్రతాపమున ఁ గడఁగితివి
జంభారిచే వరములు చయ్యన నందితివి ॥అఖిల॥

అంజనీ దేవికుమార హనుమంతుఁడ
కంజాప్త ఫలహస్త ఘన హనుమంతుఁడ
సంజీవని దెచ్చిన శౌర్యుఁడవు
రంజిత వానరకుల రక్షకుఁడ వైతివి ॥అఖిల॥

అట లంక సాధించిన హనుమంతుఁడ
చటుల సత్వ సమేత జయహనుమంతుఁడ
ఘటన నలమేల్మంగ కాంతు శ్రీవేంకటేశునకు
దటుకున బంటవై ధరణి నిల్పితివి ॥అఖిల॥

(3-522)

సాళంగనాట

అదివో నీ ప్రతాపము హనుమంతా
యెదురు లేదు నీకు నెక్కడా హనుమంతా ॥పల్లవి॥

యెత్తిన నీ కుడిహస్త మిల నసురలు చూచి
హత్తిరి పాతాళము హనుమంతా
చిత్తగించి నీ యెడమ చేతి పిడికిటికి
తత్తరించి చిక్కిరదె దైత్యులు హనుమంతా ॥అదివో॥

నలియఁ దొక్కిన నీ వున్నతపుఁ బాదము కింద
నలమటించే రరులు హనుమంతా
చలవట్టి నీవు జంగ చాఁచిన పాదహతిని
బలు దానవులు భంగపడిరి హనుమంతా ॥అదివో॥

వడి నీవు మీఁదికి వాల మల్లార్చిన
అడఁగిరి రాక్షసులు హనుమంతా
బడినే శ్రీవేంకటేశు పంపున నీవు గెల్వఁగ
బెడిదమై పొగడేరు పెద్ద హనుమంతా ॥అదివో॥

(3-500)

బౌళి

అదె చూడరయ్యా పెద్ద హనుమంతుని
గుదిగొని దేవతలు గొనియాడేరయ్యా ॥పల్లవి॥

వుదయాస్త శైలములు వొక జంగగాఁ జాఁచె
అదివో ధ్రువ మండల మందె శిరసు
చదివె సూర్యుని వెంట సారె మొగము ద్రిప్పుచు
యెదుట నీతని మహిమేమని చెప్పేమయ్యా ॥అదె॥

దండిగా బ్రహ్మాండము దాఁకఁ దోఁక మీఁది కెత్తె
మెండగు దిక్కులు నిండ మేను వెంచెను
గుండు గూడ రాకాసుల cగొట్టcగc జేతులు చాఁచె
అండనీతని ప్రతాప మరుదరుదయ్యా ॥అదె॥

దిక్కులు పిక్కటిలcగ దేహరోమములు వెంచె
పక్కన లోకములకు cబ్రాణమై నిల్చె
ఇక్కడ శ్రీవేంకటేశు హితవరి బంటాయ
మిక్కిలి నీతని లావు మేలు మేలయ్యా ॥అదె॥

(4-509)

సాళంగ నాట

అన్నిటా నీ పెంపు వింత హనుమంత నీ
వున్నచోటు నిశ్చింతమో హనుమంతా ॥పల్లవి॥

రాముని సేనలఁ గాచి రావణుగర్వ మడఁచి
ఆముకొన్న బలవంత హనుమంతా
గోమున జలధి దాఁటి కొండతో సంజీవి దెచ్చి
ధీమంతుఁడవైతి వింత దివ్యహనుమంత ॥అన్ని॥

చుక్కలు మొలపూసలై సూర్యమండలము మోఁచె
అక్కజపు నీ రూపంత హనుమంత
చొక్కమై మీరుండఁగాను సుగ్రీవాదుల కెల్లా
అక్కడ లే దించుకంతా హనుమంతా ॥అన్ని॥

జంగ చాఁచి చేయెత్తి సరిఁ బిడికిలించుక
అంగము నిక్కించితెంత హనుమంత
రంగగు శ్రీవేంకటాద్రి రాముని దేవి కిచ్చితి
వంగు లియ్యక మొక్కంత హనుమంతా ॥అన్ని॥

(2-249)

రామక్రియ

అన్నిటా నేరుపరి హనుమంతుఁడు
పిన్నివాఁడే రవి నంటె పెద్ద హనుమంతుఁడు ॥పల్లవి॥

ముట్టిన ప్రతాపపు రాముని సేనలలోన
అట్టె బిరుదుబంటు శ్రీహనుమంతుఁడు
చుట్టిరా నుండినయట్టి సుగ్రీవ ప్రధానులలో
గట్టియైన లావరి చొక్కపు హనుమంతుఁడు ॥అన్ని॥

వదలక కూడినట్టు వనచర బలములో
నదె యేకాంగ వీరుఁడు హనుమంతుఁడు
చెదరక కుంభకర్ణు చేతిశూల మందరిలో
సదరాన విరిచె భీషణ హనుమంతుఁడు ॥అన్ని॥

త్రిజగములలోపల దేవతాసంఘములోన
అజునిపట్టాన నిల్చె హనుమంతుఁడు
విజయనగరాన శ్రీవేంకటేశు సేవకుఁడై
భుజబలుఁడై యున్నాఁడిప్పుడు హనుమంతుఁడు ॥అని॥

(3-138)

మాళవి

అరుదీ కపీంద్రుని యధిక ప్రతాపము
సురలకు నరుల కీ సుద్దు లెందుఁ గలవా ॥పల్లవి॥

వుదయాచలము మీఁది నొక్క జంగ చాఁచుకొని
వుదుటున నపరాద్రి నొక్క జంగ చాఁచుకొని
తుద సూర్యమండలముతోడ మోము దిప్పుకొంటా
పెదవులెత్తి చదివెఁ బెద్ద హనుమంతుఁడు ॥అరుదీ॥

వొక్క మొలగంట చంద్రుఁడొక్క మొలగంట రవి
చుక్కలు మొలపూసలై చూపట్టఁగా
నిక్కిన వాలాగ్రమందు నిండిన బ్రహ్మలోకము
పిక్కటిల్లఁ బెరిగెను పెద్ద హనుమంతుడు ॥అరుదీ॥

పిడికిలించిన చేత బిరుదుల పంద్ల గొల
తడయక కుడిచేత దశదిక్కుల
జడియక శ్రీవేంకటేశ్వరుని మన్నన బంటు
బెడిదపు మహిమల పెద్దహనుమంతుఁడు ॥అరుదీ॥

(4-470)

గౌళ

అటిముటి హనుమంతుఁ డట్టి బంటు
వెలపులేని రఘువీరునికి బంటు ॥పల్లవి॥

యేలికను దైవముఁగా నెంచి కొల్చేవాఁడే బంటు
తాలిమి గలిగిన యాతఁడే బంటు
పాలుమాలక యే పొద్దు పనిసేయువాఁడే బంటు
వేళ గాచుక వుండేటి వెరవరే బంటు ॥అటి॥

తన మనోవంచన లెంతటా లేనివాఁడే బంటు
ధనము పట్టున శుద్ధాత్మకుఁడే బంటు
అనిశము నెదురు మాటాడని వాఁడే బంటు
అనిమొనఁ దిరుగని యతఁడే బంటు ॥అటి॥

చెప్పినట్లనే నడచిన యాతఁడే బంటు
తప్పులేక హితుఁడైన నాతఁడే బంటు
మెప్పించుక విశ్వాసాన మెలఁగువాఁడే బంటు
యెప్పుడును ద్రోహి గాని హితుఁడే బంటు ॥అటి॥

(4-278)

మాళవి గౌళ

అవధారు చిత్తగించు హనుమంతుఁడు వీఁడె
భువిలోనఁ గలశాపుర హనుమంతుఁడు ॥పల్లవి॥

రామ నీ సేవకుఁడిదె రణరంగధీరుఁడు
ఆముకొన్న సత్వగల హనుమంతుఁడు
దీమపాన లంక సాధించి వుంగరము దెచ్చె
కామితఫలదుఁడు యీ ఘన హనుమంతుఁడు ॥అవ॥

జానకీరమణ సప్తజలధులు లంఘించి
ఆనుక సంజీవి దెచ్చె హనుమంతుఁడు
పూని చుక్కలెల్లా మొలపూసలుఁ గాఁగఁ బెరిగి
భానుకోటి కాంతితోఁ జొప్పడు హనుమంతుఁడు ॥అవ॥

యినవంశ శ్రీవేంకటేశ నీ కరుణతోడ
అనుపమజయశాలి హనుమంతుఁడు
పనిపూని ఇటమీఁది బ్రహ్మపట్టమునకు నీ
యనుమతిఁ గాచుకున్నా డదె హనుమంతుఁడు ॥అవ॥

(4-490)

సాళంగ నాట

అవధారు దేవ హరికుల రామ
వివిధమై నీ బంటు వెలయుచున్నాఁడు ॥పల్లవి॥

అదె కలశాపురము హనుమంతరాయఁడు
కదనములోన రక్కసులఁ గొట్టి
యెదుట నిందరిలోన నేకాంగ వీరుఁడై
కొదలేక ప్రతాపించి కొలువై వున్నాఁడు ॥అవ॥

చల్లని వనాల నీడ సాగుడుఁ గొండలోన
వల్లెగా వేసుకొన్న వాలముతోడ
పల్లదాన వలకేలు పంతమున నెత్తుకొని
కొల్లున మంటపములోఁ గొలువై వున్నాఁడు ॥అవ॥

పెక్కు పండ్ల గొలలు పిడికిట బట్టుకొని
చక్కఁగా బెరిగి పెద్ద జంగ చాఁచి
యిక్కువ శ్రీవేంకటాద్రి నిరవైన సర్వేశ
గుక్కక నీపై భక్తి గొలువై వున్నాఁడు ॥అవ॥

(3-144)

రామక్రియ

ఆంజనేయ యనిలజ హనుమంత నీ
రంజకపు జేఁతలు సురల కెంచ వసమా ॥పల్లవి॥

తేరిమీఁద నీ రూపు దెచ్చిపెట్టి యర్జునుఁడు
కౌరవుల గెలిచె సంగర భూమిని
సారెకు భీముఁడు పురుషామృగము దెచ్చుచోట
నీ రోమములు గావా నిఖిల కారణము ॥ఆంజ॥

నీ మూలమునఁ గాదె నెలవై సుగ్రీవుఁడు
రాముని గొలిచి కపిరాజాయను
రాముఁడు నీ వంకనే పో రమణి సీతాదేవిఁ
బ్రేమముతో మగుడను బెండ్లాడెను ॥ఆంజ॥

బలుదైత్యులను దుంచ బంటతనము మించ
కలకాలమును నెంచఁ గలిగితిగా
అల శ్రీవేంకటపతి యండనే మంగాంబుధి
నిలయపు హనుమంత నెగడితిగా ॥ఆంజ॥

(4-458)

శంకరాభరణం

అతఁడా యీతఁడు పెద్ద హనుమంతుఁడు
చేతులారా నక్షుని ఁజెండివేసినాఁడట ॥పల్లవి॥

తొలుత రాముని గాంచి తోడనే సుగ్రీవుని
కొలువ ఁ బెట్టి యాతని కొమ్మ నిప్పించి
జలనిధి దాఁటి లంక సాధించి చొచ్చి సీతకు
నలర నుంగర మిచ్చె నతి సాహసమున ॥అత॥

సీతాదేవి యానవాలు శ్రీరామునికి నిచ్చి
నీతి విభీషణుని మన్నించఁ జేసి
చేతులనే పోట్లాడి చెండివేసి రాక్షసుల
ఘాతల సంజీవి కొండ గక్కనఁ దాఁ దెచ్చెను ॥అత॥

గక్కన రావణుఁ గొట్టి కాంతను రాముని ఁగూర్చి
అక్కడ నయోధ్యఁ బట్ట మటు గట్టి
నిక్కి కలశాపురిని నిండి శ్రీవేంకటాద్రిని
వుక్కుమీరి హరిఁ గొల్చి వున్నాఁడు వేడుకల ॥అత॥

(4.141)

మాళవి

ఇతఁడు రాముని బంటు యితని కెవ్వ రెదురు
చతురత మెరసె నిచ్చట హనుమంతుఁడు ॥పల్లవి॥

ఆకాస మంతయు నిండి యవ్వలికి ఁదో ఁక చాఁచి
పైకొని పాతాళాన ఁబాదాలు మోపి
కైకొని దశదిక్కులు కరముల ఁగబళించి
సాకారము చూపినాఁ డిచ్చట హనుమంతుఁడు ॥ఇతఁడు॥

కొంచక సురలు రోమకూపముల విహరించ
ముంచి ధ్రువమండలము మొగమై యుండ
యెంచఁగ లోకము లెల్లా యెడనెడ సందులుగా
చంచు మెరసినాఁడిచ్చట హనుమంతుఁడు ॥ఇతఁడు॥

గరిమ రవిచంద్రులు కర్ణకుండలములుగా
ధరణి మేరువు కటితటముగాఁగా
ఇరవుగ శ్రీవేంకటేశుని సేవకుఁడై
బెరసె నిచ్చట నిదె పెద్ద హనుమంతుఁడు ॥ఇతడు॥

(2-218)

మాళవిగౌళ

ఇతఁడే యతఁడు గాఁబో వేలిక బంటునునైరి
మితిలేని రాఘవుఁడు మేఁటి హనుమంతుఁడు

జలధి బంధించి దాఁటె చలపట్టి రాఘవుఁడు
అలరి వూరికే దాఁటె హనుమంతుడు
అలుకతో రావణుని యదటణచె నతఁడు
తలఁచి మైరావణుని దండించె నితఁడు

కొండపెల్లగించెఁ దొల్లి గోవర్ధనుఁడతఁడు
కొండతో సంజీవి యెత్తెఁ గోరి యీతఁడు
గుండు గరచె నహల్య కొరకు సీతాపతి
గుండు గరఁగఁగ బాడె కోరి యీతఁడు

అంజనాచలము మీఁద నతఁడు శ్రీవేంకటేశుఁ
డంజనీ తనయుఁడాయ ననిలజుఁడు
కంజాప్త కుల రామఘనుఁడు దానును దయా
పుంజమాయ మంగాంబుధి హనుమంతుఁడు

(4-443)

సాళంగ నాట

ఈతని దెంత ప్రతాప మీతని దెంత వుదుటు
యీతఁడు రాముని బంటు యీతని సేవించరో ॥పల్లవి॥

వుదయాస్త నగముల కొక జంగ చాఁచినాఁడు
చదివె రవితో సర్వశాస్త్రములు
తుదబ్రహ్మాండము మోవ (దోఁక మీఁది కెత్తినాఁడు
పెదపెద కోరల పెనుహనుమంతుఁడు ॥ఈతని॥

కుడిచేత దనుజులఁ గొట్ట నూఁకించి నాఁడు
యెడమ చేఁ బండ్ల గొల పిడికిలించె
వుడు మండలము మోవ నున్నతి (బెరిగినాఁడు
బెడిదపు మేనితోడ (బెను హనుమంతుఁడు ॥ఈతని॥

పుట్టుఁ గవచకుండలంబుల తోడ నున్నవాఁడు
గట్టి బ్రహ్మపట్టానకు (గాచుకున్నాఁడు
ఇట్టే శ్రీవేంకటేశు నెదుట (బనులు సేసీ
బెట్టిదపు సంతోసానఁ బెను హనుమంతుఁడు ॥ఈతని॥

(4-493)

మాళవి గౌళ

ఎంతని పొగడ వచ్చు నీతని సేవింపరో
పొంతనిదే కలశాపుర హనుమంతుఁడు ॥పల్లవి॥

పిడికిట ఁబట్టినవి పెద్దపండుల గొలలు
అదరి యెత్తినది మహావాలము
గుడిగొన రాకాసులఁ గొట్టినది వలకేలు
పొడచూపీ ఁగలశాపుర హనుమంతుఁడు ॥ఎంతని॥

సందడి సమరానకు చాఁచినది పెనుజంగ.
అందముగ నిక్కించిన దదే వురము
కుందక వీరరసమే కురిసేటిది మొగము
పొందగువాఁడు కలశాపుర హనుమంతుఁడు ॥ఎంతని॥

వుదటున మెలఁగేని వొద్దికైన పాదాలు
త్రిదశుల మెప్పించేది దివ్యరూపము
అదె శ్రీవేంకటేశు బంటయి నిలుచున్నాఁడు
వొదలుచుఁ గళశాపుర హనుమంతుఁడు ॥ఎంతని॥

(4-506)

బౌళి

ఎంతని పొగడ వచ్చు నితని ప్రతాపము
పంతము లెల్లా మెరసి ప్రతాపించీ వాఁడే ॥పల్లవి॥

చేతులనే పెరికి సంజీవి కొండ దెచ్చినాఁడు
ఆతఁడు వో తొల్లి పెద్ద హనుమంతుఁడు
ఘాతలఁదా నొక్కఁడే లంక సాధించి వార్ధి దాఁటి
యీతలికి వచ్చినాఁడు ఇదివో వాఁడే ॥ఎంతని॥

ముదమున బ్రహ్మలోకము దాఁకాఁ బెరిగినాఁడు
అదివో ఇప్పుడు పెద్ద హనుమంతుఁడు
వదలక తోఁక చక్రవాళ పర్వతము వెంటా
వుదుటున ఁజుట్టు కొని వున్నాఁడు వాఁడే ॥ఎంతని॥

మెల్లనే జంగ చాఁచి మెడ నిక్కించుకొన్నాఁడు
అల్లదివో మించే పెద్ద హనుమంతుఁడు
వెల్లవిరైనాఁడు శ్రీవేంకటేశ్వరుని బంటై
చల్లఁగా లోకము లేలీ సంతతము వాఁడే ॥ఎంతని॥

(4-501)

సాళంగనాట

ఎక్కడ నెదురులేక యీరేడు లోకములందు
వొక్కడే నిలిచెనమ్మ వుగ్రహనుమంతుఁడు ॥పల్లవి॥

పెట్టిన జంగ దండ పిడికిటి మొలచేయి
అట్టె వలచే యెత్తిన యాయితము
తొట్టిన పెం జెమటలు తోడనె బుసకొట్టులు
వుట్టిపడీఁ జూడరమ్మ వుగ్రహనుమంతుఁడు ॥ఎక్కడ॥

నిక్కిన కర్ణములు నింగి మోఁచిన బొమ్మలు
చక్క శిరసుపై ఁబార ఁజాచిన తోఁక
చుక్కలు మొలపూసలు సూదుల వాఁడి రోమాలు
వుక్కు మీరె ఁజూడరమ్మ వుగ్రహనుమంతుఁడు ॥ఎక్కడ॥

పుట్టుఁ గౌపీనము మహాద్భుత యజ్ఞోపవీతము
గుట్టు చూపని కనక కుండలములు
పట్టపు శ్రీవేంకటేశు బంటయి ప్రతాప మెల్ల
వొట్టీ విజనగరపు వుగ్రహనుమంతుఁడు ॥ఎక్కడ॥

(4-85)

నాట

ఎక్కుడు బ్రహ్మపట్టాన కిదె కాచుకున్న వాఁడు
పిక్కటిల్లి సంతోసాన బెద్ద హనుమంతుఁడు ॥పల్లవి॥

తూరుపు బడుమరాను దొడ్డగా జంగ చాఁచి
సారెకు నర్కుని వద్దఁ జదివీ వాఁడే
ధీరతతోఁ దన మేను దిక్కులెల్లాఁ బిక్కటిల్ల
బీరము చూపీ వాఁడె పెద్ద హనుమంతుఁడు ॥ఎక్కుడు॥

మిన్ను నేల నేకముగా మించిన వాల మెత్తి
సన్నుతిగా వలకేలు చాఁచిన వాఁడు
పన్నుగడై రాఘవుని బంట్ల లోపల నెల్లా
పెన్నిధియై యున్నవాఁడు పెద్ద హనుమంతుఁడు ॥ఎక్కుడు॥

మరిగి రేయుఁ బగలు మతంగ పర్వతమాడ
బిరుదుల తోడను బెరసీ వాఁడే
యిరవై శ్రీవేంకటేశు హితుఁడై యెప్పుడుఁ బెచ్చు
పెరుగుచునున్నవాఁడు పెద్ద హనుమంతుఁడు ॥ఎక్కుడు॥

(4-158)

ప్రతాపనాట

ఏమని నుతించవచ్చు నితని రూపము
భీమ విక్రము ఁడితఁడు పెద్ద హనుమంతుఁడు ॥పల్లవి॥

వొక్క జంగ చాఁచినాఁడు వొగిఁదూర్పు ఁబడమర
తక్కక భుజాలుబ్బించె దక్షిణోత్తరాలు నిండ
మిక్కిలి బ్రహ్మలోకము మీదను శిరసెత్తెను
పిక్కటిల్లు మహిమతో ఁబెద్ద హనుమంతుఁడు ॥ఏమని॥

వేడుక వాల మాకాశ వీధితో ఁబెనచినాఁడు
యేడు జలధులు చేసె నదే మోకాళ్ల బంటి
వోడక పిడికిలించి వుగ్రదైత్యుల తలలు
బేడలుగాఁ జేసినాఁడు పెద్ద హనుమంతుఁడు ॥ఏమని॥

జళిపించి వలకేలు సకలము మెచ్చ నెత్తె
కులగిరులు తన తొడల సందినే యడఁచె
బలువుఁడు శ్రీవేంకటపతిబంటు మతంగాద్రి
బిలమువాత నున్నాఁడు పెద్దహనుమంతుఁడు ॥ఏమై॥

(2-350)

శంకరాభరణం

ఏలవయ్య లోకమెల్ల యిట్టి రాము దీవెనచే
నీలవర్ణ హనుమంత నీవు మాకు రక్ష ॥పల్లవి॥

మొదల నింద్రుఁడు నీ మోమున కెల్లా రక్ష
యిదె నీ శిరసునకు నినుఁడు రక్ష
కదిసి నీ కన్నులకు గ్రహతారకాలు రక్ష
చెదరని నీ మేనికెల్ల శ్రీరామరక్ష ॥ఏలవయ్య॥

పిరుఁదు కాలమునకు బెడిదపు శక్తి రక్ష
గరుడఁడు నీ కరయుగముల రక్ష
గరిమ నీ కుక్షికి కరివరదుఁడు రక్ష
సిరుల నీ మహిమకు శ్రీరామరక్ష ॥ఏలవయ్య॥

వడి నీ పాదములకు వాయుదేవుఁడు రక్ష
తొడలకు వరుణుఁడు తొడగు రక్ష
విడువని మతికిని వేదరాసులే రక్ష
చెడని నీ యాయువుకు శ్రీరామరక్ష ॥ఏలవయ్య॥

నలువ నీ గళరక్ష నాలుక కుర్వర రక్ష
అలర నీ సంధులకు హరుఁడు రక్ష
పలు నీ రోమములకు బహుదేవతలు రక్ష
చెలఁగు నీ చేఁతలకు శ్రీరామరక్ష

అంగపు నీ తేజమున కగ్నిదేవుఁడు రక్ష
శృంగారమున కెల్లా శ్రీసతి రక్ష
మంగాంబునిధి హనుమంత నీకే కాలము
చెంగట శ్రీవేంకటాద్రి శ్రీరామరక్ష ॥ఏలవయ్య॥

(4-459)

పాడి

ఒక్కఁడే యేకాంగ వీరు ఁడుర్వికి దైవమైనాఁడు
యెక్కడా హనుమంతుని కెదురా లోకము ॥పల్లవి॥

ముందట నేలే పట్టమునకు బ్రహ్మాయినాఁడు
అందరు దైత్యులఁ జంపి హరి పేరైనాఁడు
అంది రుద్రవీర్యము దానై హరుఁడైనాఁడు
యెందు నీ హనుమంతుని కెదురా లోకము ॥ఒక్కఁడే॥

చుక్కలు మోవఁ బెరిగి సూర్యుఁడు దానైనాఁడు
చిక్కఁ బాతాళము దూరి శేషుఁడైనాఁడు
గక్కన వాయుజుఁడై జగత్ప్రాణుఁ డైనాఁడు
యెక్కువ హనుమంతుని కెదురా లోకము ॥ఒక్కఁడే॥

జలధిఁ బుటమెగసి చంద్రుఁడు దానైనాఁడు
చెలఁగి మేరుపు పొంత సింహమైనాఁడు
బలిమి శ్రీవేంకటేశు బంటై మంగాంబుధి
నిల యీ హనుమంతుని కెదురా లోకము ॥ఒక్కఁడే॥

(4-462)

శ్రీరాగం

ఓ పవనాత్మజ వో ఘనుఁడ
బాపు బాపనఁగఁ బరగితిగా ॥పల్లవి॥

వో హనుమంతుఁడ వుదయాచల ని
ర్వాహక నిజసర్వ ప్రబల
దేహము మోఁచిన తెగువకు నిటువలె
సాహస మిటువలె ఁజూటితిగా ॥ఓపవనాత్మజ॥

వో రవిగ్రహణ వో దనుజాంతక
మారు లేక మతి మలసితిగా
దారుణపు వినతా తనయాదులు
గారవింప నిటు గలిగితిగా ॥ఓపవనాత్మజ॥

వో దశముఖహర వో వెంకటపతి
పాద సరోరుహ పాలకుఁడా
యీ దేహముతో నిన్ని లోకములు
నీ దేహమెక్క నిలిచితిగా ॥ఓపవనాత్మజ॥

(4-327)

రామక్రియ

కలశాపురముకాడ కందువ తోటలనీడ
వెలయుచు నున్నవాఁడు వీఁడె హనుమంతుఁడు ॥పల్లవి॥

తాటించి పండ్లగొల దాపరి చేతఁ బట్టక
వాటమై దైత్యుల c గొట్ట వలచె యెత్తి
గాఁటాన శిరసుపైకి గక్కనఁ దోఁక నిక్కించి
మేటియై నిలుచున్నాఁడు మించి హనుమంతుఁడు ॥కలశా॥

బాల సూర్యబింబమును పండుగాను భావించి
చాలుకొని cబాదముల జంగ చాఁచి
కోలు ముందుగా సత్వ గూడ నురముబ్బించి
నేలా మిన్నూ మోఁచినాఁడు నిండి హనుమంతుఁడు ॥కలశా॥

ముంచిన ప్రతాపమున మొగమున బిగించుకొని
అంచెల నన్నిటాను జయమునఁ బొంది
యెంచcగ శ్రీవేంకటేశు కితవరి దాసుఁడై
మంచి వరము లిచ్చీని మాకు హనుమంతుఁడు ॥కలశా॥

(28-491)

సామంతం

కలశాపురము కాడ కందువ సేసుకొని
అలరుచు నున్నవాఁడు హనుమంతరాయఁడు ॥పల్లవి॥

సహజాన నొక జంగ చాఁచి సముద్రము దాఁటె
మహిమ మీరఁగ హనుమంతరాయఁడు
యిహమున రాముబంటై యిప్పుడూ నున్నవాఁడు
అహరహమును దొడ్డ హనుమంతరాయఁడు ॥కలశా॥

నిండు నిధానపు లంక నిమిషాన నీరు సేసె
మండిత మూరితి హనుమంతరాయఁడు
దండితో మగిడి వచ్చి తగ సీత శిరోమణి
అండ రఘుపతి కిచ్చె హనుమంతరాయఁడు ॥కలశా॥

వదలని ప్రతాపాన వాయుదేవుసుతుఁడై
మదియించినాఁడు హనుమంతరాయఁడు
చెదరక యే పొద్దు శ్రీవేంకటేశు వాకిట
నదివో కాచుకున్నాఁడు హనుమంతరాయఁడు ॥కలశా॥

(4.467)

పాడి

కలశాపురము కాడ గంధమాకులనీడ
నలరేవు మేలు మేలు హనుమంతరాయ ॥పల్లవి॥

సంజీవి కొండ దెచ్చి సౌమిత్రి బ్రతికించితి
భంజించితి వసురుల బలివిడిని
కంజాప్తకుల రాఘవుని మెప్పించితివి
అంజనీ తనయ వో హనుమంతరాయ ॥కలశా॥

లంక సాధించితివి నీ లావు లెల్లాఁ జూపితివి
కొంకక రాముని సీతఁ గూరిచితివి
లంకెల సుగ్రీవునికి లలిఁబ్రధాని వైతివి
అంకెలెల్లాఁ నీకుఁ జెల్లె హనుమంతరాయ ॥కలశా॥

దిక్కుల గెలిచితివి ధీరతఁ బూజ గొంటివి
మిక్కిలి ప్రతాపాన మెరసితివి
ఇక్కువతో శ్రీవేంకటేశ్వరు బంటవైతివి
అక్కజపు మహిమల హనుమంతరాయ ॥కలశా॥

(3-521)

మాళవి

కలశాపురముకాడ ఁగాచుకున్నాఁడు
వలసిన వరాలిచ్చీ వాయునందనుఁడు ॥పల్లవి॥

మాయ బిలము చొచ్చి మగుడి యంబుధిలోని
చాయాగ్రహము ఁజంపి చయ్యన దాఁటి
ఆ యెడ లంకిణిఁ గొట్టి యంతలో జానకిఁగని
వాయువేగాన వచ్చిన వాయునందనుఁడు ॥కలశా॥

కడలి దరి నుండిన కపులతో ఁగూడుకొని
వడదీరఁగా మధువనము చొచ్చి
బడి రామునికి సీతాపరిణామ మెల్లాఁజెప్పె
వడి గలవాఁడితఁడు వాయునందనుఁడు ॥కలశా॥

రావణాది రాక్షసుల రామునిచే సాధింపించి
ఆ విభుని సీతఁ గూర్చి అయోధ్య నుంచె
శ్రీవేంకటేశుఁ గొల్చి శిష్టరక్షణమునకై
వావిరి నిలుచున్నాఁడు వాయునందనుఁడు ॥కలశా॥

(2.216)

నాట

కొలిచిన వారికి cగొమ్మని వరము లిచ్చీ
వెలయc గలశాపురి వీధి హనుమంతుcడు ॥పల్లవి॥

బెట్టుగా నొకచేత cజూపెడి తన ప్రతాపము
పట్టుకున్నా cడొకచేత cబండ్లగొాల
మెట్టుకొన్నవి రాకాసి మెదడు తోడి తలలు
రట్టడి కలశాపుర దిట్ట హనుమంతుcడు ॥కొలిచిన॥

చెచ్చెర వీనుల నాలించేది సురల నుతులు
కొచ్చి కొచ్చి తోcక cజుట్టుకొన్నది నింగి
తచ్చి చూచేది కన్నుల దాసుల మీcది కరుణ
రచ్చ కెక్కెc గలశాపురము హనుమంతుcడు ॥కొలిచిన॥

వసుధ మతిలోనిది స్వామికార్య విశ్వాసము
వెసc దనపనైనది విష్ణుభక్తి
పసగా శ్రీవేంకటేశ బలు నీ బంట్లలోన
రసికుcడు కలశాపురము హనుమంతుcడు ॥కొలిచిన॥

(3-232)

గుండక్రియ

ఘను డాతఁడా యితఁడు కలశాపురము కాడ
హనుమంతు డితఁడా అంజనా తనయుఁడు ॥పల్లవి॥

పెడచేత లోచేత బెరసి కొందరి గొట్టె
అదరి దానవుల హనుమంతుడు
బెడిదంపు బెను దోఁక బిరబిర దిప్పి మొత్తె
అడఁగ మాల్యవంతు హనుమంతుఁడు ॥ఘను॥

దాకాల మోఁకాల దాటించె గొందరి
ఆకాశవీధి నుండి హనుమంతుఁడు
పైకొని భుజములఁ బడఁ దాఁకె గొందరి
ఆకడ జలధిలోను హనుమంతుఁడు ॥ఘను॥

అరుపుల నూరుపుల నందరిఁ బారఁగఁ దోలె
ఔరా సంజీవి కొండ హనుమంతుఁడు
మేరతో శ్రీవేంకటాద్రి మీఁది దేవుని బంటు
ఆరి తేరిన బిరుదు హనుమంతుఁడు ॥ఘను॥

(3-302)

సామంతం

చెల్లె నీ చేఁతలు నీకే చేరి మేడెగుడి దిన్న
నల్లదె కంటిమి నిన్ను హనుమంతరాయ ॥పల్లవి॥

జంగ చాఁచి నట్టి నీ సంగడి పాదములు
చెంగలించి యెత్తిన నీ శ్రీహస్తము
ముంగలిఁ బిడికిలించి మొలఁ జేర్చిన చేయి
అంగమాయ నీ సొబగు హనుమంతరాయ ॥చెల్లె॥

పెరిగిన వాలము పెద్దైన పిరుఁదును
అరిగి జలధి దాఁటే యాయితమును
సిరుల బంగారు కాసె చెలఁగిన సింగారము
అరుదాయ నీ వునికి హనుమంతరాయ ॥చెల్లె॥

స్వామి కార్యపుఁజింత జానకి సేమపువార్త
దీమసాన మగుడి యేతెంచిన చేఁత
రామనామజపముతో రతి శ్రీవేంకటపతి
కామేటి బంటవైతివి హనుమంతరాయ ॥చెల్లె॥

(4-413)

గౌళ

తలcచరో జనులు యీతని పుణ్యనామములు
సులభముననే సర్వశుభములు గలుగు ॥పల్లవి॥

హనుమంతుcడు వాయుజుc డంజనా తనయుcడు
వనధి లంఘన శీలవైభవుడు
దనుజాంతకుcడు సంజీవశైల సాధకుcడు
ఘనుcడు కలశాపుర కాంతహనుమంతుcడు ॥తలcచరో॥

లంకాసాధకుcడు లక్ష్మణ ప్రబోధకుcడు
శంకలేని సుగ్రీవ సచివుcడు
పొంకపు రాముని బంటు భూమిజ సంతోషదూత
తెంకినే కలశాపుర దేవహనుమంతుcడు ॥తలcచరో॥

చటులార్జునసఖుcడు జాతరూపవర్ణుcడు
ఇట మీcద బ్రహ్మ పట్ట మేలేటి వాcడు
నటన శ్రీవేంకటేశు నమ్మిన సేవకుcడు
పటు కలశాపుర ప్రాంత హనుమంతుcడు ॥తలcచరో!!

(4-483)

అహిరినాట

త్రివిక్రమ మూర్తియైన దేవునివలె నున్నాఁడు
భువి సేవించే వారి పాలి పుణ్యఫల మీతఁడు ॥పల్లవి॥

అంచె నుదయాస్త గిరులందు నొక జంగ చాఁచి
వంచించక మిన్ను దాఁక వాల మెత్తి
ముంచి బ్రహ్మలోకము మోవఁగఁ బ్రతాపమున
పెంచినాఁడు తన మేను పెద్ద హనుమంతుఁడు ॥త్రివిక్రమ॥

తిరముగ హస్తములు దిక్కులు నిండఁబరపి
వరుస ఁగర్ణము లిరువంక ఁజిక్కించి
దురదుర మస్తకము ధ్రువమండలము సోఁక
పెరిగినాఁ డిదివో పెద్ద హనుమంతుఁడు ॥త్రివిక్రమ॥

అక్కజపు రోవుము లన్ని లోకము లొరయ
మొక్కుచు శ్రీవేంకటేశు మోహపు బంటై
పక్కన నజాండ కప్పరము నిండాఁ దాను
పిక్కిటిల్లినాఁడిదివో పెద్దహనుమంతుఁడు ॥త్రివిక్రమ॥

(28-496)

ముఖారి

నెర బిరుదిన్నిటాను నీ బంటు
వొరసె గగన మదివో నీ బంటు ॥పల్లవి॥

ముంచిన చుక్కలు మొలపూసలుగాఁ
బెంచె మేను పెళపెళ నార్చి
అంచులు మోవఁగ నబ్జభవాండము
నించె నార్భటము నీ బంటు ॥నెరబిరు॥

గగన లోకములు గడగడ వణఁకఁగ
నెగసె హుటాహుటి నీ బంటు
మగటిమి మెరయఁగ మందుల కొండకు
నిగిడి కోయనుచు నీ బంటు ॥నెరబిరు॥

ఇమ్ముల రఘుపతి హితుఁడై సీతకు
నెమ్మన మలరిన నీ బంటు
కమ్మర నిదె వేంకటేశ నీ చే
నిమ్మపండైన నీ బంటు ॥నెరబిరు॥

(4-67)

గౌళ

నేల మిన్ను నొక్కటైన నీ బంటు వొక్క
వేలసే యక్షుని cదెగ వేసెcగా నీ బంటు ॥పల్లవి॥

ఉంగర మెగర వేసి యుదధిలో cబడకుండ
నింగికి cజెయి చాcచె నీ బంటు
చంగున జలధి దాcటి జంబుమాలి నిలమీcద
కుంగ cదొక్కి పదముల cగుమ్మెcగా నీ బంటు ॥నెల॥

వెట్టగా రావణు దొమ్ము విరుగ cజేతనే గుద్దె
నిట్ట తాడువంటి వాcడు నీ బంటు
దిట్టయై మందులకొండ తేజమున నడురేయి
పట్ట పగలుగ cదెచ్చె బాపురే నీ బంటు ॥నేల॥

అలర నన్నియుc జేసి అజుని పట్టానకు
నిలుచున్నాcడదివో నీ బంటు
బలువేంకటేశ ఈ పవన నందనుcడు
కలిగి లోకములెల్లc గాచెcగా నీ బంటు ॥నేల॥

(1-69)

వరాళి

పంతగాఁడు మిక్కిలి నీ పవనజుఁడు
రంతుకెక్కె మతంగ పర్వత పవనజుఁడు ॥పల్లవి॥

వాలాయమై యెంత భాగ్యవంతుఁడో దేవతలచే
బాలుఁడై వరములందె ఁబవనజుఁడు
పాలజలనిధి దాఁటి పరగ సంజీవి దెచ్చి
యేలిక ముందర ఁబెట్టె యీ పవనజుఁడు ॥పంతగాఁడు॥

సొంటులు సోదించి తెచ్చి సుగ్రీవు రాఘవునికి
బంటుగాఁగఁ బొందు సేసెఁ బవనజుఁడు
వొంటినే రాముని ముద్ర వొసఁగి సీత ముందర
మింటి పొడవై పెరిగె మేఁటి పవనజుఁడు ॥పంతగాఁడు॥

కిట్టి శ్రీవేంకటేశ్వరు కృపచే ముందరి బ్రహ్మ
పట్ట మేల నున్నవాఁడు పవనజుఁడు
చుట్టి చుట్టి తనకు దాసులయినవారికి
గట్టి వరము లిచ్చె నీ ఘనపవనజుఁడు ॥పంతగాఁడు॥

(4-273)

రామక్రియ

పంతగాఁడు మిక్కిలి బంటతనమునను
అంతటా cగలశాపుర హనుమంతరాయఁడు ॥పల్లవి॥

నీరధి చంగన దాఁటి నెట్టన లంక చొచ్చి
శ్రీరాము నుంగరము సీతకిచ్చి
మేరమీరి యక్షు cగొట్టి మేటి వనము వెఱికె
అరయఁ గలశాపుర హనుమంతరాయఁడు ॥పంతగాఁడు॥

ఘాతతో లంక గాలిచి గక్కన లంకిణి cజంపి
యీతలికి మిగుడ cదా నేతెంచి
సీతాశిరోమణి శ్రీరామునకు నిచ్చె
అతcడే కలశాపుర హనుమంతరాయఁడు ॥పంతగాఁడు॥

అల రావణుని గెల్చి అయోధ్యాపురికి వచ్చి
బలురాముని సీతతో cబట్టము గట్టి
నిలిచె శ్రీవేంకటాద్రి నిలయుని యెదుటను
అలరె cగలశాపుర హనుమంత రాయఁడు ॥పంతగాఁడు॥

(3-503)

వరాళి

పదియారు వన్నెల బంగారు కాంతులతోడ
పొదలిన కలశాపుర హనుమంతుఁడు ॥పల్లవి॥

యెడమ చేత cబట్టె నిదివో పండ్లగొల
కుడిచేత రాకాసి గుంపుల గొట్టె
తొడిcబడ నూరుపులతో cదూరుపు మొగమైనా cడు
పొడవైన కలశాపుర హనుమంతుఁడు ॥పదియారు॥

తొక్కి యక్షకుమారుని cదుంచి యడగాళ సంది
నిక్కించెను తోcక యెత్తి నింగి మోవను
చుక్కలు మోవc బెరిగి సుతు వద్ద వేదాలు
పుక్కిట cబెట్టె cగలశాపుర హనుమంతుఁడు ॥పదియారు॥

గట్టి దివ్యాంబరముతో కవచకుండలాలతో
పట్టపు శ్రీవేంకటేశు బంటు తానాయ
అట్టె వాయువునకును అంజని దేవికిని
పుట్టినాcడు కలశాపుర హనుమంతుఁడు ॥పదియారు॥

(4-167)

సాళంగనాట

పెరిగినాఁడు చూడరో పెద్ద హనుమంతుఁడు
పరగి నానావిద్యల బలవంతుఁడు ॥పల్లవి॥

రక్కసుల పాలికి రణరంగ శూరుఁడు
వెక్కసపు యేకాంగ వీరుఁడు
దిక్కులకు సంజీవి దెచ్చిన ధీరుఁడు
అక్కజమైనట్టి యాకారుఁడు ॥పెరిగి॥

లలిమీరిన యట్టి లావుల భీముఁడు
బలు కపికుల సార్వభౌముఁడు
నెలకొన్న లంకా నిర్ధూమ ధాముఁడు
తలంపున రామునాత్మా రాముఁడు ॥పెరిగి॥

దేవకార్యముల దిక్కు వరేణ్యుఁడు
భావింపఁగఁ దపః ఫల పుణ్యుఁడు
శ్రీవేంకటేశ్వరు సేవాగ్ర గణ్యుఁడు
సావధానుఁడు సర్వశరణ్యుఁడు ॥పెరిగి॥

(4-528)

లలిత

బిరుదు బంటితఁడు పెద్ద హనుమంతుఁడు
సిరులతో రామునికి సీతాదేవికిని ॥పల్లవి॥

మూఁడులోకములు ఁదుదముట్ట ఁబెరిగిన వాఁడు
వాఁడె హనుమంత దేవర ఁజూడరో
పోఁడిమి దైత్యుల గెల్చి పూఁచి చేయెత్తుకున్నాఁడు
వాఁడి ప్రతాపము తోడ వాయుజుఁడు ॥బిరుదు॥

ధ్రువమండలము మోవఁ దోఁక యెత్తుకున్నవాఁడు
సవరనై పెనుజంగ చాఁచుకున్నాఁడు
భువి ఁగవచకుండలంబులతో ఁబుట్టినవాఁడు
వివరించ నేకాంగ వీరుఁడైన వాఁడు ॥బిరుదు॥

పెనచి పండ్లగొల పిడికిలించుకున్నాఁడు
ఘనుఁడిన్నిటా స్వామి కార్య పరుఁడు
వినయపు శ్రీ వేంకటవిభునికి హితవరి
యెనసి మొక్కఁగదరో యెదుట నున్నాఁడు ॥బిరుదు॥

(4-486)

సామంతం

మంగాంబుధి హనుమంతుని శరణ
మంగవించితిమి హనుమంతా ॥పల్లవి॥

బాలార్క బింబము ఫలమని పట్టిన
ఆలరి చేఁతల హనుమంతా
తూలని బ్రహ్మాదులచే వరములు
వోలి చేకొనిన వో హనుమంతా ॥మంగా॥

జలధి దాఁట నీ సత్త్వము కపులకు
నలరి దెలిపితివి హనుమంతా
యిలయు నాకసము నేకముగా నటు
బలిమి బెరిగితివి భళీ హనుమంతా ॥మంగా॥

పాతాళము లోపలి మైరావణు
నాతల జంపిన హనుమంతా
చేతులు మోడ్చుక శ్రీవేంకటపతి
నీతల గొలిచే హిత హనుమంతా ॥మంగా॥

(4-444)

రామక్రియ

మగటిమి గల హనుమంతరాయ
దిగువ పట్టణములోని దేవ హనుమంత ||పల్లవి||

చక్కఁగా దోఁక చాఁచి జంగవెట్టి చేచాఁచి
అక్కజపు ప్రతాపపు హనుమంతుఁడా
రక్కసులఁ దునుమాడి రాముని దేవులకు
దిక్కై వుంగర మిచ్చిన దేవ హనుమంత ||మగటిమి||

కీలు గంటు వేసుకొని కెరలి పిడికిలించి
ఆలకించేవు దిక్కులు హనుమంతుఁడా
నెలకు మింటికి మేను నిండఁ బెరిగి యక్షుని
తీలువడఁ గొట్టినట్టి దేవ హనుమంతుఁడా ||మగటిమి||

తమితోడ దాసులను తప్పక కాచేనని
అమర నభయ మిచ్చిన హనుమంతుఁడా
జమళి శ్రీవేంకటేశు సరస వూడిగానకు
తిమురుచు నుండే యట్టి దేవ హనుమంతా ||మగటిమి||

(2-250)

శంకరాభరణం

మతంగ పర్వతమాడ మాల్యవంతము నీడ
అతిశయిల్లిన పెద్ద హనుమంతుఁడితఁడా ॥పల్లవి॥

యీతఁడా రాముని బంటు యీతఁడా వాయుసుతుఁడు
ఆతత బలాఢ్యుఁ డందు రాత ఁడితఁడా
సీతను వెదకి వచ్చి చెప్పిన యాతఁడితఁడా
ఘాతల లంకలోని రాక్షసవైరి యితఁడా ॥మతంగ॥

అంజనాసుతుఁడితఁడా అక్షమర్దనుఁడితఁడా
సంజీవని కొండ దెచ్చె సారె నితఁడా
భంజించెఁ గాలనేమిని పంతమున నితఁడా
రంజిత ప్రతాప కపిరాజసఖుఁ డితఁడా ॥మతంగ॥

చిరజీవి యితఁడా జితేంద్రియుఁ డితఁడా
సురల కుపకారపు చుట్ట మీతఁడా
నిరతి శ్రీవేంకటాద్రిని విజనగరములో
నరిది వరములిచ్చీ నందరికి నితఁడా ॥మతంగ॥

(2-223)

సామంతం

మాయపు దనుజుల మదవైరి కపి
రాయఁడు వీఁడివో రాముని బంటు ॥పల్లవి॥

పెట్టినజంగయు పెంపు మిగుల మొలఁ
గట్టిన కాసెయు గర్వమున
నిట్టనిలచి పూనిన చేత నడిమి
దిట్ట వీఁడువో దేవునిబంటు ॥మాయపు॥

నవ్వుచు లంకానగరపు దనుజుల
కొవ్వణిచిన కపికుంజరుఁడు
ముప్వురు వేల్పుల మోదవిభూతియగు
రవ్వగు సీతారమణుని బంటు ॥మాయపు॥

పంకజ సంభవు పట్టము గట్టను
వుంకించిన తనవొయనిచే
పొంకపు కలశాపుర హనుమంతుడు
వేంకట రమణుని వేడుక బంటు ॥మాయపు॥

(1-279)

రామక్రియ

మొక్కరయ్య అన్నిటికి మూల మీతఁడు
చుక్కలు మొలపూసలై సొంపుమీరీ నితఁడు ॥పల్లవి॥

అదె కలశాపుర హనుమంతుఁడు
వుదయార్కు ఫలమని వొగ్గుచున్నాఁడు
వుదటు బాలక్రీడ నుబ్బుచున్నాఁడు
మదించి రాముని బంటై మలయుచున్నాఁడు ॥మొక్కరయ్య॥

జలనిధి కొక జంగ చాఁచుకున్నాఁడు
యిల ఁబ్రతాపమున ఁజేయెత్తుకున్నాఁడు
బలువాల మల్లార్చి పట్టుకున్నాఁడు
వెలయఁగఁ గీలుగంటు వేసుకున్నాఁడు ॥మొక్కరయ్య॥

సరుగ లంకారాజ్యము సాధించినాఁడు
అరిది సీతకు సేమ మందించి నాఁడు
నిరతి శ్రీవేంకటాద్రి నిలయునికి
పరగిన సేవలను ఁబ్రబలుచున్నాఁడు ॥మొక్కరయ్య॥

(3-148)

సాళంగనాట

మొక్కరో మొక్కరో వాఁడె ముందర నిలుచున్నాఁడు
యెక్కువ రామునిబంటు యేకాంగవీరుఁడు ॥పల్లవి॥

పెట్టిన జంగతోడి పెద్ద హనుమంతుఁడు
పట్టెను యెడమ చేతి బలుముష్టి
మెట్టినాఁడు పాదముల మించు రాకాశితలలు
కొట్టె ననుచు నెత్తె గొప్ప వలకేలు ॥మొక్కరో॥

వంచెను శిరసు మీఁద వాలుగాఁ దన తోఁక
పెంచెను మిన్నులు మోవ పెను దేహము
నించినాఁడు రౌద్రము నిడుపాటి దవడల
కాంచనపు పుట్టుకాశ కడు బిగిఇంచెను ॥మొక్కరో॥

పెనచి తొడలు దాఁక పెద్ద పదకము వేసె
తనువుపై వేలాడే దండలతోడ
అనయము శ్రీవేంకటాద్రి దేవుని బంటు
పెనుబలమై యున్నాఁడు విట్ఠలము లోనను ॥మొక్కరో॥

(3-301)

బౌళి రామక్రియ

వీఁడివో కలశాపుర వీరహనుమంతుఁడు
వాఁడిమి మెరసినట్టి వజ్రపాణి యితఁడు ॥పల్లవి॥

చలపట్టి జంగచాఁచి జలధి దాఁటినవాఁడు
తలకొన్న రాముని ప్రతాపపు వాఁడు
యెలమి సీత కుంగర మిచ్చి మెప్పించిన వాఁడు
కలగుండు వడ లంక గాలిచినవాఁడు ॥వీఁడివో॥

మగిడి రాఘవునకు మణి దెచ్చినట్టివాఁడు
గగనము మోచిన కాయము వాఁడు
మొగి సూర్యునిచే శాస్త్రములు చదివిన వాఁడు
పగటున మీఁది బ్రహ్మ పట్ట మేలే వాఁడు ॥వీఁడివో॥

యిప్పుడూఁ బ్రాణముతోనే యిల దేవుఁడైన వాఁడు
చెప్ప గొత్తైన మహిమ జెన్నొందు వాఁడు
ముప్పిరి శ్రీవేంకటేశు మూలబలమైనవాఁడు
వొప్పగు వరా లిందరి కొసగేటి వాఁడు ॥వీఁడివో॥

(4-525)

బౌళి

వీఁడిగో నిలుచున్నాఁడు విజనగరములోన
వేఁడు కొన్న ప్రతాపాన ఁబెద్ద హనుమంతుఁడు ॥పల్లవి॥

ఇదె పుట్టు ఁగౌపీనము హేమకుండలములతో
నుదయించి నా ఁడిత ఁదుర్వి మీఁదను
పదరి బాలార్కుని పండనుచు ఁబట్టినాఁడు
వదలక దేవతల వరమందినాఁడు ॥వీఁడిగో॥

నులిచి తా వాలము మిన్నుల మోవఁజూఁచినాఁడు
జలధి దాఁటఁగ జంగ చాఁచినాఁడు
ఇల నసురుల మీఁద వలచెయ్యెత్తిన వాఁడు
నిలువెల్ల సాహసమై నిండుకొనున్నాఁడు ॥వీఁడిగో॥

పెక్కు పండ్ల గొలలు పిడికిలించిన వాఁడు
మిక్కిలి లంక సాధించి మించిన వాఁడు
ఇక్కువతో శ్రీవేంకటేశ్వరు బంటైన వాఁడు
తక్కక లోకములెల్లా దయఁగాచే వాఁడు ॥వీఁడిగో॥

(3-519)

శంకరాభరణం

శరణు కపీశ్వర శరణం బనిలజ
పరవి నెంచ నీసరి యిఁక నేరీ ॥పల్లవి॥

పుట్టిన నాఁడే భువనము లెరఁగఁగ
పట్టితి సూర్యుని ఁబండనుచు
ముట్టిన చుక్కలు మోవఁగఁ బెరిగితి
లిట్టి ప్రతాపివి యెదురేదయ్యా ॥శరణు॥

అంపిన యప్పుడె యంబుధి దాఁటితి
నింపులు సీతకు నిచ్చితివి
సంపద మెరయుచు సంజీవి దెచ్చితి
పెంపును సొంపును ఁబేర్కొన వశమా ॥శరణు॥

చెదరక నేఁడే శ్రీవేంకటగిరిఁ
గదిసి రాము కృప గైకొంటి
వదలక నీ కృపవాఁడనైతి నిదె
యెదుటనె కాచితి విఁక ఁగడమేమీ ॥శరణు॥

(3-421)

సాళంగనాట

శరణు శరణు వేదశాస్త్ర నిపుణ నీకు
అరుదైన రామకార్య ధురంధరా ॥పల్లవి॥

హనుమంతరాయ అంజనాతనయా
ఘనవాయుసుత దివ్యకామరూప
అనుపమ లంకాదహన వార్ధిలంఘన
జనసురనుత కలశాపుర నివాస ॥శరణు॥

రవి తనయ సచివ రావణవనాపహార
పవన వేగ బలాఢ్య భక్త సులభ
భువన పూర్ణ దేహా బుద్ధివిశారద
జవసత్వ వేగ కలశాపుర నివాస ॥శరణు॥

సీతాశోకనాశన సంజీవశైలాకర్షణ
ఆతతప్రతాపశౌర్య అసురాంతక
కౌతుక శ్రీవేంకటేశు కరుణా సమేత
శాంతకుంభవర్ణ కలశాపురనివాస ॥శరణు॥

(2-347)

నాట

సరిలే రితనికి సాహస విక్రముఁ డీతఁ
డరయ కలశాపుర హనుమంతుఁడు ||పల్లవి||

వుదధి లంఘించినాఁడు వుబ్బున మైనాకముచే
పొదలి నట్టనడుమ ఁబూజ గొన్నాఁడు
సదరాననే లంక సాధించి వచ్చినాఁడు
అదివో కలశాపుర హనుమంతుఁడు ||సరిలే||

సంజీవి దెచ్చినాఁడు సమరరంగమందు
భంజించి వానరుల బదికించినాఁడు
అంజనీదేవికి ఁగొడుకైనాఁడు యే పనుల
నంజఁడు కలశాపుర హనుమంతుఁడు ||సరిలే||

బలు రాకాసులనెల్లా పట్టి చదిపినవాఁడు
ఇల రామునికి ఁగడు హితుఁడైనాఁడు
చెలఁగి శ్రీవేంకటేశు సేవ సేయుచున్నవాఁడు
అలరి కలశాపుర హనుమంతుఁడు ||సరిలే||

(4-499)

దేశాక్షి

సీతా శోక విఘాతక వో
పాతాళ లంకాపతి విభాళా ||పల్లవి||

హనుమంతరాయ అంజనీతనయ వో
వనధి లంఘన గాత్ర వాయుపుత్రా
యినకులాధిప నిజహిత జగన్నుత
వనజోదరసేవక సత్వధనికా ||సీతా||

ప్రళయాంతక రూప బలదీప రవిఫల
గిళన ప్రతాప సుగ్రీవ ప్రియా
కుళక దానవ సంకుల విదారణ
భళిభళి జగత్పతి బలు బంటా ||సీతా||

పంకజాసను దివ్యపదవైభవ వో
లంకిణీ ప్రాణ విలంఘన
వేంకటేశ్వరు సేవావీర మహాధీర
కింకరరాయ సుఖీభవ ||సీతా||

(1-366)

అనుబంధం - 1

హనుమత్సంకీర్తనలలో వివిధ హనుమద్రూపాలు.

ఉగ్రహనుమంతుడు	4.85
కాంతహనుమంతుడు	4.483
గురు హనుమంతుడు	3.522
ఘన హనుమంతుడు	4.273, 4.275, 4.490
చొక్కపు హనుమంతుడు	3.138
చొప్పడు. హనుమంతుడు	4.490
జయ హనుమంతుడు	3.522
దిట్ట హనుమంతుడు	3.232
దివ్య హనుమంతుడు	2.249, 4.272
దేవ హనుమంతుడు	2.250, 4.483
దొడ్డ హనుమంతుడు	2.207, 4.467
పెద్ద హనుమంతుడు	2.207, 2.218, 2.223, 2.350, 3.138, 3.143, 3.500, 3.519 4.158, 4.470, 4,486, 4.501, 4.509, 4.528, 28,496
పెను హనుమంతుడు	4.493
పొడవైన హనుమంతుడు	2.207
బిరుదు హనుమంతుడు	3.302
భీషణ హనుమంతుడు	3.138
మహిమ హనుమంతుడు	3.521
మేంటి హనుమంతుడు	4.273
వీర హనుమంతుడు	4.525
సొబగు హనుమంతుడు	4.413
హిత హనుమంత	4.444

అనుబంధం - 2

క్షేత్ర సంకీర్తనలు

కలశాపుర హనుమంతుడు	1.279, 2.216, 2.347, 3.144, 3.148 3.232, 3.302, 3.347, 3.503, 3.521, 4.141, 4.155, 4.167, 4.272, 4.467, 4.483, 4.490, 4.499, 4.506, 4.525, 28.491 ....
మంగాంబుధి హనుమంతుడు	4.444, 4.458, 4.459, 4.462
మతంగపర్వత హనుమంతుడు	2.207, 2.223, 2.350, 3.143, 4.158, 4.273
దిగువ పట్టణము తిరుపతి హనుమంతుడు	2.250
మేడెగుడిదిన్న	4.413
విజయనగరం	2.223, 3.138, 3.519, 4.85
విట్ఠలము?	3.301

స్థల నిర్దేశంలేని సంకీర్తనలు

1.69, 1.366, 2.218, 2.249, 3.138, 3.319, 3.421, 3.500, 3.519, 3.522, 4.278, 4.327, 4.413, 4.470, 4.486, 4.493, 4.501, 4.509, 4.528, 28.496, ...

ఉపకరించిన రచనలు

తెలుగు

అన్నమయ్య పదకవితల్లో రామకథ (1981) జి. బాలసుబ్రహ్మణ్యం.

ఆంధ్ర జానపద సాహిత్యము - రామాయణము (1986) కె.మలయ వాసిని, ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం, వాల్తేరు.

ఆంధ్రయక్షగాన వాఙ్మయచరిత్ర (1961) యస్వీ జోగారావు, ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తు, వాల్తేరు.

ఆంధ్రవాగ్గేయకార చరిత్రము (1975) బాలాంత్రపు రజనీ కాంతరావు, విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్, విజయవాడ.

ఆంధ్రశతక సాహిత్యవికాసము (1976) డా॥ కె.గోపాలకృష్ణ రావు, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము, హైదరాబాదు.

కడప ఊర్లపేర్లు (1976) డా॥ కేతు విశ్వనాథరెడ్డి, నవ్యపరిశోధక ప్రచురణలు, తిరుపతి.

తాళ్లపాక అన్నమాచార్య జయంతి ఉత్సవసంచిక (1978) సం॥ కామిశెట్టి శ్రీనివాసులుశెట్టి, తి.తి. దేవస్థానం, తిరుపతి.

తాళ్లపాక కవుల పదకవితలు - భాషాప్రయోగ విశేషాలు (1976) డా॥ వేటూరి ఆనందమూర్తి, నిజాం కాలేజి, హైదరాబాదు.

తాళ్లపాక కవుల కృతులు - వివిధ సాహితీ ప్రక్రియలు డా॥ వి.ఆనంద మూర్తి, నిజాం కాలేజి, హైదరాబాదు.

తెలుగు కావ్యావతారికలు (1968) డా॥ జి.నాగయ్య శ్రీవేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయము, తిరుపతి.

తెలుగు జానపద గేయ సాహిత్యము (1978) డా॥ బిరుదు రాజ రామరాజు, జానపద విజ్ఞాన ప్రచురణలు, హైదరాబాదు.

దాక్షిణాత్య సాహిత్య సమీక్ష (1978) డా॥ జి.నాగయ్య, నవ్య పరిశోధక ప్రచురణలు, తిరుపతి.

రామరసవాహిని (విదేశాలలో రామకథ) డా॥ జె.వి. సుబ్బారాయడు, నవోదయ పబ్లిషర్స్, విజయవాడ.

శ్రీ తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుల జీవితచరిత్రము (1978) శ్రీతాళ్లపాక చినతిరువెంగళనాథుడు, పరిష్కర, గౌరిపెద్ది రామసుబ్బశర్మ, తి.తి. దేవస్థానం, తిరుపతి.

శ్రీనివాసమంగాపురం మరియు మన ఆలయముల చరిత్ర (1980) గోపీకృష్ణ, తి.తి. దేవస్థానం, తిరుపతి.

సమగ్ర ఆంధ్రసాహిత్యం-10వ సంపుటం (1968) ఆరుద్ర యం. శేషాచలం అండ్ కో., మదరాసు.

సమీరకుమార విజయము - (1929) పుష్పగిరి తిమ్మన - వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రులు & సన్స్, మదరాసు.

సుందర కాండము - (2009) డా॥ ఎం. కృష్ణమాచార్యులు, డా॥ గోతి వెంకటరామయ్య, - గీతాప్రెస్, గోరఖ్‌పూర్.

కన్నడం

కీర్తనకారరు (1975) హెచ్.యస్. వెంకటేశ్వరమూర్తి, సామాన్యనిగె సాహిత్య చరిత్రె, బెంగుళూరు విశ్వవిద్యాలయ, బెంగళూరు.

దేవతెగళు మత్తు హబ్బగళు (1981) మ॥ శ్రీధరమూర్తి, పునర్వసు ప్రకాశన, బెంగళూరు.

పురందరదాసరపదగళు (1977) సం॥ కలమదాని గురురాయరు, కరడి బుక్ డిపో, హుబ్బళ్ళి.

హరిదాస సాహిత్య సమీక్షె (1980) డా॥ జి. వరదరాజరావ్, కన్నడ అధ్యయన సంస్థె, మైసూరు విశ్వవిద్యాలయ, మైసూరు.

ఆంగ్లం

History of Tirupati (1982) T.K.T. Veeraraghava Charya, T.T.D. Tirupati.

Purandara and The Haridasa Movement (1966) M.V. Krishna Rao, Karnatak University, Dharwar.

The great Composers Book I & II Porf. P. Sambamurthy, The Indian Music Publishing House, Madras-5.

తమిళం

అంజనై మైందనిన్ అర్పుదంగళ్ (2009). వంగీపురం. సుందర వరదన్, నర్మదా పదిప్పగం, చెన్నై.

అనుమాన్ (1980) డా॥ జి.టి. గోపాలకృష్ణనాయుడు, తి.తి. దేవస్థానం, తిరుపతి.

హిందీ

అన్నమాచార్య ఔర్ సూరదాస్ సమాజ్ శాస్త్రీయ అధ్యయన్ (1983)- డా॥ ముట్నూరి సంగమేశం, శాంతినగర్, తిరుపతి.

ప్రాచ్యకళాశాల పాఠ్యాంశముల నేర్పి
తెలుఁగుపై ననురక్తి వెలుఁగఁజేసి
'ఊరుకానీయూర' నుద్యోగ మిప్పించి
ధైర్యసాహసముల దారిఁజూపి
విశ్వవిద్యాలయ విఖ్యాతి విలసిల్ల
నాచార్యపదవిలో నమర నిచ్చి
నెమ్మది కలిగించు నీ కొల్వులో నిల్పి
పేరుప్రతిష్ఠల పెంపు నెరపి

మెరయు శిష్యాభిమానంబు తరుగకుండ
సచివగణముతో నెయ్యంబు సడలకుండ
బాల్యమాదిగఁ గాచిన పంకజాక్ష !
చిత్తమలరంగ నుతియింతు శ్రీనివాస!